

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و هفتم دور دوم ماه ثور، شماره مسلسل ۵۸۸، سال ۱۳۹۷ هجری شمسی

- فهرست نگاری در آثار تحقیقی
- تحقیق یا خیره او میتود...
- اهمیت مطالعه جامعه شناسی

تنها تعلیم است که می تواند یک کشور را به سوی آزادی و ترقی سوق دهد

عرفان

د پوهنې وزارت

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

ثور ۱۳۹۷ هجری شمسی

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

April - May 2018

ښوونه او روزنه د انساني ژوند پاڅنه بنسټونه دي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانکزی
مهتمم: صادق سپين غر

مسلكي غړی

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادريس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزی

د دفتر شمیره

۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

کتنپلاوي

پوهنیار محمد کبير حقمل
معراج زماني

استاد گل رحمان رحمان

سرمحقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستیال عنایت الله عادل

محمد اکرم وفادار

عبدالصبور غفراني

محمد نسیم عیاذ

د دې گڼې مطلبونه لیکوال مخ

۱.....	سر مقاله
۳.....	فهرست نگاری در آثار تحقیقی
۱۳.....	تحقیق یا خپړنه او میتود...
۲۱.....	مقررات معلم
۲۴.....	د درسی کتاب معیارونه..
۳۲.....	فوتو سنتیز...
۴۲.....	کونډه په کورنۍ کې
۴۷.....	اهمیت مطالعه جامعه شناسی
۵۲.....	شوری د اسلام له نظره
۷۷.....	مواد مخدر
۷۷.....	ژبه او د ژبې ارزښت
۸۳.....	نگرش بر مبنایی و مستندات..
۸۹.....	بخل و اسراف
۹۴.....	اخلاق مؤمن

د عرفان مجله د مطالبو په اېډيټ کې خپلواکه ده، راغلي لیکني له عرفان سره پاتې کېږي.
د عرفان مجله د لیکوال د لیکني ننگه نه کوي، هر لیکوال ته ښايي،
چې د خپلي لیکني ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنیزه، ادبي، ښوونیزه، روزنیزه او ټولنیزه مجله

غويی ۱۳۹۷ هجري لمريز کال

روژه د رحمت، ښښې او د دوزخ له اوره د خلاصون مياشت ده

روژه د اسلام د سپېڅلي او مقدس دين دريم اساسي رکن دی او په ټولو مسلمانانو باندې چې بالغ، روغ، سالم او کوم شرعي عذر او معذرت ونلري، فرض ده. روژه د الله (ج) هغه عبادت دی، چې په اداء کولو يې د الله (ج) له لوري پخواني گناهونه ښل کيږي، په يو قدسي حديث شريف کې راغلي چې خدای (ج) فرمايي: «روژه زما لپاره ده، اجر او ثواب يې هم زه ورکوم» دغه راز پيغمبر (ص) فرمايي: د روژه نيونکي لپاره دوه خوښۍ دي، لومړۍ يې د روژه ماتي په وخت او دويمه يې له خپل خدای (ج) سره د ملاقات په وخت کې ده.

روژه د رحمت، ښښې او د دوزخ له اوره د خلاصون مياشت ده، الله (ج) چې په خپلو بندگانو تر مور او پلار ډېر مهربان دی، نو د هرې گناه او خطا د معاف کولو لپاره يې خپلو بندگانو ته، د خلاصون او ښښې لارې خلاصې پرېښې، خو بنده گمان وکولای شي د خپلو عباداتو په سرته رسولو او هغه لوري ته په راگرځېدو سره چې د الله (ج) له خوا ورته لارښوونه شوې له گناه پاک او واجب الجنه وگرځوي نو؛ هر هغه څوک (مسلمان) چې د الله (ج) له وېرې او عقېدې له مخې د ثواب لپاره روژه نيسي الله (ج) يې گناوې وربښي او په نیکو کسانو کې شماري.

د روژې روغتيايي او دنيوي گټې هم ډېرې زياتې دي، روژه هغه وازدې (شحميات) او دوينو غوړ «کليستروول، تراري گليسرايد...» چې دناوړه غذايي رژيم په پايله په بدن کې

ذخيره کيږي له منځه وړي او د انسان وجود پاکوي (ريفرېش کوي) ځکه؛ کله چې انسان وړی کيږي او په ګېډه کې شته خواره په مصرف رسېږي؛ نو په وجود کې ذخيره شوې وازدې او غوړ مېتابوليز کيږي او مصرفيږي نو؛ که د انسان په بدن کې د کلسترول او ترای ګليسرايد کچه نورمال وي له دوه وژونکو ناروغيو «قلبي او دماغي سکې» څخه خلاصون مومي، دغه راز روژه د انسان وزن چې په بدن باندې يو اضافي بار ګڼل کيږي او زيات وخت د پښو او ملا د دردونو او آن د انسان د شل کېدو سبب ګرځي، زياتېدو ته نه پريږدي، روژه انسان له زيات خوراک «پر خوراکي» څخه ساتي او په نورمال خوراک يې عادت کوي نو؛ هغه انسانان چې زيات خوراک نه کوي وجود يې هيڅکله اضافي وازدي او غوښې نه ذخيره کوي، وزن يې نه زياتيږي، د پښو او ملا له دردونو، عطالت، تبلي او بيکاري څخه خلاصيږي، خپلو ورځنيو کارونو ته په نورماله توګه دوام ورکولای شي چې نورمال ژوند او له ژوند څخه خوند اخيستل هغه الهي نعمت دی، چې ډېر کسان يې په لټه او لاسته راوړلو لپاره ډېره دنيا لګوي، د روژې مبارکې مياشتې روغتيايي ګټې ډېرې زياتې دي، چې زموږ دا لنډه ليکنه يې حوصله نلري.

د روژې مبارکې مياشتې ټولنيزې ګټې هم هغه څه دي، چې د دغه الهي ستر عبادت ارزښت او ماهيت په ډاګه کوي، روژه مبارکه انسان له منکراتو ژغوري او په ټولنيز ژوند کې يې د عزت او نېک نوم څښتن کوي، روژه انسان، انس، محبت، خواخوږي، عاطفې او په خوارانو او مسکينانو باندې د ترحم او مهرباني لور ته راګرځوي او دا هغه څه دي، چې انسان د الله (ج) لور ته ورنږدې کوي او د الله (ج) د ترحم او مهرباني مستوجت يې ګرځوي.

درو لوستونکيو! د علم، پوهې، دينداري، مسلماني، تقوا او پرهيزګاري څخه مطلب د انسان مهار کول، د اسلامي ارکانو په ځای کول، له منکراتو څخه ځان ژغورل او د انساني لوړ تهذيب خپلول دي، روژه د الله (ج) هغه عبادت دی چې انسان د نېکيو خوا ته رابولي او انساني سلوک تر خپل سيوري لاندې راولي، د دنيا او اخيرت سرلوړي ور په برخه کوي، روژه دار د دنيا د خوړو او ترخو او الهي نعمتونو په خوند او اهميت تر ټولو هغو کسانو چې د روژې مبارکې له ګټو بې برخې وي، ښه پوهيږي او د دنيا له مړيتونو څخه زيات خوند اخلي، روژه د دنيا ژوند له خوند او ښېګڼو څخه ډکوي او سمسورتيا وربښي، چې موږ مسلمانان دې الله (ج) له دې نعمت څخه نه محرومي.

فهرست نگاری در آثار تحقیقی

بخش اول:

فهرست نگاری یا بایبلیوگرافی (Bibliography) در واقع علم شناخت اثر می باشد، که ضمن آن به شناسایی مشخصات و شکل ظاهری آثار پرداخته میشود و در صورت لزوم، مکتب کوتاهی روی محتوا نیز صورت میگیرد. فهرست نگاری عموماً به سه طریق انجام میپذیرد: مولف، عنوان و موضوع. (۱۴: ۲)

فهرست نویسی در شرایط موجود از اصل های عمده تحقیق محسوب میگردد، به ویژه ضمن تحقیقات ادبی و سایر رشته های علوم انسانی، حایز اهمیت زیاد میباشد. فهرست منابع و مأخذ (reference) عمدتاً شامل دیوانها، دایره المعارف ها، قاموسها، تاریخ های ادبیات، مجله ها، روزنامه ها و سایر مدارک چاپی و قلمی میگردد، که پژوهشگران آنها استفاده مینماید. شناخت و ردیف نمودن منابع و مأخذ، نشان میدهد که پژوهنده تاجه حد در زمینه موضوع تحقیقش، مطالعه داشته است؛ زیرا عدم شناخت منابع، محقق را در قسمت گزینش موضوع و عنوان با چالشهایی مواجه میسازد، از جمله سبب دست نیافتن به مواد مورد نیاز و یا هم تکرار پژوهش میگردد. در مورد تکرار تحقیق البته بعضاً دلایلی وجود دارد و میشود استدلال نمود که گویا محقق میخواهد پژوهش جدیدی همراه با افزایشها در موضوع قبلی انجام دهد؛ زیرا ناکافی بودن تحقیقات پیشین و ایجادیات و ایجابات زمان حاضر، این اجازه را به محقق میدهد، تا دست به پژوهش تکراری در زمینه بزند و در پی نوجویی برآید، یعنی محقق دنبال کشف نکاتی برود که برای دیگران هنوز پوشیده است. یا تحقیق به خاطر آن صورت میگیرد که فعالیت های دیگران، شرح و تفصیل داده شود؛ پس در این صورت «محقق هریک از راههایی را که انتخاب نماید، کارش در پیشبرد اهداف علوم انسانی به ویژه زبان و ادبیات فارسی،

ارزش واهمیت فوق العاده دارد.» (۳۵:۲) اما کمبود مواد مورد نیاز، دیگر نمیتواند چاره ساز کارپژوهشگر باشد، جز اینکه موضوع را عوض نماید یا از تصمیمش منصرف گردد.

استفاده از کتابخانه، کمپیوتر، انترنت و سایر منابع، همچنان مراجعه نداشتن متخصص و همیاری ایشان، زمینه ساز خوبی جهت یافتن اطلاعات مورد نیاز محسوب میگردند و اما در علوم انسانی، به ویژه ادبیات، بیش از همه کتاب و سایر آثار چاپی و قلمی، منابع مفید در راستای تحقیق میباشد.

شناخت مراجع و سرچشمه ها از باستان روزگار بدینسو، مورد توجه اهل دانش و فرهنگ قرار داشته است، چنانچه کتابهایی نیز در مورد فهرست آثار تألیف نموده اند؛ مانند «الفهرست» ابن ندیم (حدود سال ۳۷۷ هـ ق.) که شامل معرفی نامه کتابهایی میشود، چنانچه در قلمرو کشورهای اسلامی نگاشته شده و ابن ندیم از آنها اطلاع یافته است. فهرست نامه مذکور شامل کتابهای: مقدس، نحو، لغت، تاریخ، جغرافیه، شعر، کلام، حدیث، فقه، فلسفه، علوم قدیمه، افسانه ها، سروده ها، سحر و جادو، مذاهب غیر توحیدی مثل هندویی، بودایی و چینی میگردد، که اکثر آنها از عربی به فارسی دری برگردانی شده بود.

اثر دیگر در راستای فهرست نگاری همانا «کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون» میباشد که حاجی خلیفه (متوفی ۱۰۶۷ هـ ق.) آنرا تألیف نموده است. کتاب مذکور حاوی معرفی نامه بیش از پانزده هزار اثر عربی، فارسی و ترکی میباشد، که به ترتیب الفبا، ردیف بندی شده اند. محمود مدبری نیز اثری در دو جلد تحت عنوان «فرهنگ کتابهای فارسی» تألیف نموده است که بیش از پنجهزار کتاب فارسی را، از قرن چهارم تا سال ۱۳۰۰ هجری مهتابی، همراه با توضیحات مختصر پیرامون متن هریک، به رشته نگارش در آورده است.

به همین ترتیب پروسه فهرست نگاری، راهش را ادامه میداد، تا آنکه از تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی معاصر اثر پذیرفت و دگرگونی هایی را نصیب شد. در یکی دوسده اخیر بنا بر خواست و نیاز جامعه تحقیق و مطالعه، کتابهای فهرست نگاری به دوشکل تبارزیافت : یکی «فهرست نویسی توصیفی» که عمدتاً به تشخیص و توصیف فزیک و ظاهری کتاب، رساله و سایر منابع میپردازد، نه به موضوعات و محتوای آنها. این فهرست نویسی شامل عنوان، ویرایش، محل نشر، تاریخ نشر، تعداد صفحات و سایر مشخصات ظاهری اثر میشود. دوم «فهرست نویسی تحلیلی» است که محتوا و دیگر شناسه های آثار را شناسایی مینماید. (۵: ۱۹۶)

در فهرست نویسی دوران معاصر، اروپائیان نسبت به ما جلوتر قرار دارند. ایشان فهرست های زیادی از کتب سرزمین خود را تهیه، تدوین و چاپ نموده اند؛ حتی تعدادی از کتب عربی و فارسی نیز جزو برنامه های فهرست نویسی آنها قرار داشته است. فهرست نویسی اروپائیان شامل آثار چاپی و قلمی میگردد.

کشورهای افغانستان و ایران نیز طی چند دهه اخیر، کتابهایی در زمینه مرجع شناسی تالیف نموده اند، که شامل معرفی نسخه های خطی و چاپی (کتابشناسی اختصاصی، موضوعی و عمومی) میگردد.

از آنجایی که نسخه های خطی هریک یادگاری است از کوشش ها و دستاورد های نیاکان ما؛ از اینرو دارای ارزشی فراوان میباشند و در فهرست نگاری، جایگاه خاص خود را دارند؛ به ویژه فهرست میکروفلم آنها، برای تحقیق امروزی کمک زیادی مینماید. در جنب فهرست های کتب مختلف، مجلات، جراید و سایر نشرات هم فهرست نویسی شده است، که با در نظر داشت مبرمیت پژوهش، از اهمیت زیاد برخوردار می باشد. اینک چند اثر فهرستی را به شناسایی میگیرم که عمدتاً در اوایل دهه های سده بیستم تهیه شده اند.

الف - فهرست کتب

۱- **کتاب شناسی ملی افغانستان:** اثری است از محمد ابراهیم ستوده و احمد ضیا مدرس، که حاوی معرفی کتب مطبوع افغانستان بین سالهای ۱۳۵۲-۱۳۵۶ هـ. خ. بوده و به وسیله انتشارات پوهنتون کابل، آماده و چاپ گردیده است. در این کتاب به تعداد (۲۱۸) اثر درری، پشتو و عربی ردیف بندی شده و دوازده اثر دیگر انگلیسی- پشتو، انگلیسی- دری و جرمنی- انگلیسی نیز در آخرین برگهای آن فهرست گردیده است، که بدین ترتیب جمعاً (۲۳۰) اثر را شامل میگردد.

۲- **فهرست کتب چاپی دری افغانستان:** ترتیب کننده این اثر حسین نایل میباشند، که به کمیت (۱۲۰۰) کتاب چاپی را فهرست بندی کرده است، آنها هم به ترتیب الفبا. اثر مذکور در سال ۱۳۵۶ هـ. ش. چاپ شد.

۳- **فهرست نسخ خطی آرشیف ملی افغانستان:** جلد اول، که به همت محمد اعظم افضلی و چند تن از همکاران مسلکی آرشیف ملی به ترتیب الفبا، آماده شده و در سال ۱۳۶۳ هـ. خ. چاپ گردید. در این اثر «۵۵۶» نسخه خطی (از حرف آ- ج) فهرست گردیده است. جلد دوم، بخش اول اثر مذکور نیز توسط محمد اعظم افضلی و محمد انور نیز، تهیه و در سال ۱۳۶۴ هـ. ش. چاپ شد. این اثر از حرف ح- قسمتی از حرف دال را دربردارد که (۲۰۱) نسخه قلمی ضمن آن معرفی شده است. جلد دوم (بخش دوم) فهرست نسخ خطی آرشیف ملی- افغانستان نیز به یاری محمد اعظم افضلی و محمد انور نیز دست تهیه سپرده شد، که از حرف دال تا بخشی از حرف ذال را شامل است و (۲۹۳) اثر دست نویسی را معرفی نموده است.

۴- **فهرست اسناد تاریخی آرشیف ملی افغانستان:** (جلد دوم) به وسیله عبدالله نجری و اهتمام محمد اعظم افضلی، به ترتیب الفبا، آماده شده و در سال ۱۳۶۵ هـ. ش. چاپ شد. اثر مذکور حاوی فهرست (۲۲۷) نسخه خطی میگردد. (متاسفانه جلد اول فهرست نگاری مذکور دستیاب شده نتوانست)

۵- **فهرست قرآن های شریف خطی آرشیف ملی افغانستان:** (جلد اول) که به همت عبدالقدیر مشتری و حیدری نجری تهیه گردید و حاوی معرفی نامه (۳۳۰) جلد قرآن شریف خطی میباشد. این اثر در سال ۱۳۶۶ هـ. ش. چاپ شد.

۶- کتاب شناسی افغانستان: (دفتر اول) رساله یی است از کارکردهای شهاب الدین فرخیار، که فهرست کتب چاپی سال ۱۳۵۸ هجری خورشیدی، افغانستان را با خود دارد. اثر مذکور شامل فهرست کتاب هایی است که در افغانستان و ایران به طبع رسیده است. این اثر در سال ۱۳۸۱ هـ.خ، از طریق انتشارات شهاب ثاقب ایران چاپ شد.

۷- کتاب شناسی توصیفی هوتکیان: اثری است تهیه شده توسط دوپژوهنده (محمد ابراهیم ستوده و احمد ضیاء مدرس) آماده گردیده است. اثر مذکور به ترتیب الفبای تهیه شده و یکصد و دو کتاب (به زبانهای دری، پشتو، عربی وارود)، همچنان (۵۷) مقاله را دربردارد. علاوه بر اینها، به تعداد (۴۶) اثری را که به زبانهای خارجی نگارش یافته است، نیز طور ضمیمه با خود دارد، که در مجموع (۲۰۴) اثر، فهرست شده است.

۸- فهرست نسخ خطی پشتو آرشیف ملی افغانستان: توسط عبدالقدیر مشتری وحیدری نجرابی، آماده گردید، که به تعداد (۲۱۵) اثر پشتو در آن فهرست شده و به سال ۱۳۶۵، چاپ گردید.

۹- کتاب های مطبوع افغانستان در آغاز سده بیستم (۱۹۰۱-۱۹۱۹): اثری است از گ. ف. گیرس، ترجمه دکتور پروانی و در آن شصت عنوان اثری که بین سالین مذکور در مطابع افغانستان چاپ شده، در بر دارد. علاوه بر اینها، ده عنوان کتاب دیگر نیز که به فرمایش افغانستان در کشور هند طبع گردیده، فهرست آنها شامل برگ های اثر مذکور میباشد.

ب- فهرست مجله ها

۱- فهرست مقالات مجله ادب: از سال ۱۳۳۲- ۱۳۵۰ هـ.ش، توسط پوهنمل عبدالرسول رهین تهیه گردید. موصوف پیش از این (در سال ۱۳۴۷ هجری خورشیدی) نیز فهرست موضوعی و نویسنده گان مقالات مجله جغرافیا را تهیه و نشر کرده بود.

۲- فهرست مقالات سی ساله مجله خراسان: ارگان نشراتی انستیتوت زبان و ادب دری اکادمی علوم افغانستان توسط معاون سرمحقق محمد سرور پاکفر تهیه و از طریق ریاست نشرات اکادمی علوم در سال ۱۳۹۰ هـ.خ چاپ شد. این فهرست نامه، عناوین مقالات را همراه با شماره مجله و سال چاپ آن از نخستین شماره «خراسان» یعنی جدی- حوت ۱۳۵۹ هـ.ش تا اخیر سال ۱۳۸۹ هجری شمسی (نود و پنج شماره) را دربردارد. به همین اساس چندین فهرست نامه دیگر را نیز قیاس نمایید.

گسترش دامنه تحقیق در علوم و فرهنگ سبب شده است، که فهرست نگاری روز تار و تنوع یابد و از شکل کهن خود (فهرست نویسی بر اساس عنوان) بیرون آید و به اساس نورم ها و وسیله پژوهشگران، تغییراتی در آن رونما شود و راه تکامل پیماید. اگرچه در ترتیب فهرست ها، بعضاً تفاوت های اندکی را مینگریم؛ اما در مجموع در محو واحدی میچرخند. همین اکنون در فهرست نگاری به ویژه پاورقی ها و فهرست منابع، نکات ذیل مهم پنداشته میشود.

۱- مشخصات کامل پديدآورنده (شخص باشدياؤوسسه ونهادی)؛

۲- مشخصات کامل عنوان (نسخه خطی باشدياچاپی)؛

۳- مشخصات ساير دست اندر کاران (مترجم، مصحح، گردآورنده، شارح، ويراستار....)؛

۴- اطلاعات مکمل و دقیق مربوط به چاپ و ويژه گيهای انتشاراتی (جلد، نوبت چاپ، موسسه نشراتی، محل چاپ و تاريخ چاپ) (۹: ۱۳)

درفهرست نگاری، ذکر القاب وعناوين متعارف اشخاص؛ مانند: دکتور، استاد، مهندس، شيخ، پير، خواجه، آيت الله، حجت الاسلام، پوهاند، پروفيسور، سرمحقق وامثال اينها لزومی ندارد. آوردن چنين القاب متعارف در صورتی مجاز دانسته ميشود که لقب به مرور زمان، جز نام شخص گرديده ونويسنده بدان مشهور شده باشد؛ مانند مولوی بلخی، شيخ سعدی، ميرزا عبدالقادر بيدل، ابوالکلام وغيره.

حذف القاب وعناوين متعارف در فهرست، بدان جهت توصیه شده است که نزد پژوهشگر، محتوای اثر درخور توجه ميباشد، نه شهرت والقاب نويسنده؛ لهذا عدم ذکر القاب را نبايد بی احترامی نسبت به صاحب اثر عنوان کرد. فهرست نگاری بادر نظر داشت ويژه گيهای آن در شرايط موجود، یک سلسله مزايای دارد، که نميشود آنها را نادیده گرفت؛ طور مثال:

۱- فهرست ها، از تلف شدن وقت نويسنده جلوگیری مينمايند، زیرا وی مجبور نيست جهت يافتن موضوعی، اوقات زیادی را صرف کند تا چیزی به دست آرد؛ حال آنکه ضمن مراجعه به فهرست، در اندک زمان مطلب مورد نظرش را پيدا کرده ومجبور نيست تا آثار متعدد را سراپا بخواند.

۲- فهرست هاسبب گسترش پهنای تحقيق ميشوند. بدین معنی که یک سلسله موضوعاتی را در اختيار پژوهنده قرار ميدهد که قبلاً در ذهن او خطور نکرده است و این نکات، خود افاق جدیدی در برابر محقق ميگشايد.

۳- فهرست ها در واقع روزه های اندکی برای پژوهشگر، کانونهای علمی- فرهنگی جهان را مينمايند ومحقق بدین وسيله ميتواند در اندک زمان، مطلوب خود را به دست آرد.

۴- فهرست ها، پژوهنده را از تکرارها بر حذر ميدارند؛ یعنی مطالعه فهرست، محقق را متوجه ميسازد که آيا پيش از وی چنين کاری صورت گرفته است يا خير؟ (۳: ۱۷۶-۱۷۷)

آگاهان عرصه تحقيق - به ويژه پژوهش های ادبی - بادر نظر داشت مبرميت ومزايای فهرست نگاری، جهت سهولت کار، فهرست نویسی های مختلف را به وجود آورده اند؛ چنانچه هریک در ساخت ويافت وجايگاه خود، دارای خوبی ها ويژه گيهایی اند، که اینک به شناسایی انواع مختلف فهرست پرداخته ميشود.

۱- فهرست مطالب

این فهرست، خاص کتاب ورساله ميباشد و آنرا «فهرست مندرجات» نيز ميگویند، که بعد از تکميل شدن اثر، آماده ميشود و در ابتدای کتاب يارساله قرار ميگيرد. عده یی را عادت بر آنست که فهرست

مذکور را در آخرین برگهای اثرشان جامیدهند، مگر بهتر همانست که در آغاز کتاب، آنهم قبل از پیشگفتار و مقدمه بیاید. اگرچه بعضی از «ویراستاران، امروز ترجیح میدهند که فهرست مطالب بعد از پیشگفتار قرار بگیرد.» (۵: ۲۹۱) اما این روشن عمومیت ندارد و پیشگفتار نیز شامل فهرست مطالب باشد؛ مگر جز صفحات کتاب یا رساله نمیشود. از همین رو برگهای آن را با حروف نشان می دهند، نه با اعداد. فهرست مندرجات، نمایانگر کلیه اجزای تشکیل دهنده کتاب یا رساله است؛ از قبیل: پیشگفتار، مقدمه، فصل ها، ابواب و سایر بخش های اصلی و فرعی اثر، از همین رو تأکید بر آن است که: «فهرست باید حتی المقدور جامع باشد و طوری تنظیم شده باشد که تمام قسمت ها و عناوین فصل ها را به همان نحوی که در متن کتاب یا تحقیق آورده شده، دربر گیرد.» (۵: ۲۹۱)

ذکر صفحه کتاب یا رساله در فهرست مطالب حتمی است. عده یی شماره صفحات آغاز و پایان هریک از عناوین را مینگارند؛ اما روش مذکور چندان عمومیت ندارد؛ بلکه جهت نشان دادن بخش ها فصل ها و عناوین، صرف شماره آغاز صفحه ذکر شود.

موجودیت فهرست مندرجات، سبب میگردد خواننده، موضوعات مندرج اثر را به آسانی دستیاب و شناسایی کند، چنانچه گفته اند که: «یکی از هدف های فهرست مطالب را میتوان دادن دید یا آگاهی از تمام مطالب مندرج در پایان نامه یا رساله یا تحقیق به خواننده دانست؛ بدین معنی که خواننده باین دید یا آگاهی سطحی از مطالب، قادر خواهد بود به سرعت و دقت و سادگی قسمت مورد علاقه از رساله یا پایان نامه را پیدا کند.» (۷: ۱۹۶) فهرست مطالب در گذشته چندان عمومیت نداشت؛ مگر اکنون از جمله عناصر مهم اصلی کتاب و رساله، محسوب میگردد و به ذات خود نوعی کتابشناسی میباشد.

۲- فهرست پاورقی Footnote

پاورقی، پانویس، زیرنوشته، پانوش و یا پابرگ در آثار تحقیقی، یک اصل جهانی میباشد و این خود در واقع شناسنامه یی است که در قسمت پایین صفحه کتاب، رساله یا مقاله پژوهشی آورده میشود و باصل متن رابطه ضمنی دارد. وقتی پژوهنده، موضوع یا نکته یی را از یک منبع دیگر به شکل مستقیم یا غیرمستقیم اقتباس مینماید، در این صورت ضمن نوشته خود، خواننده را به پاورقی اشاره میدهد. پانویسها در تایپ معمولاً یک یا دو درجه با حروف و کلمات کوچکتر از اصل متن، نگارش می یابند.

در پاورقی ها علاوه بر نشان دادن منابع و مآخذ، هنگام تصحیح متون، اختلافات محتوای نسخه بدل هانیز، همینجامشخص میگردد. در قسمت ترجمه موضوعات هم، محقق موظف است تا پاورقی های برگرفته از متن اولی را- توضیحی باشد یا رجاعی - در پایان صفحه بنویسد. هرگاه مترجم خود پاورقی یی بر کتاب ترجمه شده می افزاید، در ختم پاورقی خویش باید واژه (مترجم) را بنگارد. توضیح واژه ها، اصطلاحات، صورت لاتین یا ترجمه انگلیسی کلمات نیز جزو پاورقی ها میشوند، تا خواننده هنگام مطالعه اثر تحقیقی، دچار پرابلم نگردیده و ضرورت پیدان کند که متن را موقتاً یکسو گذاشته و دنبال قاموس لغات یا اصطلاحات برود.

پانوشت هرصفحه باید درخود همان صفحه نوشته شود وتمام گردد. هرگاه بخشی ازپزینوشت صفحه‌یی، باقی ماند؛ دراین صورت محقق بانشان دادن تیرها (↔) دردو صفحه یاگذاشتن ستاره ها(*) ویانوشتن عبارت «بقیه پاورقی درصفحه بعد» خواننده را بدانجارهنمایی کند. شماره های پارقى هرصفحه، نمرات خاص خودرا میداشته باشند (۱، ۲، ۳، ۴، ۵.....). اگر تعداد پانوشته ها، اندک باشند، میتوان ازعلامت ستاره (*) یاعلايم دیگر استفاده نمود و اگر از سه شماره زیاد باشد، بهتر آنست که پابرگ ها بااعداد مشخص گردند. در قدیم رسم چنان بود که هرگاه چند پاورقی پیهم از یک منبع می آمد، بعد از ذکر نخستین پانوشت، اصطلاحاتی چون: رک، (رجوع کنید)، رگ (رجوع گردد)، نک (نگاه کنید) را جهت نشان دادن همان مأخذ اولی، به کار میبردند؛ مکرار کنون روش مذکور تغییر یافته است و تکرار همان مرجع را در یک صفحه و صفحات بعد، اگر پیهم قرار گیرند، باختصارهایی مانند: همان اثر، همان کتاب، همانجا، ایضاً، پیشین... همراه با ذکر صفحه (در صورتی که صفحه تغییر نماید). مینویسند. در مورد نوشتن شماره صفحات مأخذ ضمن پاورقی ها، نظردو گانه وجود دارد. عده‌یی میگویند که شماره های صفحه یا صفحات از چپ به راست نوشته شود مانند:

ص ۲۳-۵

ص ص ۸۹ و ۴۵ (۸: ۱۴۲-۱۴۳)

اما اکثر پژوهشگران، این روش را دنبال نمیکنند. گویا آنرا شیوه غربی ها میدانند و میگویند که صفحات منابع فارسی، مانند رسم الخط آن از راست به سوی چپ نوشته شود؛ بدینگونه:

ص ۵-۲۳

ص ص ۴۵-۸۹.

نخستین پاورقی - در تمام اشکال فهرست ها- به شکل کامل نوشته میشود، آنهم بامراعات نمودن نقطه گذاری؛ بدین ترتیب:

۱- تخلص،

۲- نام مکمل نویسنده.

۳- تاریخ نشر اثر. (در بین قوس میانه)

۴- عنوان کتاب؛

۵- نام مترجم، (در صورتی که اثر ترجمه شده باشد)

۶- مهتمم یا دیتور، (اگر کتاب یارساله، اهتمام یا ادیت گردیده باشد)

۷- جلد،

۸- چاپ چندم،

۹- محل چاپ:

۱۰- نام موسسه نشراتی،

۱۱- صفحه. (البته درپاورقی، نه فهرست سرچشمه ها)

مثال:

مونس، محمد متین. (۱۳۹۰). تصوف و عرفان درسروده های عرفانی معاصر؛ به اهتمام محمد سروپاکفر، چاپ اول، کابل: مطبعة بهیر، ص ۵۸.

ودر صورت تکرار منبع، آنرا مختصر ساخته؛ چنین مینگارند.

مونس، ص ۵۸

یا:

تصوف و عرفان درسروده های عرفانی معاصر، ص ۵۸ (این شیوه هنگامی مناسب است که چند اثر از یک نویسنده ضمن تحقیق مورد استفاده قرار گرفته باشد، تادر تشخیص آثار، غلط فهمی رخ ندهد).

پاورقی های منابع مختلف مانند کتاب، مجله، جراید، اسناد وامثال اینها، تفاوت های چندانی ندارند وباهم دیدگرنزدیک اند؛ اما هستند بعضی پانوشت ها که دارای خصوصیات مختص به خود میباشند؛ طورمثال اگر پژوهشگری به آیات قرآن شریف استناد کند، دراین صورت به ذکر تمام مشخصات (چنانچه درسایر مآخذ معمول است) نیازی احساس نمیشود؛ بلکه صرف نام سورة مبارک را نگاشته، سپس علامت شارحه یا کامه و به تعقیب آن شماره آیت یا آیات قرآن شریف را مینگارند ودر ختم، نقطه میگذارند؛ مثلاً:

- نساء: ۴۵.

- مائده: ۸.

- بقره: ۲۳. (۱۰: ۴۴)

یا:

- سورة نساء، آیت ۴۵.

- سورة مائده، آیت ۸.

- سورة بقره، آیت ۲۳.

وبدینگونه هم آمده است:

- سورة بقره (۲)، آیت ۲۳.

- سورة نمل (۲۷)، آیت ۶.

- سورة بنی اسرائیل (۱۷)، آیه ۱۵. (۱۶: ۹۶)

(اعداد داخل قوس، نمایانگر شماره سورة مبارک میباشد)

پاېرگ ها در آثار تحقيقي، داراي يك سلسله ويژه گي ها و مزيت ها ميباشند، كه چنين خلاصه ميگردند:

- ۱- اگر خواننده مایل باشد كه مأخذ را بشناسد و يا توضيح مطلب اصل متن را بخواند؛ به پانوشته های اثر مراجعه مينمايد؛
 - ۲- ذكر پايرگ ها، به اعتبارنوشته محقق می افزايد و مسؤوليت اورا نيز از بين ميبرد؛
 - ۳- خواننده را با آثار ديگران آشنا ميسازد؛
 - ۴- امانت داری محقق را نشان ميدهد؛
 - ۵- مانع ابهام ميگردد؛
 - ۶- خدمات و كاركردهای ديگران را بر ملا ميسازد.
- پاورقی ها در مجموع به سه دسته تقسيم ميشوند:

نخست - پاورقی توضیحي: كه حاوی نکات و ياد داشت های تشریحي، توضیحي و آوردن شاهد، مترادف ها، عنوان كتابهایی كه در متن آنها ترجمه ميشوند، واژه های خارجي و اصطلاحاتي كه در پاورقی لازم به تذكر ميباشند؛ چنانچه به خاطر روشن ساختن آنها، اين كار صورت ميگيرد؛ يا نكته بي را محقق خود وضاحت ميدهد؛ اما ذكر آنرا در خلال متن، لازم نميداند، به دليل آنكه در روال نوشته، سكته گي ياد دوسته گي وبی موازنه گي رخ ندهد، آنرا در پاورقی ميگنجانند. (۵: ۳۹۱)

دوم - پاورقی ارجاعي: چنان است كه پژوهنده، همه مشخصات مأخذ خود را مينگارد، در اين صورت خواننده به راحتی منبع محقق را مينگرد و به خوانش متن ادامه ميدهد. عده بي از پژوهنده گان راعادت چنان است كه پاورقی های ارجاعي خود را در اخير فصل كتاب، رساله يا پايان مقاله اش منويسد؛ اما مشكلي اينجا وجود دارد و آن اينست كه ذكر پانوشته دور از ديد آني خواننده قرار ميگيرد و تاحدی برای اومشكل ساز ميشود؛ زيرا هنگام خواندن متن، مجبوره قطع مطالعه، ورق گردانی و دنبال شناخت مأخذ، سرگردان خواهد شد، كه اين كار تا حدودی درك مطلب را به دشواری مواجه ميسازد. (۸: ۱۳۸)

اگرچه دليلی هم جهت قبول اين روش آورده اند، كه گوياد ذكر پانوشته در ختم فصل يا آخر كتاب بدان جهت مناسب است كه خواننده كاملاً متوجه متن ميباشد، تاپانويس ها. بدین اساس سكته گي در جريان مطالعه پيش نمی آيد؛ (۱۰: ۴۲) اما بهتر همانست كه ذكر پاورقی هر صفحه، در پايان همان صفحه صورت گيرد، زيرا ختم فصل ها يا كتاب و رساله، جا يگاه فهرست منابع يا سرچشمه هاست.

سوم - پانويس های ترکیبی: اين گونه پاورقی در واقع ترکیبی است از پانوشته های توضیحي و ارجاعي، كه ضمن آن محقق نخست توضيح نكته يا موضوعی را مينويسد و سپس منبع آنرا به صورت مكمل معرفی مينمايد.

با وجود مزایای پاورقی كه از آنها ياد شد، ایرادهایی نيز در باب آن گرفته شده است؛ طور مثال عده بي ميگويند كه هنگام صفحه بندی و چاپ كتاب يا رساله، پاورقی ها دشواری هایی را به بار می آورد

وسبب کندی در کار تاپ میشوند. دیگر اینکه حواس خواننده را از متن اصلی، جانب نکات فرعی میکشاند. (۳: ۴۹۷-۴۹۸) مگر چالشهایی را که بر شمرده اند؛ آنچنان قوی و تعیین کننده نمیباشند، چنانچه بتوانند موجودیت پاورقی را کمرنگ سازند یا مزایای آنرا زیر سوال برند.

۳- فهرست میان متنی

یکتوع فهرست دیگر نیز داریم که به نامهای مختلف یاد شده است؛ مانند: فهرست میان متنی، ارجاع درون متنی، مأخذ داخل متن، میان نوشت و از همین قبیل ها، که آنرا گویا رمان سالیان پسین در عرصه تحقیق میدانند، حال آنکه این خود سالها قبل در ادبیات مارواج داشته است. فهرست نگاری میان متنی در واقع کتابشناسی مختصر شده میباشد. روش مذکور در جوامع غربی، به نام «سیک مستند سازی» APA (انجمن روانشناسی امریکا) و یا اینکه «شیوه ارجاع دهی دانشگاه شیکاگو» شهرت دارد.

اگر چه گفته اند: «نکته اساسی در این شیوه { میان متنی }، آنست که در حال حاضر شیوه مذکور به مقاله نویسی تعلق دارد.» (۱۵: ۲۹۶) در صورتی که فهرست نویسی یاد شده یعنی میان متنی، ضمن کتابها و رساله های تحقیقی نیز فراوان به کار میرود.

ارجاع میان متنی یا میان نوشت در مورد نقل قولهای مستقیم و غیر مستقیم (نقل مفهوم) قابل استفاده میباشد و «به خواننده کمک میکند بی درنگ به مرجع ها یا مولف یا تاریخ انتشار دست یابد. این روش از تکرار و اتلاف وقت در پانویس های مکرر جلوگیری میکند.» (۱۱: ۳۵۵) در فهرست نگاری مذکور، صرف نام نویسنده اثر، سال چاپ و صفحه مورد استفاده را بین قوس میانه، ضمن متن مینویسند. بعضاً عوض نویسنده، عنوان کتاب را انتخاب میکنند و خواننده میتواند با مراجعه سرچشمه ها (فهرست منابع اخیر کتاب یا رساله)، مشخصات کامل اثر را دریابد؛ شیوه میان متنی چنین است:

(نویسنده، سال چاپ: صفحه یا صفحات) = (زرین کوب، ۱۳۸۸: ۵۲)

یا با تغییر نقطه گذاری: (نویسنده: سال چاپ، صفحه یا صفحات) = (زرین کوب: ۱۳۸۸، ۵۲)

و شروع از اثر: (نام اثر، سال چاپ: صفحه یا صفحات) = (باکاروان حله، ۱۳۸۸: ۵۲)

یا: (نام اثر: سال چاپ، صفحه یا صفحات) = (باکاروان حله، ۱۳۸۸، ۵۲)

اگر دو منبع به حیث میان متنی قرار گیرند؛ توسط سیمی کولن از یکدیگر جدا میشوند؛ مانند:

(زرین کوب: ۱۳۸۸، ۵۲؛ سنایی: ۱۳۴۵، ۱۸)

یا با تغییر نقطه گذاری: (زرین کوب، ۱۳۸۸: ۵۲؛ سنایی، ۱۳۴۵: ۱۸)

سيد موجود شاه سیدی

تحقيق يا څېړنه او ميتودلوژي يې

څېړنې ته په عربي ژبه کې تحقيق او انگليسي کې ريسرچ Research وايي چې هدف په ټولو ژبو کې يو شی دی.

څېړنه د مهارت ترڅنگ د فکر کولو لار ده په بې طرفي سره پوښتنو ته د ځواب پيدا کول او په حقيقت پوهيدل دي يا په يوه موضوع کې د پوهې د لاسته راوړلو لپاره د پلټنو په مفهوم سره کارول کيږي.

څېړنه د سمو او صحيحو معلوماتو لپاره په يوه ځانگړې موضوع کې علمي او سيستماتيکه پلټنه ده يعنې د علمي تحقيق هنر دی ميتودي هغه تگلاره او تخنیکونه دي چې د څېړنې لپاره ترې کار اخستل کيږي.

د څېړنې موخې: اصلي موخه يې د علمي تگلارې لپاره سوالونو ته ځوابونه پيدا کول دي ډير هغه څه چې پټ پاتې وي رابرسيره شي.

هره څېړنه ځانگړې موخې لري مثلاً د يو شي د پېښيدونکو فريکونسيو روښانه کول، د يوې فرضي امتحانول يا له داسې ننگونو سره مخامخ کيدل چې لاتر اوسه نه وي حل شوي.

ولې خلک څېړنه کوي؟

- ټولنې ته خدمت کول مثلاً ولې په افغانستان کې د جرم کچه لوړه ده داسې او دې ته ورته نورو پوښتنو ته ځوابونه پيدا کول
- نوي شيان تر لاسه کول چې معنوی ګټې ولري.
- داسې يو کار چې نوښت او ابتکار پکې وي تر سره کول، د مغلقو مسایلو او ننگونو حلول اونور
- د څيړنې ځانګړنې: د پورته خبرو څخه دا په ګوته شوه چې څيړنه هغه پروسه ده په کومه کې چې په علمي توګه د سوالونو د ځوابونو لپاره د معلومات را ټولول، تفسيرول او تحليلول سرته رسول کيږي خو دا پروسه بايد د علمي ځانګړنو لرونکې وي.
- هره څيړنه علمي څيړنه نه وي - څيړنې ځنې ځانګړنې لري چې عبارت دي له.
- په څيړنه کې معلومات بايد په سيستماتيکه توګه ترلاسه شوي وي.
- راټول شوي مواد بايد په سيستماتيکه توګه تحليل تفسير او تجزيه شي.
- کومه پايله چې ترلاسه شوي وي هغه بايد د باور وړ وي او بې طرفه وي.
- د دې ترڅنګ ځنې نور اصول هم شته چې د څيړنې پرمهال په نظر کې ونيول شي ترڅو څيړنه علمي راشي.
- د څيړنې اصول: دغه ځانګړنې د څيړنې د اصولو په نامه يادېږي.
- موخه لرونکي Purpsiveness: علمي څيړنه بايد يوه روښانه موخه ولري.
- دقت والی Regar: د دقت څخه موخه، پاملرنه او ځير کوالی دی يعنې د سم نظر پر بنسټ ټاکلي او مناسب معلومات راټولول دي ترڅو يوه بې طرفه پايله ورکړي.
- د ازمایښت وړ Testability: هغه پايله چې د څيړنې څخه ترلاسه کيږي هغه بايد د ازمایښت وړ او اندازه کيدونکې وي بايد د احصايوي اصولو له مخې تحليل شي.
- بې طرفي objectivity: د څيړنې پايله يا پايلې بايد د علمي معلوماتو له لارې تر سره شوي وي شخص بايد خپل فکر او درک او شخصي ګټې په کې نه وي شريکې کړې.
- عمومي والی Generalization: کومه پايله چې ترلاسه کيږي عمومي وي او په نورو سازمانونو کې هم بايد ورته پايله ولري.
- ورته والی Replicability: که يو بل څوک په همغو شرايطو سره همدغه څيړنه ترسره کړی بايد ورته پايله ولري.
- د څيړنې اهميت: په واقعيت کې څيړنه د طبيعت او طبيعي پېښو د پوهيدلو لپاره کارول کيږي. څيړنه نه يوازې په علمي ساحو کې پکار وړل کيږي بلکې په ورځني ژوند کې هم خپل اهميت لري. زموږ په ژوند کې هره ورځ نوې پېښې او پديدې رامنځته کيږي نو په

عملي ژوند کې پېښو او ستونزو ته ځواب ويل يو عمده ضرورت دی. څېړونکي په دې اند وي چې د دغو ستونزو علت، د حل لارې شرحه او پيداشي.

د څېړنې ویش: ماهيت ته په کتو سره څېړنه په توصيفي، پيوسته، اکتشافی يا توضيحي باندې ويشلی شو.

توصيفي څېړنه: په سيستماتيک ډول د يوې پديدې يا پېښې تشریح ده دا کار په مشاهدې ولاړ وي نه د تجزيې څخه کار اخيستل په دې څېړنه کې د Case stady څخه کار اخيستل کيږي پدې څېړنه کې غيرې مقداري (کيفي) معلومات په موثره توگه تحليل او تجزيه کيږي دا چې په دغه ډول څېړنه کې د غيرې مقداري لارو پرمخت معلومات راجمع کيږي ددې امکان زيات دی چې څېړنه په بې طرفۍ سره تر سره شي.

پيوسته څېړنه: په دې څېړنه کې د يو شي اړيکه، ملگرتيا او تکیه په بل شي باندې په گوته کيږي مثلاً د ذهني فشار او دزړه د حملې ترمنځ کومه اړيکه شتون لري.

توصيفي څېړنه: دا د تحليلي څېړنې په نامه هم ياديږي په دې څېړنه کې تل هڅه کيږي چې د ولې پوښتنې ته ځواب وويل شي مثلاً ولې د ذهني فشار څخه ډک ژوند د زړه د حملې لامل کيږي.

اکتشافی څېړنه: په دې څېړنه کې د پېښې په اړه پوره معلومات نه وي، موضوع ډيره مبهمه وي. په دغه څېړنه کې نرمي ضروري وي.

معلوماتو ته په کتو د څېړنې ډولونه: معلوماتو راټولولو ته په کتو سره څېړنه په درې ډولو ده، کمي، کيفي او ګډه څېړنه د دغه دريو څېړنو څخه په نړيواله کچه گټه اخيستل کيږي.

۱ - کمي څېړنه: په دغه څېړنه کې معلومات په حسابي بڼه را جمع کيږي او هم په حسابي بڼه تحليليږي او پايله يې هم په حسابي اصولو ټاکل کيږي په دې څېړنه کې بې طرفي ډيره مهمه ده څېړونکي بايد خپل فکر او درک په کې شامل نه کړي په دې څېړنه کې ټول اړخونه او هغه ټول شيان چې يو پر بل اغيزې لري په نظر کې ونیول شي دغه څېړنه د کل څخه د جز د طريقې په ميتود Deductive method تر سره کيږي.

لومړی کل او بيا جزئياتو پسې ځې معلومات د پېښې يا ستونزې په اړه ځواب وړاندې کوي.

۲ - کيفي څېړنه: دا څېړنه د طبيعت په ماهيت او د خلکو په کتو (مشاهدو) باندې ولاړه وي موضوع په طبيعي ډول څيړل کيږي په دې څېړنه کې د تحليل په موخه د جز څخه د کل په لور کار اخيستل کيږي يا د خاص څخه د عام په لور Inductive ترسره کيږي په دې معنا چې لومړی د يوې موضوع په اړه جزئيات کتل کيږي بيا يې په اړه پايله وړاندې کيږي ستونزه په مستقيم ډول را اخيستل کيږي کومه چې څېړونکي يې روښانه کول غواړي. په کيفي څېړنه کې معلومات د خلاصو پوښتنو په څير د گډون والو په کتنې د

مرکزي او عکس العملونو پورته بڼه راته وليري.
۳- ګډه څېړنه: کله چې څيړونکي خپله څېړنه د دواړو (کمي او کيفي) څيړنو څخه کار اخلي دې ته ګډه څېړنه وايي د ګډ میتود څخه کار اخيستل څيړنې ته قوت ورکوي پدې معنا چې څيړونکي هم سروې کوي او معلومات راټولي او هم د کتنې څخه ګټه اخلي.

د څيړنې فلسفه Research philosophy

کله چې يو څوک څېړنه کوي نو هغه د يو شي په اړه علم او پوهه رامنځته کوي که هغه په هره برخه کې وي د فلسفې د برخې شتون په څېړنه کې څيړونکي ته دا فکر ورکوي چې دی خپل علم ته په کوم ډول جوړښت ورکړی دی کله چې څيړونکي څېړنه کوي يو د دغولاندې فلسفو څخه به ګټه اخلي ۱- رښتيا پاله ۲- اثبات پاله ۳- تفسير پاله

۱- رښتيا پاله څيړنيزه فلسفه Realism Research: دغه څيړنيزه فلسفه په هغو حقيقتونو باندې تمرکز کوي کوم چې له پخوا څخه په شاوخوا چاپيريال کې وجود لري رښتيا پاله فلسفه په دوه ډوله ده يو مستقيم رياليزم Direct Realism او بل انتقادي رياليزم Critical Realism په مستقيم رياليزم کې هر څه چې ګوري هغه ترلاسه کوي يعنې انځور په حقيقي بڼه رامنځته کيږي خو په انتقادي رياليزم کې هغه څه چې ليدل کيږي د احساساتو تر اغيزه لاندې راځي په دې کې بيا حقيقي تصوير نه ليدل کيږي.

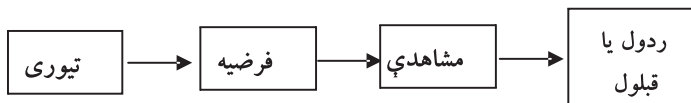
۲- اثبات پاله څيړنيزه فلسفه Positivism: په دغه فلسفه کې څيړونکي د يو شي په اړه پوهه بايد په بې طرفۍ سره ترلاسه کړي او د خپلو نظرياتو څخه بې پاکه وي په دې فلسفه کې بايد د داسې لارو چارو څخه کار واخيستل شي چې اندازه کيږي معلومات د حسابي لارو جمع او د احصايوي اصولو له مخې تحليل او تجزيه شي په دې فلسفه کې د عمومياتو څخه جزياتو ته ځي څېړنه کاملاً بې طرفه وي بايد د خلکو ليوالتيا په نظر کې ونه نيول شي.

۳- تفسير پاله څېړنه Intretivist Research: په دغه فلسفه کې حقيقت په ټولنيزو جوړښتونو کې نغښتی وي لکه د ژبې زده کول په دې معنا چې په يو شي پوهيدل دومره مرسته کوي چې يو شی دې پايلې ته ورسيږي اوښه نتيجه دې لاس ته راوړل شي.

څيړنيز روش: د څيړنې د معلوماتو د تحليل لپاره دوه ډوله روشونه شتون لري.

۱- د کل څخه د جز په لور Deductive Approach: دغه روش ځينې ځانګړنې لري لومړی په دې روش کې د دوو متحولونو ترمنځ د علت اړيکه لټول کيږي بيا د تيوري څخه د معلوماتو په لور تګ دی په دې روش کې لومړی تيوري رامنځته کيږي او بيا په اړه معلومات راجمع کيږي.

بله ځانگړتيا يې په علمي اصولو تکیه ده په دې روش کې د هغه اصولو څخه څه اخيستل کيږي چې د علمي تگلارې په اصولو ترلاسه شوې وي همدارنگه بله ځانگړتيا يې د کمې میتود څخه کار اخيستل دي معلومات په حسابې بڼه راټوليږي او اخيري ځانگړتيا يې د قوي جوړښت لرونکي ده په اخر کې د پایلې ترلاسه کولو لپاره په لويه کچه د نمونې ټولولو ته اړتيا ده.

په دې روش کې لومړی تیوري رامنځته کيږي او وروسته د جزیاتو په لور ځي.

۲- د جز څخه د کل په لور Inductive Approach

په دې روش کې لومړی پېښې او مشاهدات کتل کيږي وروسته بیا په اخر کې تیوري رامنځته کيږي په دې روش کې څیړونکی په پیل کې په خپلواکه توگه کتنې (مشاهدات) راټولوي بیا د جزیاتو څخه عموماتو ته ځي موضوع د نژدې څخه کتل کيږي په دې روش کې کومه قضیه نه ازمایل کيږي. دلیل د تجزیې او قضیې د مشاهدې کولو وروسته پایلې ته رسیږی یعنې معلومات د کیفي میتود له لارې جمع کيږي.

څيړنيزې ستونزې

هر هغه څه چې څوک يې څيړنه کوي يا هغه ادعا ثابوتول غواړي يا هغه پوښتنې چې ځوابول غواړي دا ټول په حقيقت کې څيړنيزې ستونزې دي حتمې نده چې په يوه څيړنه کې دې ټولې پوښتنې حل شي. مهمه دا ده چې ستونزه و پيژندل شي مشخصه شي تر څو په اسانۍ سره وڅيړل شي دا هم مهمه ده چې ستونزې ته په خپل ذهن کې مشخص جوړښت ورکړل شي زيات فکر پری وشي ترڅو د راتلونکي پړاونو لپاره سمه لار غوره شي.

د څيړنيزو ستونزو جوړښت

په څيړنه کې لومړی او مهم کار د څيړنې د ستونزې جوړښت دی او دا کار داسې مثال لري لکه د سفر څخه مخکې ځانته موقعيت غوره کول يا د يو تعمير

لپاره قوي بنياد جوړول يعنې په څيړنيزه ستونزه کې چې هر څومره زيات فکر وشي په هغه اندازه ښه راځي مثلاً که ته غواړې چې يوه ستونزه حل کړې بايد په ټوله معنا سره ستونزه وپيژنې نو بيا کولی شې چې په اسانۍ سره ستونزه حل کړې.

ستا سره بايد يو واضح فکر موجود وي، هغه څه شی دي چې ته يې معلومول غواړې .

په څيړنه کې د ستونزې موضوع د کوم ځای څخه بايد پيل شي؟

څه ډول کولی شو چې يوه موضوع وټاکو؟

معمولاً په بشري ټولنو کې دغه څلور برخې دي چې موضوع پرې راڅرخيږي. (خلک، ستونزې، پروگرامونه او پديدې) په حقيقت کې ټولې علمي او مسلکي څيړنې د دغه څلورو موضوعگانو په شاوخوا راڅرخيږي.

کله چې په يوه څيړنه کې ډله يا افراد وټاکي دا يې د خلکو برخه شوه او کله چې د دغو خلکو په ژوند باندې د اړوند ستونزو اغيزې گورئ يا د موضوع په اړه د خلکو رويه گورئ دا يې ستونزه شوه او که د همدغې ستونزې موجوديت او دوام گورئ پدیده شوه او که ارزياپې يې گورئ دا يې پروگرام شو.

هره څيړنه دوه برخې لري يوې خلک چې Study population په نامه ياديږي بل يې Subject Area ياد موضوع ساحه ده چې د خلکو څخه معلومات راټوليږي د موضوع ساحه درې برخې لري. ستونزه چې د ستونزې څخه موخه. موضوعات، اړتياوي، حالت او نور چې په اړه يې معلومات را جمع کيږي، د پروگرام څخه موخه، محتوا، جوړښت، حاصل، رضايت او د پديدې څخه موخه، علت، اغيزه د دو شيانو ترمنځ اړيکه او نور.

متحول: ټولې تجربې د يولې متحولونو لرونکي وي. متحول د پېښو هغه برخه ده کومه چې ځيړونکي يې مطالعه کول غواړي يا متحول هغه مفکوره ده چې د اندازه کيدو وړ وي يا هره هغه مفکوره چې د اندازه کولو وړتيا ولري د متحول څخه عبارت ده.

د فرضي جوړول:

د متحويل د پېژندلو څخه وروسته د فرضي جوړول او پرې پوهيدل اړين دي ترڅو پوه شو چې فرضيه څه شي د او څه ډول رامنځته كيږي. د فرضي څخه په كمو څيړنو كې كار اخيستل كيږي په څيړنه كې د فرضي د شتون په اړه څيړونكي په يو نظر نه دي ځنې فرضيه د څيړنې يوه برخه بولي خو ځينې بيا وايي دا مهمه نه ده چې فرضيه دي د څيړنې يوه برخه وي.

د فرضي څخه موخه د څيړنيزو ستونزو واضع او مشخص كول او په هغه باندې تمرکز كول دي. فرضيه د څيړونكي سره مرسته كوي چې اړوند معلومات را جمع كړي او څه ډول اړونده برخې ته پام وكړي. په يوه څيړنه كې څو ډوله فرضي رامنځته كيدی شي. فرضيه د گمان په بنسټ رامنځته كيږي كوم چې د يو لړ معلوماتو په ازميښتونو سره يې سم والی ثابت شي څيړونكي د خپل گمان لپاره معلومات را جمع كوي او هغه ازمايي ترڅو په ډاگه شي چې دغه گمان سم دی او كه نه.

تعريف: فرضيه د پيښي اړيكې يا د حالاتو په اړه گمان انگيرنه، شك يا يوه نظريه ده د كوم شي چې حقيقت يا واقعيت تا ته تردي وخت پورې معلوم نه وي د يو شي په اړه هغه ازميښتي څرگندونې دي چې مشروعيت يې تردي دمه ثابت نه وي.

فرضي اهميت:

په څيړنه كې فرضيه رامنځته كول يو ځانگړي ځای ته پام اړوي ترڅو څيړونكي په يو مشخص اړخ باندې تحقيق وكړي.

فرضيه د څيړونكي سره مرسته كوي چې څه ډول معلومات را جمع كړي او د كوم ډول معلوماتو څخه ډ ډه وكړي.

د فرضي ازمایل: د دې لپاره چې يوه فرضيه و ازمایل شي درې مرحلې (پړاونه) بايد پرمخ يوړل شي.

۱- د فرضي رامنځته كول ۲- د صحيحو معلوماتو راټولول ۳- د شواهدو تجزيه كول چې د فرضي مشروع والی ثابت كړي وروسته بيا څيړونكي پوهيږي چې گمان يا فرضيه يې صحيح ده يا غلطه كله چې فرضيه خلاصه شي د هغې د

صحيحوالي په اړه خپلې څرگندونې وکړي دا کار هغه وخت امکان لري کله چې فرضيه روښانه دقيقه او د امتحانولو وړ وي.

د فرضي ډولونه

فرضيه په دوه ډوله ده ۱- څيړنيزه فرضيه Research theses ۲- متناوبه فرضيه Alternate Hypotheses د متناوبې فرضي جوړول د علمي تحقيق يو دستور دی په دغه ډول فرضيه کې په اصل کې د هغو اړيکو ښکاره کول دي کوم چې فکر کيږي چې درسته (سمه) ده او غلطې يې ثابتول غواړو څيړنيزه فرضيه د متناوبې فرضي برعکس ده.

اخځليکونه:

۱. څيړنه او مېتودولوژي دنثار احمد اثر

۲. روش تحقيق علمي فريدالله فرهمند

۳. مېتودولوژي تحقيق عبدالغفور ليوال

۴. ميانې پړوهش گيری کيفی اسلم استراوس

<http://www.livra.msra.com>

مقررات معلم

غالباً دراول هر سال تحصیلی معلم مقررات خاصی را که به وسیله خود و اولیای مکتب تهیه شده است به اطلاع شاگردان می رساند. که شاگردان بدون چون و چرا مجبور به اجرای مقررات مذکور استند. این مقررات نه تنها مشکلات کار معلم و شاگرد را برطرف نمی کند بلکه در عمل آنها را با مشکلات دیگری مواجه می سازد. تهیه مقررات برای نظم آوردن ضروری است ولی باید با توجه با احتیاجات، استعدادها و امکانات اطفال صورت گیرد.

مقررات گروهی: که از طرف گروه وضع شده است. در این رابطه، دو نکته را باید در نظر گرفت. اول اینکه شاگردان صنف باید به منزله یک گروه باشند؛ هریک از آنها خود را عضو گروه بدانند؛ در اجرای کار گروهی احساس مسؤولیت کنند، نکته دوم توجه به میزان گروهی است. افراد در هر مرحله ارشد با گروه همسن ارتباط دارند. اگر میزانهای گروهی با رهنمایی معلم تهیه شود کار شاگردان تحت نظم و قاعده معینی درمی آید و هریک از آنها در کار تحصیلی و در ارتباط با دیگران متوجه وظیفه و کار خود می شود و برای حفظ موقعیت خود در گروه آنچه را که از او انتظار می رود انجام می دهد.

مقررات مربوط به موقعیت یادگیری: آنچه در جریان تربیت تأثیر دارد طرز کار، روش معلم و شاگرد در موقعیت یادگیری است و مهم تر از همه نقش مهم در جریان یادگیری به عهده شاگرد و گذار شود در این صورت در موقعیت یادگیری نظم و ترتیب خاصی به وجود می آورد اعمال و رفتار شاگرد را هدایت می کند. مطلب درسی برای شاگردان باید به صورت مسأله طرح شود حل مسأله در رشد فکری و اجتماعی او تأثیر دارد، معلم را مانند یک رهنمای دلسوز

مورد احترام قرارمیدهد و توصیه های او را به کار می بندد و به طور عادی و بدون اینکه مزاحم دیگران شود به فعالیت میپردازد.

مقررات شخصی: اینکه فرد شخصاً اعمال و رفتار خود را تحت نظم و قاعده درآورد، خویشتن را کنترل و هدایت کند و با توجه به آثار و نتایج اعمال خویش اقدام نماید. با دیگران همکاری کند؛ برای نیل به اهداف گروهی فعالیت نماید و در عین حال از حقوق و امتیازات خود نیز استفاده کند. انضباط در این معنا هدف اساسی تعلیم و تربیت را تشکیل میدهد.

عوامل مؤثر در پیدایش مسایل انضباطی: موقعیت یادگیری، وضع خانواده گی و فضای عاطفی صنف در پیدایش مسایل انضباطی تأثیر دارند.

موقعیت یادگیری: اگر نقش عمده در جریان یادگیری به عهده ی شاگردان باشد وضع صنف و آنچه در جریان یادگیری اتفاق می افتد توجه ی ایشان را جلب می کند و هر یک به فرا خور استعداد خود در کارهای تعلیماتی شرکت مینماید.

وضع خانواده گی: رابطه ی کودک با والدین و فضای عاطفی خانواده به طور کلی در رفتار کودک تأثیر دارد.

فضای عاطفی صنف: رابطه ی شاگرد با معلم فضای عاطفی صنف را تشکیل می دهد، این رابطه ممکن است به سه صورت ظاهر گردد: دیکتاتوری، عدم دخالت و دموکراسی.

طرق حل مسایل انضباطی: معمولاً معلمان در برخورد به مسایل انضباطی روش های گوناگون را به کار می برند. مانند: تنبیه بدنی، کلمات رکیک و زشت پاره وظایف خانگی را چند برابر میکنند، محروم کردن شاگرد از صنف و کسر کردن نمرات شاگرد. برای حل مسایل انضباطی باید عوامل مؤثر در پیدایش آنها را مورد مطالعه قرارداد. شاگرد خود به خود نظم صنف را مختل نمی کند یا مزاحم کار معلم و دیگر شاگردان نمی شود. دانشمندان روانشناسی در باره انضباط و حل مسایل انضباطی پیشنهاد های را بیان داشته است که بعضی از آنها عبارت است از: در توسعه و ترقی میزان های خوب رفتار، تمجید و تأیید اجتماعی مؤثر تر از عیب جویی، سرزنش و تنبیه می باشد، در موقع برخورد به مسایل انضباطی معلم باید از خود بپرسد که چه مشکلاتی در جریان تدریس وجود دارد؟ چه مشکلات و اشتباهاتی در روشهای تدریس من موجود است؟، وقتی کودکی تخلف می کند باید وضع او را مورد مطالعه دقیق قرارداد و متوجه این امر شد که کدام یک از احتیاجات کودک تأمین نشده است و باید سعی کرد تا تجربیات کودک در مکتب برای او راضی کننده باشد،

اصول انضباطي: محیط مساعد برای یادگیری برایجاد احترام متقابل میان معلم و شاگردان استواراست. چون بیشترشاگردان می خواهند بدانند که درصنف چه مقرراتی اجرا می شود، شایسته است که معلم برای برآوردن چنین انتظاری قواعدی را برای اداره ی صنف خود به کار بندد. معلم باید همواره با آماده گی کامل به صنف برود و درس را سروقت آغازکند. معلم باید درمقابله با بد رفتاری شاگردان راههای گوناگونی را به کار برد. در مجموع باید با هرگونه مسأله که ازپیشرفت های درسی جلوگیری می کند با سرعت و کارآیی مقابله شود و همچنان روشی که معلم درمقابله با بد رفتاری شاگرد به کارمی برد غالباً دررفتارشاگردان دیگر، صنف تأثیری می گذارد. معلم وقتی می بیند که برصنف هیچ گونه تسلطی ندارد و وضع اقتضا میکند که ازخارج یاری بخواهد درانجام این امرناید درنگ کند.به طورکلی هدف نهایی انضباط و تعلیم وتربیه باید خود رهبری و خود ساماندهی یا ایجاد نظم وانضباط به دست خود شاگردان باشد.همان گونه که اشاره شد خود ساماندهی و خود رهبری نشانه های پخته گی و آزاده گی به شمارمی آیند.

مأخذ:

- _ حقیر، پوهاند عبدالمنان، روانشناسی تربیتی (۱۳۶۹).
- شریعتمداری (۱۳۸۵)، روانشناسی تربیتی _ تهران _ انتشارات امیر کبیر صحت: ۷، و ۱۱.

د درسي کتاب معيارونه معيار څه ته وايي؟

هر هغه شی چې وکولی شو د هغه په وسیله د یوه محصول، یوه چاپېریال، یوې کړنې او په اړه قضاوت وکړو او یا هغه محصول، چاپېریال، کړنې او یا نورڅه ورباندې معلوم یا و سنجوو معیار ورته ویل کیږي: دا شیان ښايي یو نسبت، یوه فاصله، یو مقدار، یو وخت، یوه فیصدي، یو عدد، وزن یا بل څه وي.

د بېلگې په ډول، په کانکور کې د بريالیتوب معیار (۱۶۵) نمرې دی. د ښوونکي کیدلو لپاره معیار: د دارالمعلمین لوستل، د ښوونکي د روزنې د لوړو موسساتو څخه فارغ کېدل

د مؤلف کیدلو لپاره معیارونه: لږ تر لږه د لیسانس بری لیک درلودل، په دواړو رسمي ژبو باندې پوهېدل، په یوه بهرنی ژبه پوهېدل، په منځني ډول د (۷۵٪) نمره درلودل. فعالیت د زده کړې په پروسه کې هرډول فکري او یا عملي کار ته ویل کیږي. فعالیت کیدای شي په ټولگي کې تر سره شي یا د کورنۍ دندې په توگه زده کوونکي ته ورکړل شي.

فعالیت کیدای شي په انفرادي توگه یا ډله ییزه توگه وي/نمایشي وي یا په لابراتوار کې تجربه وي.

– Scope

په لغت کې د ذهني فعالیت او ځای یا ساحې په معنا راغلی دی

Sequence

په لغت کې پيوستوالي يا تسلسل، ترتيبولو او متحرکو تصويرونو ته ويل کيږي.

د دې لپاره چې د درسي کتابونو د معيارونو په اړه مو لږ څه معلومات لاس ته را وړي وي، چې يو درسي کتاب په کومو معيارونو تاليف کيږي، څه بايد په څومره اندازه سره په پام کې ونيول شي، تر څو خپلو ښوونيزو او روزنيزو موخو ته ورسيدو په يو شمير معيارونو باندې به رڼا واچوو.

زموږ د هيواد د پوهنې تعليمي نصاب چې درې مهم اصله لري يا په دريو اصولو ولاړ دی لکه: اسلامي، ملي او معياري. چې داسلام د دين له لارښوونو او اصولو سره او هم له ملي فرهنگ او کلتور سره سم عيار شوی دی همدارنگه تر ډيره بريده د سيمې او نړۍ د ډيرو هيوادونو دپوهنې له نصابونو سره سم عيار کړل شوی دی. يعنې په ټوله کې دا درې معيارونه په جدي توگه په پام کې نيول شوي دي.

مفردات يې جامع او شامل دي. په دې معنا چې د سيمې او نړۍ د هيوادونو له ډيرو ښوونيزو نصابونو سره يو شان ته والی لري. چې د داخلي او خارجي متخصصينو په مرسته تدوين شوي دي. او اوس زموږ د هيواد زده کوونکي چې بهرنيو هيوادونو ته د لوړو زده کړو لپاره ځي نو تعليمي او تحصيلي سندونه يې د معادلت له اړخه ستونزې نه لري.

د موضوعگانو تر منځ افقي او عمودي تسلسل: دلوست په کتابونو کې د يوه لوست او بل لوست تر منځ همدا رنگه د يوه ټولگې د کتابونو او بل ټولگې د کتابونو تر منځ د موضوعگانو تسلسل ډير مهم دی، ورسره د يوې موضوع پراخوالی د زده کوونکي د سن او سويې سره سم او هم ورسره د يوه ټولگې د کتابونو په منځ کې نژدېوالی او تسلسل ډير د غور وړ دی، د بېلگې په ډول که زده کوونکی د دويم ټولگې درياضي په کتاب کې تقسيم نه وي زده کړی او د ديني علومو په کتاب کې ورته را وړل شي چې لسمه برخه زکات ورکړل شي. يا د ژبې په کتاب کې ورته را وړل شي چې احمد ښه زده کوونکی دی (۱۲۰) بادام يې خپلو (۶) ملگرو ته ور و وېشل، نو دا به په دې کتابونو کې افقي تسلسل په پام کې نه وي نيول شوی. چې اړينه ده دې ډول مسايلو ته پوره پاملرنه وشي.

نوي درسي کتابونه د فعالې زده کړې په ميتود سره تاليف شوي دي، يا دا چې نوی نصاب د زده کوونکي او ښوونکي دواړو تر منځ تعامل تنظيموي چې په دې توگه دغه نصاب نه معلم محور دی اونه شاگرد محور، او د زده کړې او فعاليتونو پروسه يې داسې تنظيم کړې ده چې ښوونکي او زده کوونکي دواړه فعال و اوسي او د لوست په تحکيم کې دواړه ونډه ولري.

دفعالې زده کړې ميتود د کتاب په محتوا کې بايد لاندې فعاليتونه او د زده کړې مواد ولري.

اټکل يا حدس کول، فکر کول، تفسير کول، استدلال کول، مسله حل کول، ازمويل، معلومات او پوهه تر لاسه کول،

د نوو درسي کتابونو د هر لوست په اخير کې ،فعاليتونه ، تمرينونه ، توضيحات اوارزونه راوړل شوي دي چې دا کړنلاره دلوست و موخو ته د رسېدلو لپاره ډيره ښه او پوره تاثير لري.

د لوست د حجم او وخت تر منځ اړين تناسب په پام کې نيول شوی دی: دا چې پرته د رخصتيو له ورځو په يوه کال کې (۲۸) اونۍ تدريس کيږي په دې توگه د ښوونيز نصاب په چوکاټ کې د لومړنۍ ، منځنۍ او ثانوي يا وروستۍ دورې د کتابونو د زده کړې په پايله کې عمومي موخې په پام کې نيول شوي دي چې د دې موخو د لاس ته راوړلو لپاره په اونۍ کې دهر مضمون درسي ساعتونه معلوم او څرگند دي ، دهر يوه کتاب محتوا او حجم د اونۍ، مياشتني او کالني درسي ساعتونو سره متناسب تاليف شوي دي.

درې گونې موخې: د نوي نصاب په هر يوه لوست کې (پوهنيزې، مهارتي او ذهني) موخې په پام کې نيول شوي دي، دغه موخې له ښوونکې سره مرسته کوي چې د زده کوونکو سمه ارزونه وکړای شي تر څو پوه شي چې په کومه کچه خپلو موخو ته رسيدلي دي.

د لوست کتابونه عموماً درې برخې لري

مقدماتي يا لومړنۍ برخه.

د کتاب په دې برخه کې چې مقدمه ، څو عمومي خبرې، د ځينو مفاهيمو يادونه، په ورځني ژوند کې د کتاب د محتوا څخه د گټې اخيستي موارد په گوته شي، د موضوعگانو لړليک يا فهرست (فصلونه او عنوانه) د کتاب د جوړښت او عمومي موخو په اړه يادونې پکې شاملې دي.

منځنۍ برخه: (برخې، فصلونه او لوستونه) معمولاً هر کتاب له څو برخو او هره برخه له څو فصلونو او هر فصل له څو لوستونو څخه تيار شوی وي، البته ځينې کتابونه فصلونه او برخې نه لري.

د فصل اساسي برخې:

(مقدمه، اصلي متن، وروستۍ برخه) مقدمه چې معمولاً يوه يا دوې پاڼې وي چې محتوايې تصوير يا تصويرونه او د انگيزې د را منځ ته کولو په موخه تر لاندې ليکنه، د سوالونو او عبارت په بڼه د کلي موخو معرفي، له ژوند سره د لوست د اړيکې يادونه.

اصلي متن چې پکې مفاهيم، نظريې او د مهارتونو پراختيا، فعاليتونه، د زده کړې اړونده سوالونه او ځوابونه، انگيزې، ارزښتونه، تصويرونه، شکلونه، جدولونه، نقشي او نور.

وروستۍ برخه چې پکې لنډيز، پايله، د مهمو ټکو بيا يادونه، د لوستونو د اساسي مفاهيمو تعريفونه، ارزونه، تمرينونه، سوالونه او نور.

د لوست د کتابونو د تاليف لپاره درې څيزونه ډير مهم دي ،ليکل، ليکل او بيا هم ليکل او ښه فکر کول.

ځينې مهم يادښتونه:

- تاليف په وخت کې کوښښ وکړئ د نورو هيوادونو درسي کتابونه وگورئ

- د کتاب تاليف پوره مسلکي پوهې او پيداگوژي معلومات ته اړتيا لري.
- کولي شئ د ځان لپار معيارونه و ټاکئ او پر اساس يې کتاب تاليف کړئ.
- د کتاب د تاليف په وخت کې خپلو ښوونکو او زده کوونکو ته پام وکړئ.
- د خپلو راتلونکو ستونزو په اړه همدا نن ورځ اټکل وکړئ
- د لوست د کتابونو لپاره يو شمير قبول شوي معيارونه:
- لاندې يو شمير معيارونه دي چې د هر يوه درسي کتاب (بيلو، بيلو مضمونونو) کې د زده کوونکو د سن، ټولگې او مضمون سره سم بايد په پام کې ونيول شي.
- د لوست يا فصل د لاس ته راوړنو يا زده کړو جمع بندي د هر لوست يا فصل لپاره، ځينې کتابونه په فصلونو باندې ويشل شوي دي خو ځينې کتابونه فصلونه نلري.
- د دورې د موخو په نظر کې نيول چې په مفرداتو او نورو سندونو کې ورته نغوته شوې وې، په ټول کتاب کې.
- له اسانه څخه د سخت په لور د موضوع او مطلب تنظيم، په ټول کتاب کې. د اصلي محتوا له وړاندې کولو څخه مخکې د مخکينيو يا مقدماتي مطلبونو بيان
- د کتاب محتوا په داسې بڼه وليکل شي چې زده کوونکې انتقادي تفکر او تحقيق او لټون ته وهڅوي.
- په کتاب کې له داسې کړنلارې څخه کار واخيستل شي چې زده کوونکې فعال او په خپله خوښه زده کړي کولو ته وهڅوي.
- د کتاب په تاليف کې د زده کوونکو عمر، فرهنگي، چاپيريالي او ټولنيزي ځانگړتياوو ته پاملرنه وشي.
- د زده کوونکې ذهني کچې ته پاملرنه، په هر مضمون او ټولو لوستونو کې.
- د اصلي محتوا له وړاندې کولو څخه مخکې د مخکينيو يا مقدماتي مطلبونو بيان
- د زده کړې له وخت سره د محتوا د حجم تناسب، په ټول کتاب کې
- محتوا بايد د لوست له موخو سره اړيکه ولري.
- د محتوا د سختوالي کچه د زده کوونکي د پخوانۍ زده کړې له کچې سره تناسب ولري.
- محتوا پوره واضح او روښانه وي.
- محتوا بايد د ټولگې د کچې سره سم پوره معلومات ولري.
- محتوا بايد له اسانه څخه د سخت په لور د زده کړې ډول مخکې بوځي.
- په محتوا کې د زده کړې د لاس ته والې په موخه له نويو تجربو او د ارزونې له نويو کړنلارو څخه کار واخيستل شي.
- محتوا بايد عملي او کاربردي اړخ هم ولري.

- په محتوا کې داسې لغتونه راوړل شي چې زده کوونکې وکولای شي په اسانۍ د لوست په مفهوم پوه شي او د مخکینۍ پوهې سره یې سم وي.
- پراگرافونه او عبارتونه دومره اوږده نه وي چې زده کوونکې مطلب ور څخه وا نه شي اخیستلی.
- د سوال او تمرین درلودل، په ټول کتاب کې.
- تمرینونه د لوست او فصل له محتوا سره پوره تناسب ولري.
- داسې تمرینونه راوړل شي چې زده کوونکې وکولای شي خپل پرمختګ هم ور باندې و ارزولی شي، د پوښتنو ځوابونه هم باید ولري.
- د لومړنۍ، منځنۍ او وروستنۍ برخې درلودل، ټول کتاب.
- دوامداره ارزونې ته پاملرنه، په ټول کتاب کې
- د بیلابیلو تمرینونو او فعالیتونو شتون، په هر کتاب کې. فعالیتونه باید د تطبیق او عملي کولو وړ وي او د زده کړې په پروسه کې مثبت پایله ولري.
- د مضمون له مفرداتو سره د لوست/فصل او ټول کتاب یو شان والی.
- له ژوند سره د لوست اړیکه. لوست باید د زده کوونکو له ژوند سره نېغه اړیکه او تاثیر ولري.
- د هر لوست او فصل د لوست/لوستونو لنډیز او مرور،
- په زده کوونکې کې د انگیزې را منځ ته کول
- د زده کوونکو په منځ کې فردي توپیرونه په پام کې نیول، لوست باید د بیلې، بیلې سويې لرونکو زده کوونکو لپاره وي، یواځې د لایقو او یا وروسته پاتې زده کوونکو په سويه نه وي.
- د موضوعگانو او مطلبونو له علمي اړخه سمون
- له مخکینو مفاهیمو سره د نوي لوست د مفاهیمو اړیکې
- د هر لوست د اجزاو تر منځ منطقي اړیکې
- د مطلب په بیان کې د زده کوونکې د مخکینو زده کړو په پام کې نیول
- د بشر حقونو ته پاملرنه
- د دیموکراسۍ ارزښتونو ته پاملرنه
- قومي او مذهبي موضوعگانو ته پاملرنه
- د تعلیمي نصاب او مفرداتو له اړخه د موضوعگانو او مطلبونو وړاندې کول له جز څخه د کل او له کل څخه د جز په خوا
- د فعالیتونو په طرح کولو کې رنګارنګي
- د ښاري او کلیوالو سیمو په کچه د ښوونکې د قابلیتونو او استعدادونو په پام کې نیول.

- د هر لوست او ټول کتاب تر منځ منطقي اړيکې ساتل
- د ښوونکې استعداد او قابليت ته پاملرنه
- د زده کوونکو تشويق فکر کولو، د تحقيق او خلاقيت په لور
- د مسايلو حل ته د زده کوونکو تشويق
- د موضوعگانو او مطلبونو نوی والی او له ورځني ژوند او ټولنې له اړتياوو سره اړيکه
- سياسي بې طرفي
- د مطلبونو نوی والی او له ورځې سره سمون،
- له قومي، سمې، ژبني او مذهبي تفرقي څخه لرې والی
- د مطلبونو د بيان لپاره له بيلو، بيلو لارو چارو څخه ځکه اخيستل
- د ارزونې لپاره له بيلو، بيلو لار چاو څخه ځکه اخيستل
- د پيل، منځ او پای د برخو درلودل
- د فصل او هر لوست له موخو سره د محتوا يو والی
- په يوه لوست او ټول کتاب کې د وسعت او تسلسل رعايت
- تمرينونه او فعاليتونه د لوست د اصلي محتوا بيانونکي وي
- د اسانه او پوهي وړ کلمو او جملو کارول
- د زده کړې د ميتود او کړنلارې سره د لوست د محتوا يو شاته والی
- د لوست او مطلب د ښه پوهاوي لپاره له تصويرونو، جدولونو او نورو څخه ځکه اخيستل
- د پوهې، مهارت او ذهنيت په برخه کې د محتوا د پايلې ارزونه
- د هيواد د پاليسی او موخو په پام کې نيول
- د کتاب په محتوا کې فرهنگي ارزښتونو او په ټولنه کې خوښ کړل شوي رواجونه په پام کې نيول
- له نړۍ او سيمې له کچې سره د محتوا مطابقت
- د مادام العمر لپاره د استعدادونو او توانمنديو پراختيا او پرمختيا ته پاملرنه
- له ساده محيطي موادو څخه په ځمکې اخيستې سره د فعاليتونو او تجربو د امکاناتو را منځ ته کول
- د ملي هويت تقويه او انعکاس
- د اصلي محتوا له وړاندې کولو څخه مخکې د مخکينيو يا مقدماتي مطلبونو بيان
- مورنۍ ژبې ته لومړيتوب ورکول.
- له داسې ژبې، لغتونو او اصطلاح گانو څخه کار واخيستل شي چې زده کوونکې په اسانۍ سره ور څخه مطلب واخيستلی شي.

- د وسعت او تسلسل رعايت په هر لوست او ټول کتاب کې
- د کورنۍ دندې ورکول
- له معاصرې ټکنالوژۍ سره د لوست د محتوا اړيکه
- د علمي اصطلاحاتو په سمه توګه کارول
- د لوست اړوند بيلو، بيلو فورمولونو توضيح ته پاملرنه
- نظري او علمي پوهې ته پاملرنه
- په ټولنې باندې حاکمو ميراثونو او ارزښتونو ته پاملرنه
- د علمي څانګو او رشتو جوړښت ته پاملرنه
- د زده کوونکو اوسني او راتلونکو اړتياوو ته پاملرنه
- درې ګونو موخو (پوهې، مهارت ، ذهنيت) ته پاملرنه
- د مطلب په بيان کې د فکري او ميتودي يو والې شتون
- د ټولنې د مادي او معنوي ارزښتونو انعکاس
- د معياري لهجې کارول او د څانګړو لهجو نه کارول
- د کتاب په پای کې د ضمايمو او انځس درلودل (د اړتيا په صورت کې)
- د بهرنيو ژبو د اصطلاحگانو په ځای د مورنۍ ژبې د اصطلاحگانو کارول. (د امکان په صورت کې)
- په ټول کتاب کې د يو ليکنيز ډول او يو ډول ژبې کارونه په پام کې نيول.
- د رسمي ، قبول شوې او واحدې ترمينالوژي کارونه او په پام کې نيول.
- د ليک ښو په سمه توګه او په مناسبو ځايونو کې کارونه.
- د مرکبو او مختلطو جملو په ځای د ساده او لنډو جملو کارونه.
- د سمو ګرامري قواعدو کارونه.
- د زده کوونکو له سوېې سره د سمو، مناسبو او پوهې وړ لغتونو کارونه.
- د ليکني ښکلا او رواني ته پاملرنه.
- د زړو او منسوځو اصطلاحگانو په ځای د نوو او مروجو اصطلاحگانو کارونه.
- په پاراګرافونو کې د کرښو مناسبوالی.
- په هغه صورت کې د انگليسي او يا عربي ژبې د اصطلاحگانو او لغتونو کارونه چې امکان ولري د مروجې ژبې لغتونه او اصطلاحګانې سمه معنا ور نه کړي.
- د اړتيا په وخت کې له نورو ژبو څخه ټکې په ټکې (تحت الفظي) ژباړه و نه شي.
- د کتاب په پيل کې د لاندې دريو (۳) موضوعگانو په اړه ارزونه وکړئ.
- ۱- په زده کوونکو کې د انگېزې را منځ ته کول. ايا دې برخې ته پاملرنه شوې ده که نه؟

۲- د موخو يادونه او د زده کړې د اساسي او اصلي مفاهيمو يادونه.

۳- د زده کوونکو له ژوند سره د لوست اړيکه، ايا لوست د زده کوونکو له ژوند سره اړيکه لري که نه؟

د کتاب په منځنۍ برخه کې يا د متن په برخه کې لاندې معيارونه و ګورئ چې پکې شته که نه يا څومره پاملرنه ورته شوې ده.

۱- د فعاليتونو انعکاس.

۲- د موخو پايلو ته پاملرنه

۳- د مطلبونو په وړاندې کولو کې د (مهاري، پوهې او ذهني) موخو تر منځ انډول ته پاملرنه.

۴- د فعالې زده کړې د ميتودونو په اساس د موضوعگانو او مطلبونو تنظيم ته پاملرنه.

۵- هڅوونکو (تفکر برانګېزه) پوښتنو ته پاملرنه. يا دوامداره ارزونې ته پاملرنه.

۶- له اسانه څخه د سخت په لور محتوا ته لوری ور کول.

۷- د زده کوونکو د ذهني پرمختګ مرحلو ته پاملرنه.

۸- د فردي او ګروپي يا ډله ييزو فعاليتونو تنوع ته پاملرنه.

۹- د زده کوونکو د علاقې او غوښتنې سره د مطالبو تنظيم ته پاملرنه.

۱۰- د مطالبو له علمي اړخه سموالي ته پاملرنه.

۱۱- خپل اسلامي او افغاني هويت ته پاملرنه.

د ټول کتاب د جوړښت په برخه کې لاندې خبرو ته هم ځير شئ.

۱- د لوست يا فصل لنډيز او د مفهومونو مرور او تکرار شته که نه شته.

۲- نوي مفهومونه له تېرو زده کړو سره اړيکه لري که نه.

۳- پوښتنې، تمرينونه، ډول ډول فعاليتونه لري که نه.

۴- د کتاب په پای کې د منابعو او مآخذونو يادونه، لغت نامه، نقشې، ضميمې، او د کتاب په اړه کومې ځانګړې لارښوونې شته که نه.

اخځليکونه:

۱- د پوهنې وزارت ښوونيز نصاب چوکاټ - ۱۳۹۰ هـ ش

۲- د درسي کتابونو د تاءليف په اړه د هيواد په د ننه او د باندې کې د سمينارونو او ورکشاپونو

روزنيز مواد

۲- د ايران د درسي کتابونو کتنه

د انټرنېټ په وسيله د بيلو، بيلو پوهانو نظرونه

فوتوسنتیز (عملیه ترکیب ضیائی در نباتات)

تاریخچه

زنده گی و حیات بروی کره ی زمین نیاز مند انرژی و نور آفتاب است، این را میدانیم که موجودات زنده بویژه نباتات به خاطر امرار حیات به غذائی ضرورت دارند که در عملیه فوتوسنتیز با استفاده از نور آفتاب ساخته میشود.

گرچه عملیه فوتوسنتیز تا قرن بیستم به خوبی شناخته نشده بود و یونانیان معتقد بودند که نباتات از خاک تمام مواد ضروری خود را برآورده می سازد و این عقیده تقریباً برای ۲۰۰۰ سال به عنوان یک واقعیت پذیرفته شده بود.

کیمیدان بلژیکی بنام Jam Baptista van Helmont در اوسطه قرن ۱۷ بخاطر معلوم کردن اینکه نباتات واقعاً مواد غذایی خود را از خاک می گیرند درخت مجنون بید کوچک را در محلی پرورش داد که به خاک جز آب چیزی دیگر اضافه نکرد، پنج سال بعد متوجه شد که نبات رشد کرده و ۷۵ کیلو گرام وزن دارد. در حالی که خاک ۶۰ گرام وزن خود را از دست داده است. هلمونت نتیجه گرفت که اکثر نباتات مواد خود را از خاک بدست نمی آورند. وی فکر می کرد درخت بید اکثر مواد که باقی مواد مورد ضرورت خود را از آب که وی اضافه کرده است بدست می آورد مگر این نتیجه گیری وی نا درست بود.

بعدها جوزف پرستلی Joseph Priestley کیمیدان انگلیسی کشف کرد که شمع افروخته در ظرف سر بسته خاموش میشود؛ اما اگر یک شاخه زنده نبات نعناع را به ظرف اضافه کنیم شمع به سوختن خود ادامه میدهد گرچه پرستلی نمی دانست که علت آن اکسیجن است ولی نتیجه گرفت که همان شاخه نبات نعناع هوایی که از سوختن شمع متصاعد می گردد را دوباره احیاء می کند. پرستلی هم چنین دریافت کرد که دایم چنین نمی باشد.

چند دهه بعد یک داکتر هالندی بنام جان اینگن هوسز Jan Ingenhousz دریافت که نباتات به نور آفتاب ضرورت دارند و نتایج متناقض پرستلی را بیشتر توضیح نموده. گفت که یک نبات وقتی می تواند هوا را دوباره احیاء کند که بخش های سبز نبات در معرض نور قرار گرفته باشد. بناً ون هلمونت، پرستلی و اینگن هوسز پایه های اساسی فهم عملیه فوتوسنتیز را بنا نهادند. فوتوسنتیز عملیه است که به وسیله آن نباتات از انرژی نور استفاده کرده مالیکول های غذایی را از CO_2 و H_2O میسازد پس فوتوسنتیز مهمترین عملیه کیمیای در روی زمین است که مواد غذایی هم برای خود وهم برای تمام موجودات زنده اعم از حیوانات فنجی، باکتری ها و بعضی پروتستا فراهم می کند.

اتوتروف ها یا تولید کننده گان

بباید بیشتر بدانیم که نباتات دارای کلوروفیل می باشند و اتوتروف هستند. بناً غذایی خود را می سازند بدون اینکه از موجودات و یا از مواد عضوی دیگر تغذیه نمایند. کلوروپلاست های موجود در حجرات نباتات انرژی نوری را به انرژی کیمیای تبدیل و در سایر مالیکول ها ذخیره می کنند چون نباتات مواد غذایی عضوی را از مواد خام ساده می سازد به همین دلیل به آنها تولید کننده آن می گویند اما برخی از باکتری ها، ارک باکتریا و بعضی پروتستا هم می توانند مواد عضوی را از غیرعضوی بسازند که تمام این موجودات که انرژی نوری را برای تولید مواد غذایی به کار می برند اتوتروف های فوتوسنتیک می نامند همه آنها از انرژی نورجهت ترکیب مولیکول های عضوی از کاربن دای اکساید (CO_2) و آب (H_2O) استفاده می کنند در نباتات و الجی ها این عملیه در کلوروپلاست ها انجام می گیرد.

فوتوسنتیز در کلوروپلاست ها انجام می شود.

بخش های سبز نباتات دارای کلوروفیل که یک نوع از کلوروپلاست است می باشند که میتوانند عملیه فوتوسنتیز را انجام دهند و برگ سبز بیشترین تعداد کلوروپلاست ها را دارا می باشند به همین دلیل برگ را بنام فابریکه یی غذا سازی می نامند. رنگ سبز در نباتات مربوط به پگمنت سبز یا (کلوروفیل (رنگدانه های)) موجود در کلوروپلاست ها می باشد. کلوروفیل انرژی نوری را جذب نموده آن را برای ساخت مالیکول های غذای بکار می برد.

کلوروپلاست ها در حجات میزوفیل یعنی انساج سبز درون برگ تجمع یافته اند و ورود CO_2 به برگ و خروج اکسیجن از طریق منافذ بنام روزنه های (ستوماتا) انجام می گیرد. کلوروپلاست ها یک غشای بیرونی و یک غشای درونی و یک فضای بین الغشای دارد. غشاء داخلی کلوروپلاست را یک فضای ثانوی ستروما احاطه کرده که بوسیله یک مایع غلیظ پر شده است، ستروما قسمتی از کلوروپلاست را تشکیل میدهد که در آن قند ها از CO_2 و هاروجن ساخته می شوند در ستروما یک سیستم پیچیده متشکل از کیسه های صفحه ای شکل بنام تیلاکوئید قرار دارد که حاوی فضای سوم کلوروپلاست می باشند. غشای تیلاکوئیدی دارای مالیکول های کلوروفیل هستند این کلوروفیل ها انرژی آفتاب را اخذ کرده در داخل تیلاکوئید انرژی نوری به انرژی کیمیایی تبدیل میشوند.

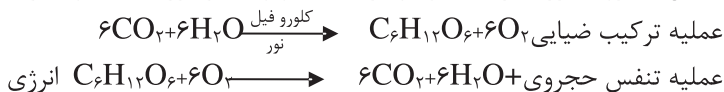
نباتات با شکستن رابطه های آب ، اکسیجن تولید می کنند.

نباتاتی که در کنار دریا ها زندگی می کنند برگ ها ایشان بوسیله حباب ها پوشیده می باشد. حباب ها از گاز اکسیجن هستند که طی عملیه فوتوسنتیز تولید می گردند.

در سال ۱۷۰۰ جان اینگن هوسز گفت که اکسیجن آزاد شده از نباتات مربوط به اکسیجن CO_2 است. در ۱۹۵۰ دانشمندان این فرضیه را به کمک ایزوتوب اکسیجن O_2^{18} مورد بررسی قرار دادند که در آن سرنوشت اتم اکسیجن را طی عملیه فوتوسنتیز ردیابی کردند. طبق فورمول عملیه فوتوسنتیز $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 6\text{H}_2\text{O} + 6\text{O}_2$ $\xrightarrow[\text{نور و انرژی}]{\text{کلوروفیل}}$ $6\text{CO}_2 + 12\text{H}_2\text{O}$ در آزمایشات نشان داده شده است که

اکسیجن تولید شده طی عملیه فوتوسنتیز از H_2O است یعنی خلاف پیش بینی اینگن هوسز که معتقد بود اکسیجن آزاد شده از CO_2 ایجاد میشود پس برای ساختن یک مالیکول اکسیجن دو مالیکول آب مصرف می شود وهم واضح می گردد چه اتفاق دیگری طی عملیه فوتوسنتیز رخ میدهد که اتم های اکسیجن در CO_2 و هایدروجن های موجود در آب در مالیکول های آبی که از نو ساخته میشود ظاهر می گردند و کاربن موجود CO_2 هم در مالیکول قند پدیدار می شود.

زمانی که در عملیه فوتوسنتیز CO_2 و آب به قند و مالیکول جدید آب تبدیل می شود چه اتفاق می افتد؟ فوتوسنتیز مانند تنفس حجروی یک عملیه اکسیدشن و ریدکشن است. در عملیه فوتوسنتیز زمانیکه مالیکول آب می شکند O_2 آزاد میگردد در واقع مالیکول های آب تحمض می شود یعنی الکترون را همراه ایون های هایدروجن (H^+) از دست می دهند همزمان با ارجاع CO_2 به قند، الکترون ها و ایون های هایدروجن (H^+) هم به آن اضافه می شوند. در حقیقت عملیه فوتوسنتیز یک عملیه ترکیبی برعکس عملیه تنفس حجروی که در مایتوکاندريا صورت میگیرد است یعنی در عملیه تنفس حجروی انرژی آزاد میشود و در عملیه فوتوسنتیز انرژی ایجاد و خیره میگردد.

در عین زمان مایتوکاندريا بخشی از انرژی را برای ترکیب ATP مصرف می کند. انرژی نوری که به وسیله ی مالیکول های کلوروفیل در کلوروپلاست ها جمع شده به عنوان منبع انرژی برای الکترون ها بکار می رود عملیه فوتوسنتیز انرژی نوری را به انرژی کیمیاوی تبدیل می کند و در مالیکول های قند ذخیره میگردد.

عکس العمل های نوری

امواج مرئی عکس العمل های نوری را به راه می اندازد.

این که میگویم انرژی مورد ضرورت برای عملیه فوتوسنتیز از انرژی نور آفتاب تامین می گردد. چه مفهومی دارد؟ نور آفتاب نوعی انرژی بنام تشعشع یا انرژی الکترومقناطیسی است که بصورت امواج منظم در فضا حرکت می کنند مانند موجی که در اثر انداختن سنگ در آب حوض ایجاد می شود و فاصله بین دو موج را طول موج می گویند. که به نام طیف الکترو مقناطیسی هم نامیده می شوند نور مرئی یا قابل احساس بخشی کوچکی از این طیف را تشکیل میدهد و شامل طول موج های مختلف (به حسب نانومتر یا NM) می باشد که به رنگ های مختلف دیده می شود. زمانیکه نور آفتاب بروی برگ نبات می تابد نور برخی از طول موج ها جذب شده و در فوتوسنتیز استفاده میگردد و سایر طول موج ها از سطح برگ منعکس شده ویا از آن عبور می کنند. عکس العمل های نوری عملیه فوتوسنتیز تنها از بخش خاص از نور مرئی استفاده می کنند قسمیکه مالیکول های جذب کننده ی نور بنام پگمنت (رنگدانه) ها، در غشای یک گرانوم (قسمت از کلوروپلاست) تنها طول موج های آبی متمایل به بنفش و سرخ متمایل به نارنجی را جذب می کنند. ما این طول موج های جذب شده را نمی بینیم ما به سطح یک برگ می بینیم طول موج های سبزی است که از رنگدانه ها عبور کرده و یا منعکس شده است و به چشم ما می رسد.

رنگدانه های مختلف طول موج هایی مختلف را جذب می کنند، کلوروپلاست ها دارای چندین نوع رنگدانه (پگمنت) هستند یکی از آنها کلوروفیل a است که عمدتاً اشعه سرخ و آبی متمایل به بنفش را جذب می کنند.

کلوروفیل a مستقیماً در عکس العمل نوری شرکت دارد. و رنگ آن سبز چمنی است چرا که عمدتاً نور سبز را منعکس می سازد. مالیکول دیگر آن کلوروفیل b است که نور آبی و نارنجی را جذب و زرد متمایل به سبز را منعکس می سازد. کلوروفیل b مستقیماً در عکس العمل نوری شرکت نمی کند. ولی دامنه طیف جذب نور را افزایش می دهد.

کلوروپلاست ها رنگدانه های زرد مایل به نارنجی، به نام کارو تنوئید ها را هم دارند که عمدتاً نور آبی مایل به سبز را جذب می کند و بعضی از آنها انرژی را به کلوروفیل a منتقل می کند قسمیکه کلوروفیل b این کار را انجام می دهد. سایر کاروتنوئید ها یک عمل حفاظتی دارند آن ها انرژی نوری

زیادی را جذب و پراکنده می سازد. چرا که این نور ها می توانند به کلوروفیل ضرر برسانند و هم کاروتنوئید های مشابه، چشم مارا از آسیب نور های درخشان حفظ می کنند. فوتوسیستم ها انرژی نورانی را جذب می کند.

واحد نور فوتون است یک فوتون حاوی مقدار مشخص انرژی نوری است و هر قدر طول موج کوتاه باشد انرژی بیشتری خواهد داشت. وقتی که یک پگمنت یا کلوروفیل یک فوتون جذب می کند یکی از الکترون پگمنت انرژی بدست می آورد. که الکترون برانگیخته و ناپایدار میگردد. در آن الکترون انرژی اضافی خود را از دست داده و بلافاصله به حالت پایه خود بر می گردد. برای انرژی آزاد شده چند اتفاق دیگر هم رخ می دهد مثلاً

انرژی مازاد می تواند به صورت حرارت آزاد شود قسمیکه بعضی از رنگدانه ها پس از جذب فوتون ها انرژی آن ها را به قسمی حرارت از دست می دهند. در این حالت الکترون برانگیخته علاوه به گرما یک فوتون بیرون داده و حالت پایه خود بر می گردد.

برخلاف کلوروفیل خالص در محلول، کلوروفیل هایکه در یک کلوروپلاست سالم، نور دریافت می کند. الکترون برانگیخته را به مالیکول مجاور خود انتقال می دهد به این ترتیب مالیکول همسایه یا پهلوی پذیرنده اولیه الکترون می باشد راجع می گردد. و در این حالی است که کلوروفیل اولی تحمض می گردد.

انتقال الکترون با نیروی آفتاب از کلوروفیل به پذیرنده ی اولیه الکترون مرحله اول عکس العمل های نوری و نیز اولین عکس العمل از عکس العمل های اکسیدیشن به ریدکشن در فوتوسنتیز است، شواهد نشان میدهد که تنها یک مالیکول کلوروفیل a در هر دسته از رنگدانه ها وجود دارد که الکترون های تحریک شده را به پذیرنده ی اولیه الکترون انتقال می دهد و به این ترتیب عکس العمل های نوری را آغاز می نماید پس این مالیکول کلوروفیل a پریزنده اولیه الکترون قسمتی را به وجود می آورند که بنام مرکز عکس العمل در این تجمع رنگدانه ای یاد می گردد.

مراکز دیگر عکس العمل و سایر مالیکول ها رنگدانه ای که با همدیگر به عنوان آنتن جمع آوری کننده ی نور هستند فوتون ها را جذب نموده انرژی را مالیکول به مالیکول انتقال داده تا به مرکز عکس العمل برسانند مجموعه ی مالیکول های آنتن، مرکز و عکس العمل و پریزنده اولیه الکترون را فوتوسیستم می نامند که این ها یک واحد جمع آوری کننده نور درغشای (تیلاکوئیدی) در کلوروپلاست می باشد.

دو نوع فوتوسیستم شناخته شده فوتوسیستم i و فوتوسیستم ii در فوتوسیستم i مالیکول کلوروفیل a مرکز عکس العمل را P_{700} می نامند و چون نور یا شعاع سرخ با طول موج ۷۰۰ نانومتر را بهتر از دیگر طیف ها نوری جذب می کند کلوروفیل a در مرکز عکس العمل فوتوسیستم ii را P_{680} می نامند چون نور را با طول موج ۶۸۰ نانومتر را نیز جذب می کند (سرخ مایل به نارنجی) این دو

پگمنت (رنگدانه) مرکز عکس العمل ماليکول های کلوروفیل a هستند. وقایع مهم دیگر طی عکس العمل های نوری فوتوسنتیز عبارت انداز

۱- جذب انرژی نوری

۲- برانگیخته شدن الکترون ها به وسیله انرژی

۳- تشکیل ATP و NADPH به وسیله ی انرژی حاصله از دست به دست شدن الکترون های پر انرژی در طول زنجیر ها انتقال الکترون.

این زنجیره انتقالی مانند زنجیره ای است که در عملیه تنفس حجروی می باشد و شامل یک سلسله مالیکول های حمل کننده ی الکترون است که در غشا تیلاکوئید کلوروپلاست چیده شده اند.

هر دو فوتوسیستم انرژی نوری (فوتون) را جذب می کنند و الکترون های برانگیخته از کلوروفیل های مرکز عکس العمل ($p680$ و $p700$) به پذیرنده های اولی الکترون انتقال می یابند در عوض هر پذیرنده ی اولیه وقتی الکترون پر انرژی را به اولین ناقل الکترونی در زنجیره انتقال می دهد خود نیز تحمض می شود و طی عکس العمل های اکسیدشن - ریدکشن بعدی، الکترون ها از یک مالیکول ناقل الکترون به ناقل بعدی در جهت کاهش انرژی دست به دست می شوند که در هر مرحله الکترون مقدار انرژی از دست می دهند و بخشی آن به طور موقت در ATP و NADPH ذخیره می گردد.

گرچه فوتوسنتیز یک عملیه سازنده غذا و تنفس حجروی یک عملیه در جهت کسب انرژی است. ولی انتقال الکترون ها در کلوروپلاست عملیه (اسموس کیمیای) را مانند میتوکاندريا به جریان می اندازد به طور خاص بخش از ناقلین الکترون، انرژی آزاد شده را از میان غشای تیلاکوئیدی از استروما به داخل فضای تیلاکوئیدی انتقال می دهند که این عملیه انتقال ایون های H^+ ، میلان غلظتی H^+ را در طرفین غشا ایجاد می کنید و مانند مایتوکاندريا انرژی ذخیره شده در عین غلظت برای سنتز ATP استفاده می شود.

در فوتوسنتیز، تولید اسموس کیمیای، ATP را فوتوفاسفوری یلاسیون میگویند زیرا انرژی وارد شده اولیه همان

انرژی نوری است.

به هرصورت گیرنده هایی نهایی الکترون در این جا $NADP^+$ می باشد در صورتیکه در تنفس حجروی اکسیجن است همچنان در این جا اکسیجن تولید می شود در حالیکه در تنفس حجروی اکسیجن به مصرف می رسد. قسمی که عکس العمل های نور بررسی شد ATP و NADPH تولید شده در مرحله ی بعدی فوتوسنتیز در دوران کالوین مصرف می گردند.

دوران کالوين:

دوران کالوين همانند یک کارخانه ی تولید قند، در داخل کلوروپلاست عمل می کند و ترکیباتی که وارد عمل غذا سازی می گردند عبارت اند از CO_2 از هوا، ATP و NADPH که هر دو به وسیله عکس العمل نوری ساخته می شوند به کمک کاربن موجود از CO_2 انرژی موج ATP و الکترون های پر انرژی موجود در NADPH ، دوران کالوين یک مالیکول قند پر انرژی به نام گلیسرالديهاید ۳- فسفات (G_3P) را می سازد و حجره نباتی می تواند از G_3P برای ساختن گلوکوز یا سایر مالیکول های عضوی مورد ضرورت خود استفاده کند اکثر نباتات، قند را بیشتر از آنچه نیاز دارند می سازند و قند اضافی را به صورت نشایسته در کلوروپلاست و بخشی های از ریشه و میوه ها ذخیره می کنند این قند های ذخیره شده منبع اصلی غذایی برای بسیاری از زنده جانها محسوب می گردد. اما در حقیقت میلیارد ها تن ماده عضوی در هر سال تولید از محصول عملیه فوتوسنتیز در جهان می باشد که نه تنها نباتات خود شان تغذیه می شوند بلکه به عنوان منبع مهم غذایی برای سایر زنده جانها بشمار می روند انسانها و حیوانات دیگری که هیچکدام مواد غذایی خود را خود شان نمی سازند اما در حقیقت وابسته به مواد عضوی ساخته شده توسط عملیه فوتوسنتیز اند که به صورت مستقیم و غیر مستقیم به ما می رسد مثلاً انرژی که ما حین خوردن گوشت بدست می آوریم در ابتدا بوسیله عملیه فوتوسنتیز تهیه شده است.

سازگاری نباتات به حفظ آب:

نباتات در محیط های متنوع غیر از نواحی قطبی نظریه تشبیت CO_2 و حفظ آب در طی عملیه فوتوسنتیز می رویند نباتاتی که در دوران کالوين مستقیماً از CO_2 هوا استفاده می کنند نباتات C_3 نامیده می شوند که اولین ترکیب عضوی تولیدی آنها ترکیب سه کاربنه PGA می باشد این دسته نباتات گسترش وسیعی دارند مثل لوبیا، جو صحرایی، گندم و برنج که در زراعت اهمیت دارند. مشکلات خاص زراعتی در رشد نباتات C_3 این است که آب و هوای خشک باعث کاهش سرعت عملیه فوتوسنتیز و تولید محصول در نبات می گردد.

برخلاف نباتات C_3 نباتات C_4 سازگاری پیدا کرده آب را حفظ و از تنفس نوری جلوگیری می کنند وقتی هوا خشک و گرم است نبات C_4 منفذها (استوماتا) هایش را اکثراً بسته نگه می دارند و آب خود را حفظ می کنند. و در همین شرایط به ساختن قند ها به کمک فوتوسنتیز ادامه می دهند. روش سوم تشبیت کاربن و حفظ آب در آناناس و بسیار از کاکتوس ها (زخم) وجود دارد این نباتات در شرایط آب و هوای بسیار خشک سازگاری دارند این دسته نباتات روزانه هایش ((شکاف های کوچک در قسمت تحتانی برگ نباتات بنام Stomata)) را تنها در شب باز می کنند تا آب دورنی خود را حفظ کرده و به CO_2 اجازه ورود به نبات را دهند وقتی که CO_2 وارد برگ می شود در

ترکیب چهار کاربنه مانند نباتات C_4 تشبیت می شوند و CO_2 را در شب ذخیره کرده در طول روز آن را در دوران کالوین وارد می کنند.

و این عملیه باعث میگردد که در طی روز حتی در شرایط که برگ ها اجازه ورود کاربن را در داخل نبات نمی دهند به خوبی عمل کنند در مجموع به این نباتات (CAM) می گویند (مخفف متابولیزم اسیدکراسولاسه) می باشد زیرا برای اولین بار این سازگاری مهم برای حفظ آب در تیره ی کراسولاسه کشف گردید.

فوتوسنتیز، تشعشع آفتاب و اتمسفر زمین

فوتوسنتیز اثر گل خانه ای را تعدیل می کند اما جنگل زدایی به این پدیده شدت می بخشد جنگل های قدیمی، مرکز مباحثات و مجادلات زیادی بین دوست داران محیط زیست و شرکت های صنعتی چوب بوده است چون این درختان قابل فروش هستند و بحث های زیاد اقتصادی روی آن انجام شد؛ ولی اکثر طرفدارن محیط زیست بیان می کنند که جنگل های قدیمی خانه انواع نباتاتی اند که در آن زنده گی می کنند باید باقی بمانند وهم برای نسل های آینده حفظ گردند.

فوتوسنتیز که به وسیله جنگل های قدیمی انجام می شود مطرح بحث است و بیشتر روی گاز CO_2 متمرکز می شویم گازی که جهت ساخت قند ها در فوتوسنتیز استفاده می شود نیز تمامی زنده جانها به عنوان گاز رفعی در تنفس حجروی آنرا بیرون می دهند.

CO_2 به طور عادی در حدود ۰/۰۳٪ هوای را که تنفس می کنم تشکیل میدهد این میزان در اتمسفر برای نباتات کافی است که ضرورت آنها را بر طرف کند. همچنان به تعادل در آب و هوای جهان کمک می کند زیرا CO_2 از خارج شدن حرارت اشعه آفتاب تابیده شده به زمین جلوگیری می کند. حرارت ایجاد شده به وسیله CO_2 را اثر گل خانه ای می گویند چون CO_2 اتمسفر از خروج حرارت از اتمسفر جلوگیری می کند در نتیجه هوا را گرم می سازد در حال حاضر هم اثر گل خانه ای باعث گرم تر شدن کره زمین شده است.

اثر گل خانه ای مباحثاتی را در مورد جنگل های قدیمی مطرح نموده است کسانی که معتقد به حفظ درختان قدیمی اند میگویند این فوتوسنتیز کنندگان بزرگ بخش زیاد CO_2 مضر هوا را از اتمسفر خارج می کنند اما کسانی که به بهره برداری این درختان معتقد اند میگویند که جایگزینی و غرس نهال های جوان به جای درختان قدیمی عملیه فوتوسنتیز را افزایش داده CO_2 اتمسفر را کاهش می دهند. چونکه درختان جوان در حال رشد CO_2 را سریع تر جذب می کنند.

در اینجا میخوام بحث و گفتگوی علمی را در مورد طبقه اوزون (محافظ زمین) جا دهیم. قسمی که فوتوسنتیز CO_2 اتمسفر زمین را کاهش می دهد اکسیجن را تولید می کنند که نباتات و حیوانات و اکثر زنده جانها برای تنفس حجروی به آن نیاز دارد همین اکسیجن برای زنده جان ها

از یک نقطه نظر دیگر نیز با اهمیت و سودمند است، در قسمت فوقانی اتمسفر اوزون O_3 که شکلی از اکسیجن است نقش حفاظتی مهم را برای زنده گی روی زمین به عهده دارد. مریومولینا (Mrio Molina) از جمله محققینی است که در سال ۱۹۰۰ جایزه نوبل را بخاطر تحقیق در مورد چگونگی آسیب و ضرر رسانیدن به طبقه اوزون توسط آلوده کننده ها دریافت نموده. وی علت اهمیت طبقه اوزون را تشریح کرد. طبقه اوزون، سطح زمین را از گزند تشعشعات ماوراء بنفش (UV) قوی که از خورشید می آیند حفاظت می نماید این اشعه های التراویولت UV برای زنده جانها از جمله انسانها مضر اند قسمی که تشعشعات UV باعث آفتاب سوختگی و سرطان جلدی میشوند که در نتیجه قرار گرفتن بیش از حد پوست در زیر شعاع آفتاب است. و هم UV می تواند به محصولات زراعت زیان وارد کند.

مریومولینا تشریح نمود که اوزون O_3 چگونه تشکیل و یا چگونه از بین می رود. وقتی تشعشعات پر انرژی خورشیدی مالیکول های O_2 را می شکنند و اتم های اکسیجن آزاد را ایجاد می کنند اوزون (O_3) هم تشکیل می شود این اتم های آزاد اکسیجن با مالیکول O_2 شکسته نشده میلان نشان می دهند که نتیجه این عکس العمل ایجاد اوزون باسه اتم اکسیجن O_3 می شود به همین ترتیب اوزون طورمدام به وسیله ی تاثیر نور خورشید به اتمسفر تشکیل می گردد تعادلی در میزان اوزون وجود دارد که حاصل تولید مداوم اوزون در این روش و تخریب مداوم مالیکول ها اوزون (O_3) به واسطه عکس العمل های آن ها با سایر ترکیبات کیمیای طبیعی موجود در اتمسفر می باشد مگر انسانها این تعادل را با ایجاد مواد کیمیای و صنعتی خاصی که تخریب اوزون را بیشتر می سازد از بین می برند.

تحقیق دیگریکه توسط داکتر مولینا انجام شد در مورد تخریب طبقه اوزون (O_3) به وسیله مواد خاص کیمیای بنام کلوروفلورو کاربن ها CFC بود که آزاد شدن مداوم CFC به لایه حفاظتی (O_3) آسیب بزند خورشید این CFC را به ترکیبات کیمیای بسیار عکس العمل دار دیگر بنام رادیکال های آزاد تبدیل می کند که می تواند اوزون را تخریب کنند در ابتدا انقدر به این موضوع توجه نبود چون مردم آگاهی زیاد در مورد اهمیت چیزهای نامرئی مثل لایه اوزون و تشعشعات UV نداشتند در حال حاضر آگاهی زیاد درمورد عمل تشعشعات UV در سرطان پوست و سایر صدمات بیولوژیکی وجود دارد بعداً تا سال ۱۹۹۰ توافق بین المللی ایجاد شد تا تولید CFC توسط کشور های توسعه یافته متوقف گردد و حال این کشور ها از موادی استفاده میکنند که در اتمسفر قبل از رسیدن به لایه اوزون از بین می روند (مشکلی دیگر بر علاوه CFC) تولید بیش از حد CO_2 و گرم شدن جهان از آن می باشد مانند مشکلات آلوده گی محیط حاصل از سوختن مواد فوسیلی که حل آن اغلباً هزینه می بردارد اما محدودیت های بین المللی در مورد مصرف چنین موادی باعث بهبود وضعیت این لایه ی محافظ شده می تواند. این واقعیت است ولی عنصر مهم دیگر هم وجود

دارد که آن را در کار های روزمره خود مشاهده می کنم که هیچ کس آنقدر به موضوع آلودگی اهمیت نمی دهد بحث بالای موضوع آلودگی یک موضوع تجملی به حساب میاید. ولی امروز این بحث را قابل اهمیت می دانند و همه در پی حل این مشکل هستند اگر دید مختصری به آن چه در شهر ها اتفاق می افتد داشته باشیم متوجه میشویم که الوده گی باکمترین بهای ممکن کاهش یابد مشکل است محیط اصلاح گردد مخصوصاً در کشور ها در حال توسعه این امر خیلی دشوار است چرا که محدودیت های اقتصادی و اجتماعی زیادی وجود دارد. علم و تکنالوژی موضوعات مهمی هستند اما تنها موضوعات موجود در جهان نمی باشند به همین دلیل دانشمندان مجبور اند که متواضع بود این محدودیت ها را منطقی پنداشته مورد غور بیشتر قرار دهند.

منابع و مأخذ

- بیولوژی کمپبل (۱) مترجمین، نشر خانه زیست شناسی
- فیزیولوژی گیاهی چاپ سوم (مترجمین انجمن زیست شناسی ایران) نشر خانه زیست شناسی
- دانش زیست شناسی مولفان: پل وایس، ریچارد کوف مترجمان حمیده علمی غروی، حسین دانشفر

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش ناشر موسسه چاپ توکل

- دیولسم ټولگی بیولوژی د تعلیمی نصاب درسی کتاب چاپ کال: ۱۳۹۵

خپښووه دوکتور محمد شريف خدراني

کونډه په کورنۍ کې

کونډه: د جمع حالت يې کونډې دی. هغه ښځه چې مېړه يې مړ وي، هغه منکوحه چې مېړه يې مړ شوی وي، هغه پېغله چې نامزاد يې مړ شي. په دې ډول وينو چې کونډه په افغاني ټولنه کې د مېړه د ژوند پرمهال د کورنۍ نازولې ملکه وه، خو دمېړه له مړينې وروسته د هغې موقف دومره راتېټېږي چې خلک دغه ډول خطاب ورته کوي: ((کونډه يا د کور ده يا د گور ده)). د پښتو په يوه بل متل کې وايي: ((کونډه د قوم ده)). د دې مطلب دادی چې کونډه ښځه له قوم څخه د باندې مېړه نه شي کولای، د خپل حق په باب شکايت نه شي کولای او نه يې جرگه عرض اوري، جرگه هغه وخت د کونډې په اړه خبرې کولای شي چې وژل شوې او يا ژوبله شوې وي. د ميراث په وېش کې تر حساب لاندې راځي، يعنې اول د هغې د مېړه د کورنۍ، ورپسې د خپلوانو او قوم حق دی.

بې له شکه په افغاني ټولنه کې د ښځې او پېغلې لپاره د مېړه او نامزاد وفات کېدل يوه لويه تراژيدي او غميزه د ځان سره راوړي او د هغوی په کورني ژوند کې ناوړه بدلون رامنځ ته کوي. له يوې خوا بې د ژوند ملگرۍ او خواخوږيې له لاسه ورکړې وي او د بلې خوا د ځان او بچيانو د برخليک د ټاکلو له ستونزې سره مخ وي. دليل او علت يې روښانه دی، ځکه له يوې خوا افغانان د کونډې په اړه له اسلامي احکامو څخه بې خبره دي او د بلې خوا پر افغاني ټولنه باندې واکمن کلتوري دودونه اجازه نه ورکوي چې د غم خپلې او خوراکی کونډې برخليک د اسلامي او انساني اصولو په رڼا کې په عادلانه توگه وټاکي. دغه مهال نه يوازې کونډه د غم، ستونزو او اندېښنو سره مخ وي، بلکې د کورنۍ ټول غړي د کټ مټ برخليک سره لاس په گربوان وي.

د دې ټولنيزې ستونزې د حل غوره لار څه ده؟

تر ټولو مخکې د دې ستونزې د حل لاره اسلامي احکام دي، چې د الله (ج) له خوا ټولو مسلمانانو ته يو شان رالېږل شوي دي. الله (ج) د کونډو په باب داسې لارښوونه کوي:

((ژباړه: تاسي ته روانه ده چې ښځې په ميراث سره واخلي)). او داسې مه وايې چې دا زما کونډه ده، زما ميراث دی ځکه چې ښځه انسان دی، آزاده ده، مال نه دی چې د ميراث دعوه ورباندې وشي، ځکه چې اصیل او خړ انسان د چا مال کېدای نه شي او دا د جاهليت د زمانې خبرې دي. په اسلامي شريعت کې څوک د دې خبرې حق نه لري چې ووايي، دا زما وربندار ده او زما ميراث دی، زما له اجازې او موافقې پرته مېړه نه شي کولی او نه د دې خبرې واک لري چې په خپل سر ژوند وکړي، خو دا خبره غلطه او بې ځايه ده. (۱: ۸۳).

هو! الهي لارښوونه دا ده، چې د کونډو په برخه کې ټول مسلمانان او په ځانگړې توگه مور افغانان اسلامي احکام او عدالت رعايت کړو. په دې کار سره به نه يوازې اخروي او دينوي ثوابونه او گټې تر لاسه کړو، بلکې خپله ټولنه به د ناوړو او غير اسلامي دودونو او رواجونو څخه وژغورو او د ښې سوکالې او هوسا راتلونکې څښتن به شو. زموږ کونډې چې زموږ ترمنځ د لور، خور، ښځې، وربندارې او د مور خدای ورکړی مقام لري، د تل لپاره به له تراژيديو، غمونو او ستونزو خلاصې او په ټولنه کې به ټولنيز عدالت ټينگ شي.

د اسلامي احکامو له مخې کونډه د عدت دورې تر پوره کېدو پورې بل مېړه نه شي کولی او نه به سينگار کوي، په ساده لباس کې به ژوند کوي، خو د عدت د مودې له پوره کېدو څخه وروسته حق لري چې په خپله خوښه بل مېړه وکړي، ځانته يې په خپله خوښه انتخاب او وېې کړي، کونډه د خپل مهر حق لري چې په هغه کې مالکانه تصرف وکړي، خو بل څوک حق نه لري چې د دې دا حق ورڅخه واخلي.

کونډې او مطلقه ښځې بايد پرېښودل شي چې په خپله خوښه له مېړه سره نکاح وکړي، نکاح ته مجبورول او د خپلې خوښې له خاوند سره له نکاح مخنيوی، په ټولنه کې د فتنو او اخلاقي مفاسدو باعث کېږي. خو په دې برخه کې دوه اساسي خبرې بايد په پام کې ولرو:

لومړۍ - د ښځې او کونډې اوليا بايد خپله خوښه پر هغې تحميل نه کړي، له بې ځايه ځورولو او تنگولو يې ډډه وکړي، هغه دې پرېږدي چې د خپلې له خوښې کس سره نکاح وکړي، دا هم په خدای او آخرت د ايمان تقاضا ده او هم له اخلاقي فساد څخه د مخنيوي ذريعه.

دويم - ښځه بايد په پټه او د اولياوو په غياب کې مېړه ونه کړي، له دې فتنې راولاړېږي، د کورنيو ترمنځ کرکه او نفرت راپيدا کوي. (۲: ۷۰-۷۱).

افغان وروڼه بايد خبر وي، چې الله (ج) نه يوازې کونډې ته د مېړه د انتخاب او د خپلې خوښې پر بنسټ د مېړه کولو حق ورکړی، بلکې د وفات شوي مېړه په ميراث کې يې هم حقداره گڼلې ده، لکه چې الله (ج) فرمايي: ژباړه: کونډه ښځه د مېړه په ميراث کې چې اولاد يې نه وي څلورمه برخه او که اولاد يې وي، نو اتمه برخه اخلي. (۳: ۴۸).

د صحيحينو (امام بخاري او امام مسلم) روايت دی، چې خنسائه د جزام لور د خپل پلار له خوا مېړه ته ورکړ شوه، خو د دې خوښ نه و او نوموړې پخپله ټيښه (کونډې) هم وه، نو رسول اکرم (ص) ته ورغله او ورته وپې ويل، چې راضي نه یم، رسول اکرم (ص) د دې نکاح باطل وگڼه. دغه راز د ابن عباس څخه روايت دی، چې يوه باکره جلی رسول اکرم (ص) ته ورغله او ورته وپې ويل، چې پلار مې يو چاته ورکړې یم، خو هغه سړی مې خوښ نه دی، نو رسول اکرم (ص) ورته وفرمايل، چې خوښ دې نه وي، تا څوک نه شي مجبوره ولی.

پورتني هغه دوې قضیې دي چې رسول اکرم (ص) هم ټيښه (کونډې) ته او هم باکرې جلی ته اختيار ورکړ. ابن القيم الجوزي وايي: د اسلامي او ديني اعتقاداتو له مخې موږ د خدای (ج) او د رسول اکرم (ص) د امر او نهی او د ټولو شرعي قواعدو او قوانينو تابع يو، شرعاً خو د ښځې حقوق وښودل شول، خو د عقل له مخې هم بايد د دې سنجش وکړو، چې د عاقلې، بالغې ښځې (کونډې او پېغلې) په مایل او حق کې هېڅوک د هغوی له اجازې پرته د يوې ذرې تصرف حق نه لري نو څنگه کيدای شي، چې کونډه د هغې له اجازې پرته يو چا ته په نکاح کړي. نکاح چې د کونډې او د بلې هرې پېغلې د برخليک په ټاکلو کې تر ټولو غوره او اساسي رول لوبوي، بې له شکه دا د ښځې يو بشپړ او مستقل حق دی چې بالذات او نېغ په نېغه د تصرف واک او اختيار يې لري. (۳: ۵۲-۵۴).

په کورنيو کې د کونډې د ستونزو د حل دويمه لار د افغانستان د قوانينو رعايتول دي، د بېلگې په توگه د افغانستان اسلامي جمهوري دولت د اساسي قانون د ۵۴ مادې پر بنسټ ځان ملکف گڼي، چې د کورنۍ او په ځانگړې توگه د مور او ماشوم د جسمي او روحي روغتيا د تامين، د ماشومانو د روزنې او د اسلام د سپېڅلي دين له احکامو سره دمغاړو رسومو د له منځ وړلو لپاره لازم تدبيرونه ونيسي. (۴: ۲۷) د افغانستان د جزا د قانون له مخې هغه شخص چې کونډه او يا هغه جلی چې قانوني سن يې پوره کړی وي د اجبار او اکراه پر بنسټ يې بل چاته واده کړي په اوږده بند به محکوم شي (۵: ۷۲).

دغه راز ((د ښځو پرضد د تاوتریخوالي د منع قانون)) په ۲۷ ماده کې د مېړه د انتخاب حق ښځې ته ورکړ شوی دی. دغه قانون د افغانستان د اساسي قانون د ۲۴ او ۵۴ مادو په رڼا کې چې د اسلامي احکامو سره د مغاړو رسومو له منځه وړل او د انسان د طبيعي آزادۍ د حق تامينول غواړي جوړ شوی دی. له دې امله کونډې ته نه يوازې د مېړه د انتخاب حق، بلکې د هغه په ميراث کې د برخې حق هم ټاکل شوی. د ښځو پرضد د تاوتریخوالي د منع په قانون کې د يوه شخص څخه پر بل شخص باندې ټول فزیکي او رواني گوزارونه او فشارونه چې مقابل شخص ته زیان واپوي منع اعلان شوي دي يعنې د کونډې خسرگنۍ حق نه لري، چې کونډه پرته له خپلې خوښې يو چا ته په نامه او يا يې د پيسو په مقابل کې ور واده کړي. (۶: ۶۶-۶۸، ۷۹).

سره له دې چې په افغانستان کې د اسلام مبارک دين له منلو څه باندې ۱۴۰۰ کاله او د افغانستان له معاصرو قوانينو څخه کابو يوه پېړۍ تېرېږي او حکم کوي، چې له کونډو سره عادلانه برخورد وکړي، د دوی حقونه مه ضايع کوي، دوی ته له کونډتوب وروسته د دويم مېړه د کولو او يا نه کولو حق ورکړي او هم د وفات شوي مېړه په ميراث کې حق ورکړي، خو دغه حکم تر اوسه په سلو کې اتيا هم عملي شوی نه دی. دروېش درانی په دې اړه داسې ليکي: پښتنه کونډه د رواج له مخې اړه ده چې دمېړه په کورنۍ کې دننه پر چاباندې لاس کېږدي تر څو هغه نکاح ورسره وکړي او يا خو پر خپلو ټيمانو باندې کونډتون وکاري. که څه هم کونډه د مېړه د کولو او نه کولو حق لري، خو دا حق نوموړې کونډې ته نه ورکول کېږي. (۷: ۱۹۷).

له بده مرغه تر اوسه هم په افغاني کورنۍ کې کونډې ته د ناموس، ننگ او ميراث په سترگه کتل کېږي. په دې کې هېڅ شک نه شته چې کونډه د کورنۍ ناموس او ننگ نه دی، خو دا په دې معنا نه ده چې د کونډې اسلامي او بشري حقوق له پامه وغورځول شي. کورنۍ او مشران يې مکلف دي چې د خلکو خبرو او پېغورونو ته غور ونه نيسي، بلکې د اسلام او عدالت پر بنسټ له خپلې کونډې سره چلند وکړي. کونډه او يا د کورنۍ ناموس او ننگ نه بايد د کور ماشوم، سپين ژيری او يا د کنډونه آخوا لېرې يو چاته د اکراه او اجبار پر بنسټ واده شي، بلکې هغې ته د اسلامي او نورو نافذو قوانينو په اډانه کې اجازه ورکړل شي چې د مېړه انتخاب پخپله وکړي او يا له هغې سره لږ تر لږه مشوره وشي. دا به په رښتيا سره يو اسلامي او غيرتي کار وي. غيرت او ننگ د ظلم او د بل مسلمان د حق د نه رعايتولو په معنا نه دی، بلکې غيرت او ننگ د حق ادا کولو او د عدالت د تامينولو په معنا دی. په داسې حال کې چې افغانان عدالت خوښوونکي دي د کونډې او ناموس سره د ظلم او تېري پلويان نه دي، خو په غير شعوري توگه او د ناوړو کلتوري دودونو تر اغېز لاندې دخپلو کونډو حقوق تر پښو لاندې کوي.

اخي پوښتنه دا ده، چې ولې تر اوسه په افغانستان کې د کونډو حقوق نه دي تامين شوي؟ ځواب روښانه دی او هغه دا چې تر ټولو لومړۍ افغانان د کونډو د حقوقو په اړه له اسلامي او قانوني پلوه لږ او يا هېڅ خبر نه دي. د کونډو د حقوقو د پېژندلو او پوهاوي په برخه کې تر ټولو مخکې ديني علما اسلامي او ملي مسووليت لري، چې د جوماتونو له لارې افغانان وپوهوي. په دويم گام کې دولت او دولتي چارواکي د ملي او نړيوالو قوانينو او معثاقونو په رڼا کې مسووليت لري چې د ټولنيزو رسنيو، د فرهنگي او تحصيلي موسسو او ښونځيو له لارې خلک همدغه لوی ملي او اسلامي مسووليت ته متوجې کړي او د قوانينو د نه رعايت په صورت کې جدي قانوني چلند ورسره وکړي. په پای کې غواړم د يوې کونډې خبرې تاسې او د تاسو له لارې ملت او دولت ته ورسوم تر څو عبرت ترې واخلي. څو کاله وړاندې يوې کونډې زما مېرمنې ته د خپل غمجن کونډتوب کيسه داسې کړې وه:

دالله (ج)، تقدير و، زه په ځوانۍ کې کونډه شوم. ژوند مې تباہ او د دوو ماشومانو برخليک مې تباہ شو. د غيرت او شرم له مخې مې د خپلې راتلونکې په باب هېڅ نه شو ويلای اوبس په الله (ج) مې ځان وسپاره. پوهېدم چې لېور مې د زوی پر ځای دی او د دغو ماشومانو په خاطر مې هم بل ځای نه واده کوي، پښتو هم اجازه نه ورکوي اوبس د ځان سره مې ويل چې خدای مې شته، هر څه چې کوي تقدير يې کوي.

خو يو څه وخت وروسته تقدير داسې را وخوت، چې د کورنۍ له خوا هماغه ماشوم لېوره ته يې په نامه کړم. او له څو کلونو وروسته ځوان شو، خو زه ورته د مور په څېر وم، له همدې امله اوس نوموړي ته روانی ناروغي پيدا شوې ده. افسوس! ورک دې وي دا ناوړه دودونه او رواجونه...

نتيجه:

په داسې حال کې چې اسلامي او ملي قوانين او نړيوال اسلامي او غير اسلامي ميثاقونه د کونډو ټول حقوق تاييدوي او د تامينولو لارښوونه يې کوي، خو لا تر اوسه په افغاني کورنۍ او ټولنه کې د کونډو حقه حقوق د خلکو د بې خبرۍ، ناپوهۍ، ناوړه دودونو او رواجونو په نتيجه کې نه دي تامين شوي. دغه ټولنيزه او ملي ستونزه بايد ددولت او ملت په ګډې همکارۍ سره حل شي او دحل کېدو وړ ده.

ماخذونه:

- ۱- عبدالهادي خليل زى، ښځه په اسلام کې او په افغانستان کې دښځو حقوق، پېښور: دآزاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، ۱۳۷۴ ش.
- ۲- حکمتيار، ښځه او حقوق يې، دويم چاپ، پېښور: د ميثاق ايتار نشراتي اداره، ۱۳۹۵ ش.
- ۳- شيخ محمد شلتوت، قرآن اوښځه، د سيدحکيم کمال شينواري ژباړه، کابل: د سترې محکمې خپرونه، د پوهنې مطبعه، ۱۳۴۹ ش.
- ۴- د افغانستان د عدليې وزارت، رسمي جريده، فوق العاده ګڼه، د افغانستان اساسي قانون، کابل: ۱۳۸۲ ش.
- ۵- پوهندوى عبدالقادر عدالتخواه، حقوق فاميل (کتاب درسي)، پوهنتون کابل، دپارتمنت حقوق خصوصي، کابل، مطبعه ميوند، ۱۳۹۴ ش.
- ۶- لوى څارنوالى د اطلاعاتو او نشراتو آمریت، څارنوال (مجله علمي- پږوهشۍ)، شماره ۴۷۵، ۱۳۹۶ ش.
- ۷- دورېش درانى، د پښتني ژوند کړه وړه، لومړى چاپ، زم زم پريس کراچى، ۲۰۱۴م.

اهمیت مطالعه جامعه شناسی

مقدمه:

می دانیم که یکی از رشته های که در درنیمه دوم قرن بیستم در اکثر کشورهای دنیا مورد توجه خاص قرار گرفته جامعه شناسی است. جامعه شناسی، به شیوه، روش، محتوای کنونی بطور کلی از اگوست کنت فرانسوی آغاز شد، لیکن تار و پود موجودیت جامعه شناسی همیشه و در همه جا- یعنی در هر جایی که جامعه انسانی موجودیت داشته است در کلیه جوانب مادی و غیر مادی جامعه و نیز احاد سازنده آن حضور داشته است. از روزی که بشر در پیرامون موجودیت و رابط اجتماعی خویش به اندیشه و رفتار پرداخت، آگاهانه یا نا آگاهانه با مواد اولیه آنچه که جامعه شناس کنونی مطالعه می کند سرو کار داشته است. وظیفه خود دانایستیم مقاله را تحت عنوان اهمیت مطالعه جامعه شناسی به تحریر در آورم.

جامعه شناسی به عنوان رشته ای علوم اجتماعی قلمرو بسیار گسترده دارد، امور و مسایل مانند فقر، تبعیض قومی و گروهی، زندگی خانواده گی، ساخت سیاست، احزاب و گروه های سیاسی، حیات مذهبی، انواع انحرافات اجتماعی، ساخت اقتصادی، دگرگونی اجتماعی، انقلاب، سازمان و ساخت آموزش، رشد فنی، افزایش سریع جمعیت، از خود بیگانگی، شهر نشینی، روستا نشینی و بسیاری از زمینه های دیگر در حیطه مستقیم افق بررسی جامعه شناسی قرار دارد.

جا دارد که جامعه شناسی را چنین تعریف کرد: جامعه شناسی مجموعه از دانش است که بر اثر جستجوها و مطالعات مبتنی بر روش علمی در ترکیب، سازمان و روابط اجتماعی موجود در جوامع انسانی حاصل می گردد.

پس مطالعه جامعه شناسی به دلایل متعددی اهمیت دارد. مطالعه جامعه شناسی است که می‌توانیم نگاه تازه‌ای به محیط اجتماعی بیفکنیم و جایگاه خود را در جامعه مشخص کنیم و نیز گروههایی را که با آنها کمتر در ارتباط بوده یا هرگز با آنها تماس نداشته ایم، دوباره بررسی کنیم. با استفاده از ابزارهای که جامعه شناسی در اختیار ما قرار می‌دهد، می‌توانیم محیط‌های دیگر و فرهنگ‌های را که قبلاً اطلاع کمی از آنها داشته ایم بشناسیم.

جامعه شناسی ممکن است توانایی ما را در فهم منشأ، نظرها و گرایشهایی ما که بکلی متفاوت است افزایش دهد و در نهایت، می‌توانیم با آن به فهم نیروهای اجتماعی مؤثر بر رفتار ما و اطرافیان ما نایل آییم.

یکی از اهداف مهم جامعه شناسی پیش بینی و کنترل رفتارهاست. همچنین مطالعه جامعه شناسی به ما کمک می‌کند که با کاهش پیش‌داوریها و احکام قالبی رفتار خود را با انعطاف بیشتری، با موقعیتهای جدید تطبیق دهیم سرانجام، مطالعه جامعه شناسی انسان را آماده می‌سازد تا شیوه‌های تازه‌ای را برای مشاهده چهره متغیر واقعیت اجتماعی و واکنش مناسب نسبت به آن جستجو کند. مثلاً: دولت برای آنانی که به صورت مؤثری امکان خدماتی مناسب را برای مردم فراهم کند، باید بتواند پیش‌بینی کند که درسالهای آینده چه اوضاعی حاکم خواهد بود و چه نیازهایی باید برآورده شود. با استفاده از دستاورد های جامعه‌شناسان، برنامه ریزان باید بتوانند نیازهای آینده کشور را به مکاتب، خدمات صحی، نهادهای عدلی و قضایی و مراکز برای بازنشتگان و غیزه بیش بینی کند و این تنها چند نمونه کوچک است.

جامعه‌شناسی مجموعه‌ای از دانش‌هاست که بر اثر جستجوها و مطالعات مبتنی بر روش علمی در ترکیب، سازمان و روابط اجتماعی موجود در جوامع انسانی حاصل می‌گردد. جامعه‌شناسی درصدد جستجو و تجزیه و تحلیل امور و مسائل مهم زندگی اجتماعی است؛ مسائلی مانند رشد و انتقال فرد از کودکی به بزرگسالی، شبکه‌ی روابط اجتماعی، منازعات و اختلافات و درگیری‌های سیاسی و جنگ‌ها، عوامل نابرابری‌های اجتماعی، مشکلات گروه‌ها و قشرهای خاص جامعه، ساخت قدرت سیاسی، نفوذ و وسایل ارتباط جمعی در زندگی، آلودگی محیط زیست، انواع انحرافات اجتماعی، تکنولوژی بر روابط اجتماعی و... اموری که همه دارای ابعاد اجتماعی هستند.

که همه دارای ابعادی جمعی‌اند. جامعه‌شناسی، زندگی اجتماعی بشر را به طور کلی و عمومی و با توجه خاص به نهادها و روابط اجتماعی مطالعه می‌کند و در کار خود به مقایسه، تجزیه و تحلیل و طبقه بندی این پدیده‌ها می‌پردازد.

یکی از مسائل مهمی که بعد از تعیین موضوع و قلمرو در هر رشته مطرح می‌شود این است که بینیم هدف آن علم چیست؟ اگر بخواهیم هدف‌های جامعه شناسی را در زمان حاضر به دست آوریم مجبور به گفتن این مطلبیم که این رشته در گذر زمان و در هر دوره‌ای پیشرفت و از نظر هر شخص

هدف‌های خاصی داشته است. نظر اصلی و هدف نهائی کار اغلب دانشمندان را قبل از پیدایش جامعه-شناسی علمی که در باره‌ی علوم اجتماعی بحث کرده‌اند می‌توان به این صورت طبقه‌بندی کرد: بهبود امور اجتماعی؛ خیر و صلاح عمومی؛ وصف نوعی جامعه‌ی ایده‌آل؛ تنظیم دستورالعملی که به نتایج عملی منتهی شود. باید توجه داشته باشیم که هدف آن‌ها:

۱- درک روابط میان پدیده‌ها، ۲- شناسایی پیوستگی متقابل عوامل اجتماعی، ۳- شناخت شیوه‌ی زندگی در اجتماعات، ۴- شناخت ماهیت موجود در امور نبوده است. هر قدر به زمان حال نزدیکتر می‌شویم مشاهده می‌کنیم که کم کم مقدمات پیدائی چنین هدف‌هایی آشکار می‌شود. در حال حاضر هدف جامعه‌شناسی مستقیماً ارائیهٔ دستورالعمل برای زندگی بهتر و رفاه بیشتر نیست. همچنین کار جامعه‌شناسی صدور احکام ارزشی و حکم کردن درباره‌ی خوبی یا بدی امور و مسائل نیست و برای جامعه‌شناس خوب و بد یا زشت و زیبا وجود ندارد. «با این مقدمات روشن است که هدف جامعه‌شناسی به عنوان یک علم بررسی و شناخت علمی پدیده‌ها و بیان روابط و مناسبات موجود در پدیده‌ها است و هدف مستقیم جامعه‌شناسی شناخت و توصیف علمی است.» امروز جامعه‌شناسی بیش از پیش مورد استفاده و استناد کارشناسانی است که در زمینه‌ی برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی فعالیت می‌کنند. علت این که بسیاری از برنامه‌های اقتصادی پیشرفت لازم را در عمل پیدا نمی‌کند و یا نتیجه‌ی مطلوب از آن به دست نمی‌آید، این است که در تدوین آن‌ها فقط معیارهای اقتصادی مورد توجه بوده و سهم اساسی محیط اجتماعی به حساب نیامده است. جامعه‌شناسی برای برخی رشته‌ها و علوم دیگر، نوعی علم کمکی یا روشن کننده است. از نتایج مطالعات جامعه‌شناسان در علومى مانند روانشناسی، اقتصاد، علوم سیاسى، تاریخ و جغرافیای انسانی استفاده می‌شود. از نمونه‌های مطالعات جامعه‌شناسی این موارد را می‌توان نام برد: دگرگونی نظام اقتصادى؛ تحول طبقات اجتماعى و تحرک اجتماعى؛ تحول احتیاجات وابسته به تحول نظام ارزش‌ها؛ ارتباط دگرگونی شهرهای بزرگ با تغییر ساخت‌های اجتماعى؛ تحول خانواده و تغییرات ساختمان‌های مسکونی....

فهرست مأخذ:

- ۱ - بروس کوئین ترجمه توسلی دکتر غلام عباس فاضل دکتر رضا. مبانی جامعه‌شناسی سال چاپ ۱۹۳۸
- ۲ - محسنی دکتر منوچهر جامعه‌شناسی عمومی
- ۳ - توسلی دکتر غلام عباس نظریه‌های جامعه‌شناسی سال چاپ ۱۳۸۶

غزل

شهر یار

پیرم و گاهی دلم یاد جوانی می کند
 بلبل شوقم هوای نغمه جوانی می کند
 همتم تا می رود ساز غزل گیرد به دست
 طاقتم اظهار عجز و ناتوانی می کند
 بلبلی در سینه مینالد هنوزم کاین چمن
 با خزان هم آشتی و گل فشانی میکند
 ما به داغ عشق بازی ها نشستیم و هنوز
 چشم پروین همچنان چشمک پرانی میکند
 نای ما خاموش ولی این زهره ی شیطان هنوز
 با همان شور و نوا دارد شبانی میکند
 گر زمین دود هوا گردد همانا آسمان
 با همین نخوت که دارد آسمانی میکند
 سالها شد رفته دمسازم ز دست اما هنوز
 در درونم زنده است و زندگانی میکند
 با همه نسیان تو گویی کز پی آزار من
 خاطر من با خاطرات خود تبانی میکند
 بی ثمر هر ساله در فکر بهارانم ولی
 چون بهاران میرسد با من خزانگی میکند
 طفل بودم دزدکی پیر و علیم ساختند
 آنچه گردون میکند با ما نهانی میکند
 می رسد قرنی به پایان و سپهر بایگان
 دفتر دوران ما هم بایگانی می کند
 شهر یارا گو دل از ما مهربانان مشکند
 ورنه قاضی در قضا نامهربانی میکند

خوشحال خان خټک

غزل

بيا رباب د مغني ښه سرايت کا
 په نغمه کې نوی نوی حکايت کا
 شېخ دې کونج د صومعې زه به گل گشت کړم
 د بهار گلونه ماته هدايت کا
 گدايانو لره غم د کېدلې ډېر دی
 بادشاهان دې غم د ملک او ولايت کا
 د وفا مهر، کرم به يې لا څه وي؟
 په جفا کې چې دا هومره عنايت کا
 په مانې يې هم خوشحال شم هم دلگير شم
 لکه څوک چې له شکر و شکايت کا
 دا زما د بخت اثر نه دی نو څه دی
 له رقيه چې شکوه په دا غايت کا
 په دا شهر کې څرکند شراب خرڅيږي
 محتسب د باده نوشو رعايت کا
 که د ښکليو د ديدن مينه گناه ده
 زه خوشال خټک درست عمر جنايت کا

د سرمؤلف مرستيال عنايت الله عادل

شوری د اسلام له نظره

دویمه برخه:

د شوری عضویت او غړیتوب: په خپله به یې څوک نه غواړي او نه به ځان کاندیدوي ځکه الله تعالی فرمایي: سورت النجم ۳۲ ژباړه: ستاینې مکوی د خپلو ځانونو، هغه الله تعالی پوهه دی په هغه چا چې تقوا کوي. نو هر کله چې انسان د خپل حال د عاقبت نه خبر نه دی نو د خپلو ځانونو صفتونه مکوی چې زه لویې مرتبې والا یم او زه جنتي یم داسې ستاینې کول حرام دي.

رسول الله (ص) هم په دې هکله صراحت کړی فرمایي: «عن ابي موسی (رض) قال دخلت علی النبی (ص) انا و رجلان من قومي، فقال احد الرجلین امرنا یا رسول الله و قال الاخر مثله، فقال: انا لا نولي هذا من سألہ ولا من حرص علیہ» ژباړه: له ابو موسی (رض) څخه روایت دی چې وایي: د خپل قوم له دوو تنو سره د رسول الله (ص) مجلس ته حاضر شوو، یوه یې وویل ای د الله رسول ماته وظیفه راکړه او بل یې هم داسې وویل، نو رسول الله (ص) وفرمایل: په الله قسم زه هغه چاته څه دنده نه سپارم څوک یې چې غوښتونکی وي یا په هغه حرص ولري.

هغه مصلحتونه چې پر شوری مرتبيري:

الف: مشوره موضوع ښه روښانوي او تصویب حق ته نږدې کوي.

ب: مشوره عقل ته زیاتوالی او محکموالی ښیي.

طرطوسي وايي: مشوره اخستونکي ولو که له مشورې ورکونکي څخه د رأيې او نظر له حيثه قوي هم وي خو کله چې مشوره واخلي نو يوه رايه زياته د ده سره پيدا کيږي لکه څنگه چې اور د تيلو په واسطه ښه روښانه کيږي.

او ځينې حکماء وايي: پر عاقل لازم دي چې د هوشيارانو رايه په خپله رايه باندې ور زياته کړي نو کله چې دا کار وکړي له ښوييدو څخه ساتل کيږي او خپل مقصود ته رسيږي. همدارنگه ځينو ويلي دي: مشوره د عقل پيوند دی له عقل سره او انسان حقې لارې ته رهنمايي کوي او چا چې د عاقل سره مشوره وکړه د هغه نيم عقل يې ځان ته کمایي کړ.

ج: مشوره اخستونکي له ملامتيا څخه ژغورل کيږي او د وروستيو جنجالونو مخه نيول کيږي.

د: مشوره مشرتابه او چارواکي له هوی او هوس او نفسي غوښتنو څخه خلاصوي.

يو حکيم په دې هکله وايي: عاقل او تجربه کار ځکه مشورې ته ضرورت لري چې د هغه رأيې او نظر په واسطه د هوی او هوس له منگولو نجات مومي.

له يو حکيم څخه پوښتنه وشوه ولې د مشورې ورکونکي نظر د مشورې اخستونکي د نظر په پرتله غوره دی؟ ده وويل دا ځکه چې د رأيې ورکونکي په نظر کې هوی او هوس (نفسی غوښتنې) لار نه لري.

ه: مشوره د رحمت او برکت دروازه پرانيږي.

عمر بن عبدالعزيز رحمه الله وايي: مشوره او مباحثه دوه د رحمت دروازې او دوه د برکت کليگانې دي که مشوره او مباحثه شتون ولري نظر گمراهی ته نه ځي او عزم او قاطعيت هم نه سلبيږي.

علي کرم الله وجهه وايي: مشوره کټ مټ هدايت دی څوک چې مستبد بالرأی وي ځان يې په خطر کې اچولی دی.

له سهل بن سعد الساعدي (رض) څخه روايت دی چې رسول الله (ص) فرمايلي دي: «ما شقی قط عبد بمشوره و ما سُعد باستغناء رأی». يعنې بنده هېڅکله په مشوره نه بدبخته کيږي او که د نورو له رأيې څخه مستغني شو هغه به هېڅکله ښکمرغه نشي.

و: شوری او مباحثه په چارو کې د پټو استعدادونو څخه پرده لرې کوي او باکفائيت خلك امت او ملت ته ورپيژني خو د دوی له استعدادونو څخه ځکه واخلې.

ز: بالآخره مشوره امام او مشر له حسرت او پښیمانی څخه ژغوري

په شوری کې د ښځو غړيتوب

پوښتنه داده چې ايا ميرمن کولای شي د شوری غړيتوب وکړي که څنگه؟ په دې هکله هم د اوسني وخت علماء چې پر اسلامي سياست يې گڼ کتابونه ليکلي دي بيلابيل نظرونه لري: يوه ډله وايي ميرمنې کولای شي په شوری کې برخه واخلي، دوی استدلال کوي چې رسول الله (ص) ډېر ځله له ميرمنو سره مشورې کړې دي.

په دې تړاو د ام سلمه رضي الله عنها کيسه ډېره ياديري، د حديسې سولې پر مهال رسول الله (ص) صحابه وو ته امر وکړ چې قرباني وکړي، سرونه و تراشي او احرامونه مو خلاص کړي، درې ځله دا اعلان وشو خو هيچا پلي نه کړ، دا يوه غير عادي پيښه وه چې د رسول الله (ص) په يوه اشاره سرښندنکي صحابه د هغه د څو ځلي اعلان سره سره خبرو منلو ته نه تياريري. رسول الله (ص) خيمې ته ننوت او دا خبره يې له ام سلمه رضي الله عنها سره شريکه کړه، هغې مشوره ورکړه ددې پرځای چې دوی ته بيا ووايي ښه به دا وي چې لومړی خپل څاروی قرباني کړي او خپل سر دې په بل چا وڅريږي، رسول الله (ص) په دې مشوره عمل وکړ. صحابه وو رضوان الله عليهم اجمعين چې دا کار وليد، نو ټول سره ودرېدل او قرباني او حلق يې وکړ.

د دې ډلې دويم دليل دا دی چې کله عمر (رض) د خليفه ټاکلو دپاره شپږ کسيزه شوری وټاکله، په هغو کې صحابه وو درې کسانو عبدالرحمن بن عوف، عثمان بن عفان او علي بن ابي طالب رضي الله عنهما ته اختيار ورکړ، ابن عوف وويل: زه خلافت نه کوم او غواړم د عثمان بن عفان او علي رضي الله عنهما په اړه په خپله د خلکو رأيي معلومې کړم او له هغه وروسته په دوی کې يو تن وټاکم دا خبره د شوری نورو غړو هم خوښه کړه، نو عبدالرحمن بن عوف درې ورځې وگرځيد ترڅو د خلکو رأيي معلومې کړي په دې اړه د تاريخ کتابونه داسې وايي: ژباړه: بيا عبدالرحمن بن عوف (رض) پاڅيد او د دوی دواړو عثمان او علي رضي الله عنهما په اړه يې له خلکو سره مشورې پيل کړ او د مسلمانانو رأيي يې راټولولې تر دې چې له هغومړنو سره يې هم وليدل چې مخونه يې په پرونو پټ وو.

د دې ډلې علماوو له نظره چې له ميرمنې رأيه اخستل کېږي، نو که هغه په شوری کې غږيتوب وکړي پروا نه لري خو په دې شرط چې بشپړ حجاب به مراعاتوي خو دا استدلال هم ډېر قوی نه دی ځکه په دې روايت کې دا هم دي چې: {وحتى سئل الولدان في المدارس} او تر دې چې په ښوونځيو کې يې له ماشومانو هم پوښتنې وکړې.

اوس نو که په دې سره استدلال کېدلی شي، نو بيا خو دې د ښوونځي ماشومانو ته دې هم غږيتوب ورکړل شي، څرگنده ده چې له دې استدلال نشي کېدای.

څرنگه چې د غربي جمهوريت بنسټ د (ملي حاکميت) په اساس ايښودل شوی دی، نو دې امله هلته د نارينه وو په خير ښځې هم د دولت او حکومت مشري کولای شي او د لومړي وزير (صدر اعظم) په توگه هم ټاکل کېدلی شي، خو په اسلامي نظام کې د ښځو اوږې د عملي سياست يعنې حکومت د نظم او نسق چلولو څخه خالي دي، څرنگه چې پارلمان (د شوری مجلس) يوه مشوره ورکونکې انتخابي اداره ده چې د حکومت مشر ټاکي او هغه ته مشوره ورکوي، قانون جوړوي، نو ايا د دې ادارې لپاره کومه ښځه د غړي په توگه انتخابيدای شي؟ ښه خو دا ده چې د عابدينو فقهاوو له رايو نه

کومه ځايه پرېکړه منځ ته راشي، خو هغه رايه چې ما د شريعت د اصولو په رڼا کې وړاندې کړې ده هغه دا ده چې ښځه د مشورې ورکولو د حق څخه په شرعي توګه نه ده منع کړی شوې. همدا علت دی چې د دوو ښځو ګواهي يې د يو سړي له ګواهي سره برابره کړې ده د امام ابو حنيفه رحمه الله د نظر په اساس ښځې د حدودو او قصاص پرته په نورو ټولو چارو کې قاضيه جوړيدای شي.

د امام ابن جرير رحمه الله د نظريې په بنسټ د حدودو او قصاص په شمول په ټولو چارو کې ښځه قاضيه ټاکل کېدای شي او د نورو څلورو امامانو له نظره ښځې فتوی ورکولای شي. امام ابن حزم رحمه الله د شلو داسې ښځو نومونه اخستي دي چې د صحابه رضي الله عنهم په وخت کې يې فتواوې ورکولې.

نو کله چې ښځه قاضي او مفتي ټاکل کېدای شي نو د مجلس شوری غړې څنګه نشي ټاکل کېدای ځکه چې د دې ادارې کارونه هم مشوره او فتوی ورکول دي، د پاليسی جوړولو او قانون جوړولو کارونه هم د فتوی يوه برخه ده کله چې په محکمه کې د دواړو ګواهانو د بيانولو د اوریدلو وروسته پرېکړه کولی شي او يا د ګواه په ډول محکمې ته حاضریدلای شي نو بيا خو هېڅ داسې معقوله وجه نشته چې په شرعي پردې کې دې د شوری په غونډه کې ګډون ونه کړی شي او يا دې مشوره ورنکړی شي.

د ابو هريره رضي الله عنه په حديث کې د «امورکم الی نساء کم» څخه مقصد «مفوضه الی «نساءکم» دی يعنې کله چې ستاسې چارې ښځو ته ور وسپارلې شي او يوازې د هغوی په مشوره او پرېکړې عمل و شي، د نارينه وو په مقابل کې د هغوی پرېکړې پوره او کافي وګڼلې شي، نو په هغه وخت کې د ځمکې خپته تاسې ته د هغې له مخ څخه غوره ده، په دې حديث کې د ښځو څخه مشوره اخستل او يا د هغوی په کوم صحيح نظر د عمل کولو څخه منع نه ده راغلې بلکې په ټولو پرېکړو او تصاميمو کې د هغوی د آزادو پريښودلو څخه منع راغلې په همدې ډول «الرجال قوامون على النساء» (سړي په ښځو حاکمان دي) يا «لن يفلح قوم ولوا امرهم امراً...» (هغه ملت به هېڅکله کامياب نشي چې هغوی د خپلو چارو واګې د ښځو په لاس ورکړي وي په دې آيت او حديث کې يې ښځې د مشورې ورکولو، فتوی او تحقيق کولو يا پيشنهاد ورکولو څخه نه دي منع کړې بلکې د حکومت نظام د ښځو په لاس کې د ورکولو څخه يې منع راوړې ده په دې لړ کې يو روايت په خلکو کې ډېر مشهور شوی چې «شاوروهن و خالفوهن» د ښځو څخه مشوره خو اخلئ ليکن د هغو مخالفت کوئ او د هغوی په مشورو عمل مه کوئ.

له انس ۳ څخه په همدې هکله يو حديث را نقل شوی چې الفاظ يې دا دي: ژباړه: (تاسو هېڅ يو دې له مشورې پرته څه کار نه کوي که چېرې بل کوم مشوره کوونکی په لاس ورنشي نو بيا دې له

ښځې سره مشوره وکړې خو په هغه دې عمل نه کوي دا په دې خاطر چې د ښځې د مشورې په مخالفت کې برکت وي)

شمس الدين سخاوي رحمه الله د دې روايت له نقلولو وروسته ليکلي دي چې «في سنده ضعف و انقطاع» (د دې سند ډېر ضعیفه او په منځ کې یې لږی غوڅه شوې ده) محمد بن عراق رحمه الله په خپل کتاب تنزيه الشریعه ۲ ټوک ۳۰۸ مخ کې ليکلي دي چې دا حديث ابن لال له انس (رض) څخه را نقل کړی دی خو عیسی بن ابراهیم الهاشمي یې په سند کې راغلی او دی په درواغو ویلو متهم دی).

د صحیح احادیثو له پاره د ثقه او عادل روایانو موجودیت شرط دی چې حافظې او یادښت یې هم ښه او درست وي او د سند د لږی اتصال یوه لازمي خبره ده څنگه چې د پورتنی حدیث یو روايت کوونکی په درواغو متهم دی او سند یې هم اتصال نه لري یعنې غوڅ او منقطع دی، نو دا حدیث هم د منلو وړ نه دی او شاوروون و خالفوهن په هکله خو دا هم څرگنده نه شوه چې دا چا را نقل کړي دي، ملا علي قاري دا په مرقات کې د سند پرته و قد ورد (روایت راغلی دی) په کلمو را نقل کړی دی.

خو په خپل دویم کتاب موضوعات کبری کې یې دې روايت ته بې اصله او باطل ویلي دي لکه څنگه چې تر مخه حواله ورکړل شوې ده.

په دې هکله یو بل حدیث هم را وړاندې کولای شي چې هغه سخاوی رحمه الله علیه په خپل کتاب «مقاصد حسنه» او سیوطي رحمه الله علیه په «اللالی المصنوعه فی الاحادیث الموضوعه» کې د عایشې رضي الله تعالی عنها او زید بن ثابت (رض) څخه د ابن عدي رحمه الله علیه، ابن لال او الدیلمی رحمه الله په حواله را نقل کړي دي چې طاعه النساء او طاعه المرأ ندامه (د ښځو خبره منل د پښیمانی سبب ګرځي) خو سخاوي رحمه الله علیه او سیوطي رحمه الله دې حدیث ته ضعیف ویلی دی.

ابن جوزي رحمه الله علیه چې په ۵۹۷ هجري قمري کال کې وفات شوی دی د عایشې رضي الله عنها او زید بن حارث (رض) د روایتونو له را نقل کولو څخه وروسته ویلي دي: «هذان حدیثان لا یصحان اما حدیث زید فقیه عنبسه قال یحیی لیس بشئ و قال ابن حبان هو صاحب اشیاء موضوعه لا یجوز الاحتجاج به ولا بعثمان بن عبدالرحمن و اما حدیث عائشه رضي الله عنها فقلل العقلی محمد بن سلیمان یحدث عن هشام بواسطیل لا اصل لها منها هذا الحدیث قال ابن عدی ما حدث بهذا الحدیث عن هشام الا ضعیف» (دا دواړه حدیثونه صحیح نه دي، د زید بن ثابت (رض) روايت په سند کې عنبسه بن عبدالرحمن راغلی دی. یحیی وایي چې د هغه هېڅ حیثیت نه شته ابن حبان وایي چې نوموړی د درواغو او افواهاتو خپرونکی و، نو په دې اساس د هغه روايت هم دلیل نه ګرځي، او نه د هغه د شاګرد عثمان بن عبدالرحمن روايت دلیل کیدای شي، د عائشې رضي الله عنها د روايت په

سند کې محمد بن سليمان بن ابي کریمه راغلی دی چې هغه به هشام بن عروه ته د درواغو حدیثونه منسوبول چې هېڅ بنسټ به یې نه درلوده. دا حدیث د همغوی له پلې څخه یو دی ابن عدی رحمه الله علیه فرمایي چې د هشام څخه د دې حدیث را نقلوونکي ټول روایان ضعیف دي.

د دې ډول ضعیفو او موضوعي روایاتو په مقابل کې، قرآن کریم او صحیح احادیثو کې د ښځو څخه مشوره اخستل، او که چېرې رأیی او نظریې صحیح وې نو په هغه د عمل کولو جواز ثابت دی.

کله چې د شعیب علیه السلام لور هغه ته مشوره ورکړه او پیشنهاد یې ورته وکړ چې موسی علیه السلام د خپل ځان سره نوکر کړي ځکه چې هغه قوي او امانت دار دی، نو پیشنهاد معقول و او شعیب علیه السلام نوکر ته اړ هم و نو هغه د خپلې لور په مشوره عمل وکړ او موسی علیه السلام یې د څه شرائطو په اساس د خپل ځان سره نوکر ونيوه. د دې دواړو څخه یوې وویلې چې اې پلاره هغه ځان سره نوکر ونیسه داسې نوکر چې ته یې غواړې ځکه هغه قوي هم دی او امین هم...

۲. د بقرې د سورت په ۲۳۳ آیت کې د کوچني د شیدو څخه بیلولو په معامله کې د ښځې او میره دواړو تر منځ یوه د بل سره د مشورې حواله ورکړل شوې ده او دا هم د ښځې په مشورې د عمل کولو یو ښکاره مثال دی.

۳. د حدیبې د صلحې له تړون وروسته چې کله رسول الله (ص) حکم وکړ چې پورته شئ او د قربانی څاروي ذبح کړئ او د سرونو وینستان و تراشئ او احرامونه پرانیزئ نو هېڅ څوک له خپل ځای څخه پورته نه شول د دې خبرې له دری وارې تکرارولو وروسته رسول الله (ص) د خپلې میرمنې ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها خیمې ته تشریف یووړ هغه ورته مشوره ورکړه او پیشنهاد یې ورته وکړ چې تاسو د چا سره له خبرو پرته دباندې ولاړ شئ او خپل د قربانی اوبن حلال کړئ او د سر وینستان مو و تراشئ. کله چې رسول الله (ص) په دې مشوره عمل وکړ، نو صحابه کرام رضي الله عنهم پورته شول او قربانی یې وکړې څاروي یې حلال کړل او یو د بل د سرونو په تراشولو بوخت شول.

ابن حجر رحمه الله علیه فرمایي: و فيه فضل المشوره..و جواز مشاوره المرء الفاضله (د دې حدیث څخه د مشورې فضیلت معلومېږي او دا هم را په ډاگه کېږي چې د فاضلو، رأیی او نظر د څښتنو او په معامله پوهو ښځو څخه مشوره اخستل روا دي).

۴. دویم مثال یې دا دی چې کله د علي (رض) او معاویه (رض) په منځ کې د روان جنگ د پای ته رسولو او د مسلمانانو تر منځ د یو والي د را پیدا کولو لپاره حکمین وټاکل شول نو د حکمینو د بریکېږې د اوریدو له پاره یې طرفه صحابه کرام رضي الله عنهم هم را وبلل شول ترڅو چې ټول مسلمانان په یوه خبره متفق شي، عبدالله بن عمر (رض) ته هم د راتللو بلنه ورکول شوه (چې یې طرفه و) هغه د ام المؤمنین حفصه رضي الله عنها څخه چې د ده خور وه مشوره وغوښته چې ولاړ شي او که نه؟ په خپله ابن عمر (رض) د تگ اراده نه درلوده خو حفصه رضي الله عنها ورته مشوره ورکړه

چې سمدلاسه ولاړ شه کېدای شي چې ستا د نشتوالي په اساس په مسلمانانو کې بيا بيلتون را پيدا شي «فلم تدعه حتى ذهب حفصه رضي الله عنها» ابن عمر (رض) تر هغې پورې پرې ښود خو پورې چې هغه نه وه تللی

دا دواړه پيښې په صحيح بخاري کې رانقل شوې دي، دا ښکاره خبره ده چې د ام سلمه رضي الله عنها او ام حفصه (رض) مشورې د کورنيو چارو په هکله نه وې رسول اکرم (ص) د ام سلمه رضي الله عنها په مشوره عمل وکړ، عبدالله بن عمر (رض) د ام حفصه رضي الله عنها په مشوره عمل وکړ او شعيب عليه السلام د خپلې لور نو د دې ډول مستندو روايتونو په پرتله به هغه ته څه ځای پاتې وي چې ضعيف يا موضوعي وي او په هغه کتابونو کې راخستل شوي وي چې د محدثينو له نظره معتمد او متداول نه دي.

۵. امير المؤمنين عمر فاروق (رض) به هم د ښځو څخه مشوره اخسته.

۶. عمر (رض) به د شفا بنت عبدالله قرشيه رضي الله عنها د رأيي او نظر ډېره قدرداني کوله د هغه رأي به يې مقدمه گڼله کله کله به عمر (رض) دې ښځې ته د بازار د نگراني کارونه هم ورسپارل.

۷. سمره بنت نهيك اسديه رضي الله عنها چې يوه صحابه وه او تر ډېر عمره پورې ژوندۍ وه دې به د بازارونو دورې کولې، خلکو ته به يې په نيکۍ حکم کاوه او د بلۍ څخه به يې منع کول او جرم کوونکي به يې په ډرو وهل چې له دې سره به موجوده وه.

۸. په نبوي دور کې به ښځو په غزاگانو کې شرکت کاوه د زخميانو علاج به يې کولو، د شهيدانو لاشونه به يې راپورته کول او مدينې ته به يې راوړل او مجاهدينو ته به يې اوبه ورکولې.

خو څرنگه چې د ښځو اوږدې د حکومت له چلولو څخه خالي دي نو په دې خاطر غوره خو دا ده چې د انتخاباتو په عمومي مقابلو کې د ودریدو په ځای ورته يو څو چوکۍ خاص کړای شي، د دې نه پرته د نارينه وو له پاره چې کوم شرايط پورته ذکر شول، هغه دوی ته هم په نظر کې نيول ضروري دي او همدا راز ښځو ته د شرعي پردې پابندي هم لازمي وگرځول شي، او د غوندې په وخت کې د هغوی د کښيښاستو ځايونه د ټولو وروسته وي. دا هم کېدای شي چې د ښځو جداگانه شوری وي چې حکومت ته د ضرورت په وخت کې د مشورې ورکولو او يا د خپلو غوښتنو د وړاندې کولو له پاره جدا غونډې وکړی شي.

دا خو زما نظر و ليکن مولانا سيد ابوالاعلی مودودي رحمه الله عليه د سورت احزاب د آيت او ځينو احاديثو په رڼا کې داسې استدلال کوي.

د قرآن مجيد د دغه روښانه او څرگند حکم په موجوديت کې د دې خبرې څه گنجائش دی چې مسلمانې ښځې د شوراگانو او پارلمانونو غړې شي، له کور نه د باندې په ټولنيزو او ولسي فعاليتونو کې برخه واخلي په دولتي ادارو کې له نارينه وو سره يو ځای کار وکړي، په پوهنتونونو کې له

هلکانو سره ګډ تحصیلات وکړي، د نارینه وو په روغتونو کې د نرسانو وظیفې اجراء کړي، الوتکو او اورګاډو کې مسافر پالونکې وټاکل شي، د زده کړې او تحصیلاتو لپاره اروپا، امریکا... ته ولیرل شي. د کور نه د باندې د ښځو د فعالیتونو د روا والي په باب چې کوم غټ دلیل وړاندې کېږي هغه دا دی چې عائشې رضي الله عنها د جمل په جگړه کې برخه اخیستې وه خو کوم خلک چې دغه استدلال وړاندې کوي هغو ته ښایي دا نه وي معلومه چې په دې باب پخپله د عائشې رضي الله عنها مفکوره څه وه.

ځینې خلک په نبوي عهد کې د صحابیاتو د جماعت د لمانځه د اداء کولو جوماتونو ته وتل د ښځو د سیاسي فعالیت او ولسی ښیګڼو کې د برخې اخستلو لپاره د دلیل په توګه نیسي مګر دا قیاس مع الفارق دی چې د نارینه وو او ښځینه وو د ګډو مجالسو او د کور څخه د باندې د ولسی فعالیتونو او په محلی حکومتونو کې ګډون لپاره د جواز دلیل نه شي جوړیدی.

په دې خبره کې د هیچا اختلاف نه شته چې په نبوي دور کې امهات المؤمنین او نورې صحابیاتي جوماتونو او عیدګاه ته تللې او د سړو د صفونو شاته به یې صفونه جوړول او لمونځ به یې اداء کاوه، او د سلام له اړولو نه سمدستي یا زر کورونو ته تللې، مسجد نبوي کې د ښځو د تلو راتلو لپاره جدا لاره او دروازه وه چې تر اوسه پورې د باب النساء په نامه یادېږي، مګر په بل طرف کې داسې احادیث روایت کړي شوي دي چې دا ورڅخه ثابتېږي چې د ښځو لپاره په کورونو کې لمونځ اداء کول افضل دي.

او هغوی ته جوماتونو ته د تللو اجازه ورکړل شوې، خو حکم نه دی شوی، او دا اجازه هم په څه شرائطو مشروطه ده.

د دواړه ډوله احادیثو په رڼا کې امام نووي رحمه الله علیه د دې موضوع په رابطه لیکلې دي چې: ښځې جوماتونو ته د تللو څخه منع کول روا نه دي مګر دا اجازه هم په لاندې شرائطو مشروط ده چې علماوو د نورو احادیثو په رڼا کې بیان کړي دي:

- عطر یې باید نه وي استعمال کړی.
 - ډول او سینګار یې نه وي کړی.
 - په لاسونو او پښو کې یې داسې زیورات او ګاڼه نه وي اچولې چې اواز کوي.
 - ښکلی او ښایسته لباس یې نه وي اغوستی.
 - په صفونو او لارو کې د سړو سره اختلاط او ګډون نه وي.
 - ماحول او محیط داسې وي چې فتنې او فساد کې د مبتلا کیدو خطر او ویره نه وي.
- حنفي فقهاوو د همدې لاملونو په اساس لیکلي چې اوس د فساد او فتنې خطر ډېره ده نو جوماتونو ته د ځوانو ښځو تلل مکروه دي.

د مالکي، حنبلي او شافعي فقهاوو رايه هم دا ده چې ښه خبره دا ده چې ښځې په کورونو کې لمونځ ادا کړي، خو که د فتنې خطر او ويره نه وي، نو جوماتونو ته تللي شي، خو د فتنې د موجوديت په صورت کې جوماتونو ته د ښځو تلل مکروه دي.

نو د اسلام په باره کې د دې تصور هم نه شي کېدای چې په تعليمي ادارو، دفترونو، کليو او غونډو کې د ښځو او سړو اختلاط او گډون ته اجازه ورکړي.

جوماتونو ته د ښځو د تللو په رابطه د احاديثو او احکامو تفصيلات په کتاب «تفهيم المسائل» درېيم ټوک ۳۱۷-۳۲۴ مخونو کې وگورئ.

آيا دا احاديث د محلي حکومتونو، د ولسي فعاليتونو او بلدياتي مخلوطو او گډو مجالسو او غونډو کې د شرکت او برخې اخستنې لپاره د دليل په حيث نيول او راوړل کېدای شي؟ هر څوک چې د خپل ضمير د قناعت او حق طلبۍ په روحیه په دې سوال غور وکړي جواب به يې منفي وي، د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي رحمه الله عليه او نورو راسخينو علماوو جواب د سوال په اړوند هم منفي دی مگر ځان ته قناعت ورکولو او يا د جواب ورکولو په خاطر خو يو ويونکی ویلی شي چې ښځې دې په غونډو کې شرکت نه کوي، او که کله د انتخاباتو وخت راځي او يا کومه مهمه خبره تر بحث لاندې نيول کېږي نو برقع به پر سر اچوي او د غونډې په کوم کونج کې کښيښي او په بحث کې په برخه نه اخلي، خو دا صرف يو تصور دی نوعيت به له لاسه ورکړي، او د مسئوليت د قبولولو غوښتنه او تقاضا هم دا ده چې په غونډو او فعاليتونو کې فعالانه ونډه واخلي.

مولانا سيد ابو الاعلی مودودي رحمه الله عليه د کتاب «اسلامي رياست» په اتم باب کې د اسلامي دستور لس بنيادي اصول بيان شوي دي چې په هغو کې شپږم اصل د «ښځو منصوبه» تر عنوان لاندې داسې بيان شوی دی.

سورت النساء ۳۴ ژباړه: سړي په ښځو باندې سرپرستي لري.

«لن يفلح قوم ولوا امرهم امراً» وفي روايه: «لا يفلح قوم تملکهم امراً». [هغه قوم به هېڅکله کاميابي ونه مومي چې خپل کارونه يې ښځې ته سپارلې وي].

د دې تفصيلي تشرېح د اسلامي رياست په يوولسم باب کې د داخلي سياست کې د ښځو رول تر عنوان لاندې په ۵۰۶-۵۱۷ مخونو کې راغلې ده.

مولانا سيد ابو الاعلی مودودي رحمه الله عليه وايي، په اوسني عصر کې د قانون جوړونکي مجلس [پارلمان] کار يوازې د قانون جوړول نه دي بلکې عملي ډول همدا [پارلمان] د ټول هېواد کنټرول په لاس کې لري، همدا کابينه جوړوي او وړانوي، د نظم، انضباط او امنيت سياستونه وضع کوي، او همدا د هېواد اقتصادي او مالي قانون جوړوي د جنگ او صلحې ټول واک د پارلمان په لاس کې وي، له دې حيثيت څخه د پارلمانونو مقام صرف د يو فقيه او مفتي نه بلکې د ټول هېواد د قوام او واکدار مقام لري. له دې څخه وروسته مولانا سيد ابو الاعلی مودودي رحمه الله عليه د قرآني آيتونو او

نبوي احاديثو څخه ثابته کړې چې د قيموميت مقام او د هېواد د سياست او نظم مسؤوليت ښځو ته سپارل د اسلام خلاف کار دی، د مولانا سيد ابو الاعلی مودودي رحمه الله عليه له نظره قانون جوړونکي مجالس [پارلمانونه] قوام [واکدار] دی او د قرآني آيتونو او نبوي احاديثو له رويه په هغې کې د ښځو گډون غير اسلامي دی.

مولانا سيد ابو الاعلی مودودي رحمه الله عليه په خپله رایه ډير اصرار کوي او وايي: پاتې شول هغه خلک چې د هغې په وړاندې د حق معيار يوازې د دنيا د غالبو قومونو طرز العمل او تگ لاره ده او په هر حال هغوی همغه طرف ته ځي کوم طرف چې اکثريت ځي نو هغوی ته چا ويلي دي چې اسلام هم د ځان سره روان کړي، چيرته چې د هغوی زړه ځي په شوق سره دې همغه طرف ته ولاړ شي مگر لږ تر لږه بايد دومره رښتيني وي چې د چا پسې روان وي د هغه نوم په جرأت سره واخلي او اسلام ته هغه خبرې منسوبې نه کړي چې د الله تعالی کتاب او د هغه د رسول سنت او د صحابه کرامو او تابعينو تاريخ له هغې څخه په زغرده انکار کوي.

د همدې کتاب [اسلامي رياست] په ۵۱۵ مخ کې ليکي: اسلام په اصولي ډول د مخلوطې او گډې ټولنې مخالف دی او هېڅ داسې نظام چې د کورنۍ وجود او استحکام ته اهميت نه ورکوي دا نه خوښوي چې د نرو او ښځو گډه او مخلوطه ټولنه دې وي، په غربي هېوادونو کې د دې [گډې ټولنې] ناوړه نتايج ښکاره شوي، او که زموږ ټولنې د هغې ناوړه نتايجو د برداشت لپاره تيارې وي، نو برداشت يې دې کړي، خو د دې څه ضرورت دی چې په اسلام کې د هغو کارونو له پاره به زور گنجائش پيدا کړي چې اسلام په قوت سره هغه منع کړي دي، که اسلام د جنگ په وخت کې د ښځو څخه د پرستارۍ [مرهم پټي کوونکي] کار اخيستی دی نو د دې دا مطلب نه دی چې د صلحې په وخت کې دې هغوی دفترونو، کارخانو، کلبونو او پارلمانونو ته راوستلی شي.

ښځې د سړو د کار په دائره او ډگر کې د سړو په مقابل کې نه شي کاميابيدی ځکه چې هغوی د دې کارونو له پاره پيدا شوې نه دي.

ښځې خو لا پريږده چې د موجوده پارلمانونو نارينه غړي هم د اهليت په شرعي معيارونو برابر نه دي، د دې پارلمانونو ټول نظام د غربي جمهوريت په اصولو ولاړ دی، او موږ د دې پارلمانونو پر ځای د اسلام شوريي نظام راوړل غواړو، خو زما په نظر د شرعي احکامو او شرعي پردې پابندې ښځې د مجلس شوری او قانون جوړونکي پارلمان غړې جوړيدای شي، ځکه چې اسلام ښځې د مشورې ورکولو او قانون جوړولو څخه نه دي منع کړې، پاتې شوه د مخلوط او گډو مجلسونو او غونډو خبره نو د ښځو له پاره د سړو په غونډه کې له پردې او نقاب پرته گډون کول حرام دی، د اسلامي حکومت په مجلس شوری [پارلمان] کې د ښځو د گډون لپاره د پردې او حجاب کول په قانوني ډول ضروري دي او همدا راز دا هم ضروري ده چې د ښځو لپاره د ناستې د ځايونو انتظام د سړو د کيناستلو شاته وشي زما په دې رأی ډېری علماوو مخکې هم تنقيد کړی او نن يې هم کوي.

مولانا سيد ابوالاعلی مودودي رحمه الله عليه خو ټول پارلمان ته قوام [واکدار] وايي، خو زما د ناقصې رأيې په اساس پارلمان په خپله قوام نه بلکې د قوام له پاره ټاکونکې اداره ده، قوام هغه چاته ويل کيږي چې د هېواد د چارو د سمبالولو لپاره د حکومت مشر ټاکي او د هغې احتساب هم کوي خو په عملي لحاظ د ملک د نظم او نسق چارې نه سمبالوي، بلکې د هغې لپاره قوانين او قواعد جوړوي چې اسلام ښځې په هغې کې د برخې اخستلو څخه نه دي منع کړې زه د مولانا مودودي په وړاندې د خپلې کم علمې احساس کوم ځکه په خپله رأيه اصرار نه کوم، خو ضلعي حکومتونه (د ولسواليو حکومتونه) چې د پرويزيانو پلان او خطې په پارلماني (ولسي جرگې) او ولايتي جرگه نشي قياسيدای ځکه ادارې او حکومتونه د قانون جوړونې او مشورې پورې محدود نه دي بلکې دا د گډې ټولنې او مخلوط تهذيب او کلتور د منځ ته راوړلو لپاره يو پلان او منصوبه ده. شاروالی او ولسي فعاليتونه په مشاورتي او قانون جوړوونکو ادارو قياس کول قياس مع الفارق دی دا د سپړيو ډگر دی د ښځو د کار دايره نه ده.

بله ډله عالمان بيا په دې باور دي چې ميرمنې ته د شوری غړيتوب ورکول نا روا دي، دوی له هغه حديث نه استدلال کوي چې مخکې تير شو په هغه کې و «وامورکم الی نساءکم فبطن الارض خير کم من ظهرها» او چې کله مو خپلې چارې ميرمنو ته وسپارلې نو ستاسو لپاره د ځمکې له مخ نه د ځمکې نس غوره دی.

خو له دې حديث نه استدلال کول هم تر پوښتنې لاندې دی، ځکه چې په حديث کې دا کار بد گڼل شوی دی، چې ټولې پريکړې ميرمنو ته وسپارل شي او د هغوی رأيه وروستی پرېکړه وگرځول شي او په هره معامله کې د ميرمنې تابع وگرځي.

خو له دې نه دا خبره را ايستل صحيح نه بريښي چې له هغې نه هېڅ مشوره اخستل روا نه دي. لنډه دا چې په دې مسئله کې دواړه خواوې خپل دلايل لري، خو داسې کوم څرگند دليل هم نشته چې ميرمنې ته دې د شوری غړيتوب نه ورکول کيږي، خو دا خبره منل شوې ده چې که ميرمنې ته په شوری کې د گډون اجازه ورکول کيږي. نو شرعي پرده به هرو مرو په پام کې نيسي او دا کار د ميرمنې لپاره تر ټولو لومړی او لازم قدم دی.

په شوری کې د نا مسلمانو خلکو گډون

آيا په شوری کې نا مسلمان وگړي غړيتوب کولای شي او که څنگه؟ په دې اړه الله تعالی فرمايي: سورت آل عمران ۱۱۸ ژباړه: ای مؤمنانو! له خپلو (مؤمنانو) پرته مو څوک د راز ملگري مه نيسئ دوی د هېڅ فساد او ضرر کمی او سېما درباندي نه کوي هغه څه خوښوي چې تا سو پرې کړيږئ، دشمني يې له خولو هم څرگنديږي خو چې څه يې په سينو کې پټ ساتلې کينې تر دې هم ستر دي. ځينې علماء د دې آيت پر بنسټ استدلال کوي چې نا مسلمانان خلکو ته د شوری غړيتوب ورکول ناروا دي، خو دا استدلال ډېر څرگند نه دی مفسرين د دې آيت په تفسير کې وايي: د دې آيت

مطلب دا دی چې کوم کافران له مسلمانانو سره دښمني کوي هغوی په خپلو ځانگړو معاملاتو کې د راز ملگري مه نيسئ علامه الوسي رحمه الله د دې آيت په تفسير کې گڼ روايتونه را نقل کړي دي؛ په هغو کې دي چې ځينو مسلمانانو به د جاهليت د پخوانيو ملگرتياوو له امله له ځينو يهودو سره داسې اړيکې ساتلې چې په هغو سره به د مسلمانانو يو لړ رازونه هم افشا کيدل او له ځينو روايتونو بيا څرگنديږي چې په دې آيت کې مسلمانان له منافقانو سره د راز له ملگرتيا څخه منع شوي دي.

دا خبره څرگنده ده چې کوم خلک د مسلمانانو دښمنان دي له هغوی سره نه راز شريکول روا دي او نه هم هغوی ته په شوری کې برخه ورکول، خو هغه کافران چې په اسلامي هېواد کې ژوند کوي او د اسلامي رياست امن غوښتونکي وي، فقهاوو هغو ته په شوری کې د گډون اجازه ورکړې ده، خو د ذميانو د راغوښتلو موخه د هغو مسائلو په اړه څيړنې او بحث کول وو چې له دوی سره يې تړاو درلود، له دې دا معلوميږي چې د مسلمانانو په ټولنيزو کارونو کې به د دوی هېڅ کار نه وي، خو که په خپله د دوی او مباحو کارونو په اړه شوری ته را وغوښتل شي او رایه يې واخستل شي، نو په دې کې کومه ستونزه نشته.

د شوری په هکله د علماوو نظريې

د سيد جمال الدين افغاني وينا: ۱- علامه سيد جمال الدين افغاني د ۱۲۵۷ هـ ش کال متوفی ويلي دي: هغه ملت چې په خپلو کړو وړو کې په خپله د پرېکړو اختيارات ونه لري او په قومي امورو کې د بهبود په کارونو کې د دوی مشوره او هيلې داخلي نه وي او يا دا ملت تر داسې حکم لاندې وي چې د هغه اراده قانون وي او د هغه غوښتنه د حکومت نظام وي څه چې غواړي هغه کوي او څنگه يې چې زړه غواړي هغسې حکم کوي نو داسې ملت به هېڅکله په يوه حامل پاتې نشي او نه به ترقي وکړي.

۲- شيخ محمد عبده رحمه الله وايي: د شريعت له واجباتو څخه يو واجبي امر شورائيت دی که موږ دا حکم پريږدو چې په شريعت کې واجب گرځول شوی دی نو ښکاره به د گناه مرتکب وگرځو.

۳- علامه عبدالکریم زیدان وايي: کله چې د رياست مشر د مشاورت حکم پريږدي نو هغه د قدرت نه لرې کول په کار دي. ځکه مشاورت د ده د هغه حقيقت ښکاره کوونکی دی چې اصل اختيارات د اسلامي ټولنې په لاس کې دي او د حکومت مشر د ټولنې وکیل دی نه دا چې خپل اختيار او مطلق العنان اوسي.

۴- علامه ابن خويز منداد رحمه الله ويلي دي: په ديني امورو کې د حاکم لپاره د علماوو څخه مشوره اخستل واجب دي او په جنګي امورو کې د جنګ د ماهرينو او د ملت د ښيگڼو او گټو لپاره د ملت د وکيلانو د وجوه الناس څخه او د مملکت د ترقي او تعميري امورو کې د سکرتر، وزيرانو او نورو حکامو څخه مشوره اخستل په کار دي.

۵- علي (رض) وايي: ما له رسول الله (ص) څخه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله! که چېرې موږ ته داسې موضوع پيدا شي چې په هغه کې د کولو حکم او يا نه کولو نهې شتون ونه لري نو د داسې موضوع په هکله موږ ته څه حکم کوې؟ رسول الله (ص) وفرمايل: د داسې موضوع په هکله د عابدينو او دينداره شريعت پوهانو سره مشوره وکړئ خصوصي او انفرادي رايه غوره نکرئ.

۶- علامه ابن عابدين شامي رحمه الله وايي: که په يوه نوې مسئله کې د احنافو د امامانو څخه کوم څرگند قول نه ؤ او متأخرينو صرف يو قول پکې کړی ؤ نو په همغه يو قول عمل کېدای شي که د متأخرينو تر منځ اختلاف راشي متعدد اقوال منقول وي بيا په اکثريت عمل کېږي.

۷- ابوبکر صديق رضي الله عنه به چې کله د کومې مسئلې حکم په قرآن کریم اوبوي سنتو کې ونه موند نو مشران صحابه به يې را جمع کړل او د دوی سره به يې مشوره کوله په څه به چې د دوی اتفاق راغی نو په هغه به يې فيصله کوله.

۸- حصن بصري رحمه الله ويلي دي: هر قوم چې په شوری عمل کړی وي نو هغه ته د ښکې او ښې رايې توفيق ورکړی شوی دی.

۹- قتاده رحمه الله وايي: کله چې يو قوم د الله د رضا په خاطر مشوره کړې نو دوی ته د صحيح کار په لوري الله تعالی هدايت کړی دی.

۱۰- ځينو پوهانو ويلي دي: ښه او صحيح رايه د مشورې نه پرته په بل څه سره نه حاصلېږي، خو په نعمتونو کې برکت له خلکو سره د همدردۍ پرته په بل څه نه حاصلېږي او کينه او دښمني له کبر پرته په بل څه سره نه پيدا کېږي.

اخځليکونه:

- د دې مقالې دليکلو لپاره له لاندې ماخذونو څخه استفاده شوې ده:
۱. قرآن کریم ، تنزيل من الرب العلمين او د هغه ځينې تفاسير.
۲. الهدايه او فقه اسلامي وادلته - دوکتور وهبه الزحيلي.
۳. ابن منظور ، لسان العرب ج ۶، ص ۱۰۳ - مختار صحاح ص ۳۵۰.
۴. دين و دولت يا اصول اساسي نظام سياسي اسلام.
۵. تفسير ابن جرير ج ۴، ص ۱۴۲، تفسير مظهری ج ۲،
۶. رواء الطبرانی. في الاوسط ص ۶۶۲۳.
۷. دين و دولت يا اصول نظام اساسي اسلام ص ۳۷۱ او ۳۷۲.
۸. تفسير قرطبي ج ۳، ص ۱۴۹۱.
۹. احکام القرآن للجصاص ج ۲، ۲۳۰.
۱۰. السياسه الشرعيه في ضوء نصوص الشريعه ومقاصدها . دکتور يوسف القرضاوي. ص. ۱۱۴.
۱۱. سيره ابن هشام ابن اسحق ج ۲، ص ۳۱۷.
۱۲. تفسير کشاف زمخشري ج ۱، ص ۴۷۴.
۱۳. سراج الملوک لطرطوسی ص ۶۸.
۱۴. روه الطبرانی. في الاوسط ص ۶۶۲۳.
۱۵. صحيح البخاري كتاب الشروط حديث ۲۷۳۲.
۱۶. البدايه والنهايه ج ۵، ص ۲۲۷ طبع دار الفكر.
۱۷. هدايه كتاب القضاء - بدائع الصنائع للکاساني ط، الثانیه ج ۷، ص ۳.
۱۸. المغنی د ابن قدامه ج ۲، ص ۳۶ - بدايه المجتهد ج ۲، ۴۲.
۱۹. جوامع السیر د ابن حزم ص ۳۳۲.
۲۰. مرقاۃ ۱۰ ټوک ۹۸ مخ د پاکستان ملتان چاپ.
۲۱. موضوعات کبير ۲۲۳ مخ.
۲۲. صحيح بخاري كتاب الشروط لومړی ټوک ۳۸۰ مخ.
۲۳. فتح الباری ۶ ټوک ۲۷۵ مخ الشروط.
۲۴. صحيح بخاري المغازی غزوه خندق ۲ ټوک ۵۸۹ مخ.

۲۵. تفسير مظهری په حاشیه ۲ ټوک ۱۵۳ مخ.
۲۶. الاصابه ابن حجر ۴ ټوک ۳۴۱ مخ - الاستيعاب د ابن عبدالبر په حاشیه الاصابه ۲ ټوک ۲۴۱ مخ و اسد الغابه ۵ ټوک مخ ۴۸۷ په حواله د ابن عبدالبر او ابو نعيم اصفهان.
۲۷. الاستيعاب ابن عبد البر په حاشیه الاصابه ۴ ټوک ۳۳۵ مخ.
۲۸. صحيح بخاري كتاب الجهاد د لومړی ټوک ۴۰۳ مخ.
۲۹. صحيح بخاري كتاب الجهاد د لومړی ټوک ۴۰۳ مخ.
۳۰. طبقات د ابن سعد ليکنه ۸ ټوک ۸۱ مخ د بيروت چاپ کال ۱۹۵۸ م.
۳۱. تفهيم القرآن ابو الأعلى مودودی ۴ ټوک ۹۰ مخ حاشیه ۴۸ سورت الاحزاب.
۳۲. د ابن ابی شيبه مصنف ۱۵ ټوک مخ، مستدرک د حاکم ۳ ټوک ۱۱۹ مخ.
۳۳. طبقات ابن سعد ۸ سعد ټوک ۸۴ مخ مصنف ابن ابی شيبه ۱۰ ټوک ۳۶۰ مخ.
۳۴. طبقات د ابن سعد ليکنه ۸ ټوک ۸۱ مخ د بيروت چاپ کال ۱۹۵۸ م.
۳۵. شرح نووي په صحيح مسلم باب خروج النساء الى المساجد.
۳۶. تفهيم القرآن سورت النور حاشیه ۴۹ ټوک ۳ مخ ۳۹۰ - ۳۹۶. - المغنی لابن قدامه حنبلی ۲ ټوک ۲۰۲ مخ، فقه اسلامي و ادلته د دوکتور وهبه زحیلی ليکنه ۲ ټوک ۱۰۰ مخ.
۳۷. هدايه مع فتح القدیر لومړی ټوک ۵۲۹ مخ، درمختار مع رد المختار لومړی ټوک ۵۲۹ مخ.
۳۸. اسلامي رياست ابو الأعلى مودودی ۸ باب، ۳۷ مخ چاپ کال ۱۹۸۵ م.
۳۹. اسلامي رياست ۱۱ باب ۵۱۳ مخ.
۴۰. روح المعانی ج ۴، ص ۳۷.
۴۱. القيود الوارده ص ۱۷۱ - ۱۷۳.
۴۲. الادب المفرد محمد بن اسماعيل البخاري ص ۳۵۱.
۴۳. الوابل الصيب ص ۲۳۵.

مؤلف نسیمه عبدالرحیمزی

مواد مخدر

مقدمه

کلمه مواد مخدر از مدت ها قبل در زبان فارسی رایج است؛ تخدیر در لغت به معنی بی حس کردن و از حال بردن است که در لاتین نیز اصطلاح (نارکوتیک) در مورد مواد بی هوش کننده موضعی بکار برده می شود. اثرات و خواص فزیولوژیکی مخصوصاً تغییرات حالات روانی که با مصرف آنها احساس نشه و راحتی و لذت دست می دهد در تمام مواد مخدر و حتی مشروبات الکولی مشترک است. مواد مخدر عبارت از ماده کیمیاوی است که عملکرد حیاتی در انسان و حیوانات را تحت تاثیر قرار میدهد. این مواد

از طریق، کشیدن، تنفس کردن از راه بینی، تزریق و غیره بالاخره مختلف وارد جریان خون می گردد و در نهایت با ورود به مغز مصرف کننده، نحو احساس، تفکر و رفتار او را تحت تاثیر قرار میدهد.

مواد مخدر دو خاصیت عمده دارند:

- ۱- تحمل: میزان تحمل درمیان مواد مختلف متفاوت است. افرادی که از سگرت و یا مشروبات الکولی استفاده می کنند، تحمل پزیری کمتر نشان میدهند. در حالیکه که افرادی که از امفتامین استفاده می کنند، تحمل پزیری بیشتری نشان میدهند
- ۲- الف: وابستگی روانی حالتی است که فرد بعداز مصرف مواد مخدر احساس آرامش، رضایت خاطر و لذت می کند. این نوع وابستگی مهمترین عامل مصرف مکرر مواد مخدر است.

ب: وابستگی جسمی: وابستگی جسمی حالت انطباق در بدن فرد می باشد که پس از استعمال مکرر مواد مخدر در بدن پدید می آید.

مواد مخدر به عنوان یک بلای اجتماعی و پدیده شوم در جهان مطرح شده است جامعه بشری از پیدایش تا اکنون با بلاها و بحران های مختلفی مواجه بوده که بعضی از آن ها موجودیت و بقای انسان را در معرض تهدید قرار میدهد مصرف ناجایز و استفاده غیر قانونی از مواد مخدر یکی از همین نوع معضلاتی است که در قرن ۲۱ امنیت و سلامت جامعه بشری را تهدید میکند. و تمام کشور های جهان به شکلی از اشکال از پیامد ها منفی آن متاثر اند

مواد مخدر یک مشکل جدی اجتماعی است که در تعامل با دیگر آسیب های اجتماعی، ساخت های لرزان اجتماعی را با خطر تخریب روبه رو کرده نظم و انسجام جامعه را برهم زده و در نهایت جامعه را به انحطاط می کشاند. مصرف مقدار فراوان مواد مخدر در کشور ما نه تنها امنیت، سیاست و اقتصاد کشور را در سطح ملی تحت تاثیر قرار داده است بلکه مشکلات فراوان اجتماعی برای مردم افغانستان به همراه آورده است.

- در عصر کنونی مواد مخدر به دشمن خطرناک بشریت تبدیل شده از کشت گرفته تا قاچاق، جرایم و اعتبار مرتبط به این ماده از مواردی اند که بشر را تهدید می کنند که سالانه هزاران انسان را به دلیل اعتیاد به کام مرگ می برد. مواد مخدر موادی اند که ذهن، نظام عصبی و نظام جسمانی انسان را سست و ضعیف می کنند و در استفاده نخست به شخص احساس لذت دست می دهد برای نگهداشتن چنین لذت، شخص مصرف مواد را با مرور زمان افزایش می دهد. که این امر جسم و روان شخص مصرف کننده را وابسته به مواد می سازد.

انواع مواد مخدر

مواد مخدر انواع زیاد دارد ولی مهمترین آنها عبارت از ، تریاک، مورفین، کودئین، هیرویین، پایاورین، متادون، پتیدین، شاهدانه، کوکائین، کراک، امفتامین.

۱- تریاک: تریاک قدیمی ترین و مشهورترین ماده مخدر است که از گیاه کوکنار به دست می آید. این گیاه در حدود ۲۵۰۰ سال قبل در منطقه مدیترانه کشت می شد. تریاک در زبان هندی و اروپایی بنام (اوپیوم) یاد میشود تریاک به رنگ قهوه ی بوده بوی آن شبه امونیاک است. تریاک دارای ترکیبات زیاد است، در تریاک حدود ۲۵ نوع الکلویید وجود دارند. تریاک بشکل خوردنی، کشیدنی یا دود کردن، زرقی مورد استفاده قرار میگیرد. الکلویید های تریاک، اثر شان را به اتصال به اخذه های خود در دستگاه عصبی تبارز میدهند.

تریاک سبب مسمومیت حاد و مزمن می شود.

مسمومیت حاد خیلی سریع بروز می کند که مریض دچار سردی، سرگیجی، سنگینی سر، و سپس احساس تشنگی شدید می کند. آنگاه بیمار به خواب عمیق فرو رفته و به طرف مرگ سیر می کند،

مردمک چشم تنگ می شود و دیگر به تحریک بانور پاسخ نمیده‌د، نفس کشیدن آن خیلی ها آهسته می شود مرگ، ممکن در طی چند دقیقه تا چند ساعت در اثر اغما و توقف تنفس پیش آید، گاهی نیز مسموم با یک بهبودی زود گذر چند روز زنده مانده و سر انجام جان می سپارد.

مسمومیت مزمن در نزد معتادانی دیده میشود که پس از هر بار استفاده و تغییرات عصبی روانی دوباره کمی حالت نارمل را به خود گرفته و سپس دوباره احساس نیازمندی به استفاده از تریاک را پیدا می کند مسمومیت مزمن به صورت تغییرات خلّقی، رفتاری، اختلالات روانی، جسمی، خواب الودگی، اختلال در تکلم و حافظه و از بین رفتن حضور ذهن معلوم می گردد. اگر مقدار تریاک خیلی زیاد باشد حیات شخص را به خطر می اندازد که از علایم آن می توان عدم پاسخ به تحریک درد ناک، اغما، تنفس ضعیف و آهسته، سرد شدن بدن، پائین آمدن شدید فشار خون، آهسته شدن ضربان قلب و غیره را نام برد. اگر شخصی چهار مرتبه از تریاک استفاده نماید تحمل آن نسبت به تریاک بالا می رود و زمینه وابستگی و یا اعتیاد بوجود می آید. تریاک بالای سیستم های دیگر از جمله سیستم هضمی، جلدی، تناسلی و سیستم معافیت نیز اثرات سو بجا می گذارد.

۲- مورفین: مورفین از کلمه مورفئوس مشتق شده است و یکی از اجزای اصلی و اساسی تریاک است دارای مزه تلخ است.

ازمورفین به شکل خوردن، کشیدن و تزریق استفاده می شود. مورفین بعداز ۱۵ الی ۳۰ دقیقه اثرات تخدیری خود را بالای سیستم عصبی بجا می گذارد که شامل خواب الودگی، اضطراب و ترس، بی علاقه گی به زنده گی، ناراحتی در خواب، بیدار خوابی، کاهش تمرکز فکری، کاهش تیزی‌نی، از دست دادن توانایی استفاده درست و مناسب از واژه ها، کاهش توجه به خانواده و وظیفه، ضعف ویی حالی، روی آوردن به دورغ وحيله، گوشه گیری، انزوا طلبی می باشد. مورفین ضد درد بوده باعث کنترل درد های شدید می شود، به همین خاطر در شفاخانه ها به صورت مجاز و در هنگام ضرورت استفاده می شود.

۳- کودئین: یکی از مشقات تریاک است و یک مخدر اگونیسست است که بشکل کرسنال سفید رنگ دیده میشود اشکال مختلف کودئین در سراسر جهان موجود می باشد کودئین فاسفیت به رنگ سفید و بلورهای سوزنی شکل بوده پودر آن منحل در آب و منحل در الکول می باشد.

استفاده آن به صورت زرقی و خوراکی می باشد. کودئین از طریق سیستم هضمی جذب می شود و به سرعت به سرتاسر انساج بدن از طریق سیستم دوران خون انتشار می یابد و بعداز جذب، یک مقدار کودئین تبدیل به مورفین میشود و به اخذه ها عصبی می چسپد. سپس از انساج، بوسیله جگر، طحال و گرده دفع می شود کودئین به عنوان تسکین دهنده درد به اشکال مختلف تابلیت و شربت در طبابت جهت تسکین سرفه استفاده می شود.

۴- هیروئین: هیروئین قوی ترین و مخرب ترین ماده مخدر دنیا به شمار میرود. هیروئین یکی از ترکیبات مورفین می باشد. این ماده دارای رنگ سفید، طعم تلخ و بی بو است پس از مدتی نگهداری بوی ترش و سرکه می دهد.

هیروئین از طریق سیستم تنفسی از راه دهن وبا استنشاق از بینی، زرق داخل رگ ها ویا زیر جلد استعمال می شود.

هیروئین بسیار قویتر از مورفین و بیشتر از آن منحل در شحمیات است که در نتیجه در مدت کمتری از مانعه مغزی عبور نموده و شروع اثر آن نیز سریعتر است بیشترین اثرات تخریبی هیروئین بر مغز اعصاب است و باعث کاهش قوه تفکر، ازدست دادن و مختل شدن سیستم عصبی می گردد. و از نظر روانی افسردگی، ترس و نگرانی، گوشه گیری و انزواطلبی، احساس حقارت، عدم اعتماد به نفس و گریز از واقعیت، تغییر در رفتار، بی خوابی هنگام شب، خواب آلودگی در طول روز، پرخاش و بی حوصلگی را نیز به همراه دارد. تغییرات سلوک شخصی معتادین به هیروئین شامل کاهش علائق و انگیزه اطراحی ها کاهش احساس مسوولیت، کاهش توجه به مطالعه وظیفه و خانواده می باشد. هم چنان بالای سیستم های هضمی، اطراحی، تنفسی، دوران خون و اعضای حسی نیز اثرات سو داشته باعث یک سلسله امراض می گردد.

۵- پاپاورین: یکی از مشتقات تریاک میباشد که به رنگ سفید و شکل بلوری است و از نظر زهراگین بودن حدوسط مورفین و کودئین است. بیشتر از طریق زرق عضلی و وریدی استفاده می شود ماده یی است محرک و نشاط آور. کار عضلات لشم مثل روده ها را کند کرده که در نتیجه استفاده دوامدار، قبضیت بوجود می آید و باعث انسباط رگ ها میشود. در آب غیر منحل ولی در الکل حل می گردد.

۶- متادون: متادون خود یک ماده اعتیاد آورنده قوی است و به عنوان یک دوا ی طبی برای ترک و معالجه معتادان به تریاک، هیروئین و مورفین از آن استفاده می کنند.

استفاده بیشتر آن بشکل تابلیت خوردنی میباشد. و برای تداوی و رفع اعتیاد مثل مورفین و هیروئین استفاده می شود. اثرات دارویی آن تاحدی شبه به مورفین بوده با این تفاوت که مصرف آن مدت بیشتری طول می کشد تا اثرات آن ظاهر شود و به مدت طولانی تر در بدن باقی می ماند.

۷- پتیدین: این ماده شبه تریاک است که به شکل مصنوعی تولید می شود و مثل متادون از جمله نهی کنند گان مصنوعی می باشد بشکل خوراکی (تابلیت) و تزریقی (عضلاتی و وریدی) استفاده می شود. قدرت ضد درد آن از مورفین کمتر است عضلات بدن را سست می کند.

پتیدین با مقایسه مورفین یک دوا ی کم خطری است و احتمال اعتیاد به آن کمتر است.

۸- شاهدانه بنگ دانه یا چرس: شاهدانه بوته ای است با دو متر بلندی که برگ های انبوه دراز و لنگره دار می باشد که میوه آن در سر شاخه به صورت خوشه نمایان است نام لاتین این گیاه کانابیس

است این گیاه در امریکای شمالی به نام ماری جوانا یا چرس در انگلیسی به گراس در فرانسه به ادب در هندوستان به بنگه و یا بنگ کنجا در خاور میانه به حشیش در افریقا جنوبی به دکا در سوریه و لبنان به حشیشه الکیف در ترکیه به اسر یا اسراء در افریقا مرکزی به کامبا در اسپانیا و دیگر کشور ها به نامهای مختلف یاد میشود از شاهدانه به شکل خوردنی و کشیدنی (شکل سگرت) استفاده می شود.

اثرات: اثرات مختلف را بالای بدن می گذارد شامل از بین رفتن حجرات مغز تغییر در درک صدا، اختلال حافظه، گیچی و بی توجهی به اطرافیان، برهم خوردن تعادل حرکتی، علایم روانی شدید مثل شنیدن صدا های غیر واقعی، صحبت نامربوط، احساس خنده های خود به خود کم شدن علاقه و انگیزه برای زنده گی، وظیفه، روابط اجتماعی، ناامیدی، بی تفاوتی و بی مسولیتی در مقابل امور زنده گی و خانواده، افزایش ضربان قلب و سرخ شدن رنگ چشم می باشد.

۹-ال-اس-دی. یکی از قویترین مواد کیمیای تغییر دهنده حالت است این ماده از تیزاب لیزرژیک بدست آمده این تیزاب (ارگوت) که یکنوع فنگس است در جودر، گندم و سیاه قاق یافت می شود. بیشتر از طریق زرقی استفاده می شود این ماده خیلی قوی است که حتی یک دوز ۲۰ مایکرو گرام آن تاثیرات وظیفوی و روانی را بجا می گذارد که شامل افزایش ضربان قلب و فشار خون، لرزه، وتب بلند می باشد. یکی از عوارض مصرف آن تیره شدن مردمک چشم و ایجاد خطوط رنگین به هنگام بسته شدن چشم ها در منطقه بینائی است گاهی حالت سرد شدن بدن و لرزش احساس می شود انطباق فکر از بین رفته و هر چه میزان مصرف بیشتر باشد تجزیه و تحلیل منطقی کمتری در ذهن به وجود می آید.

۱۰- کوکائین:

کوکائین یکی از تحریک کنندگان و انسٹیزی دهنده (بی حس کننده و یا ضد درد) های موضعی با قدرت تقبض دهی و عالی است. کوکا، گیاهی است که ارتفاع آن به دومتر هم می رسد و برگ های دارد که شکل و رنگ ابعاد آن به شکل درخت زیتون است گیاه کوکا حاوی ماده تحریک کننده کوکائین است. گرد کوکائین را از راه بینی استنشاق و یا در رگ تزریق می کنند. کوکائین به اریترزیلون کوکا شهرت دارد.

اثرات: اعتیاد به آن جنبه روانی دارد این ماده یک ضد درد موضعی بسیار قوی است از پوست و مخاط بینی هم جذب می شود خاصیت آن ایجاد نیرو و هیجان، کاهش احساس گرسنگی می باشد. و استعمال زیاد آن موجب جنون میشود.

۱۱-کراک: مشتقی از کوکائین است. که فوق العاده اعتیاد آور بوده و اثرات جانبی آن تکان دهنده است در واقع کراک کوکائین پیپ های شیشه ئی دود می شود برای معتاد شدن به کراک فقط چند پیپ کراک کفایت می کند.

۱۲- آفتمامين: در کتاب اصول هاربین اسامی متعددی مانند: سرعت، سریع، مت، یخ، کرسنال، شیشه واشک به این ماده محرک داده شده است. افتمامين دواى است سفید رنگ، بدبو با مزه تلخ که به راحتی در آب و الکل حل می شود. این دوا اولین بار به عنوان یک دواى کم کننده اشتها استفاده شد.

افتمامين باعث تحریک فعالیت اعصاب مرکزی می شود. این اثر به دلیل توانایی افتمامين در تحریک نمودن نیورو ترانسمیتر دوپامین است. علاوه بر آن عوارض روانی دیگر مانند ترس از جمع، بد بینی ها، اختلالات شخصیتی نیز در مصرف کنندگان این مواد دیده میشود. علایم مصرف بیش از حد آن (مسمومیت) شامل آشفتگی، افزایش حرارت بدن، تشنجات و گاهی مرگ است. معمولاً مصرف افتمامين با نژاد جنس و سن بستگی دارد. بیشترین مصرف کنندگان آن از نژاد سفید و در بین مردان است. متا مفاامين اثرات شدیدتر نسبت به افتمامين بر دستگاه عصبی دارد. و باعث افزایش حرکت و کاهش اشتها و احساس خوشی در فرد می گردد.

تاثیرات متامفتمامين می تواند برای ۶ تا ۸ ساعت در فرد باقی بماند و هنگام شروع تاثیر در فرد احساس زیاد به وجود می آید که بعداً فرد وارد یک دوره تحریک پذیری شدید شده و حتی ممکن است رفتار خطرناک داشته باشد.

مواد مخدر نظر به نحوه اثر گزاری شان

۱- دسته تحریک کنندگان: این دسته باعث افزایش فعالیت مغز می شود. شخصی استفاده کننده را تحریک کرده سرعت تنفس و ضربان قلب بیشتر شده در فشار خون و فعالیت جسمانی افزایش بوجود آمده و کاهش خستگی و جلوگیری از خواب تبارز می کند. کوکائین، نیکوتین، افمتائین شامل این دسته می باشد.

۲- دسته نهی کنندگان: این دسته باعث کاهش فعالیت مغز می شود و عکس العمل مغز شخصی استفاده کننده کم می گردد. اثرات آنها پائین آمدن سطح هوشیاری، کم شدن سرعت تنفس، ضربان قلب، کاهش سرعت عکس العمل - کم شدن فشار خون و خواب الوده گی می باشد. نماینده مهم این دسته شامل هروئین و مورفین می باشد.

۳- دسته هذیان دهندگان: بامصرف مواد مخدر به شخص حالت هذیان و پوچی دست میدهد اثرات آنها از دست دادن حافظه، اختلال در حواس بینایی، شنوایی و ادراک، لرزش، حالت دلبدی، استفراغ و تغییر در اخلاق و رفتار میباشد. نماینده مهم این دسته ماری جوان، ال، اس، دی می باشد.

❖ مهمترین محل اثر مواد مخدر مغز است که نظریه نوعیت شان اثرات گوناگون را بالای سیستم عصبی بجا می گذارد در سیستم اعصاب مرکزی، رشته های عصبی به صورت مستقیم به هم ارتباط ندارند بلکه بین انتهای حجره قبل و ابتدای حجره بعدی فضای بسیار کوچکی وجود دارد که این فضا را بنام سیانپس می گویند. برای اینکه یک حجره عصبی بتواند پیام را به حجره دیگر انتقال

دهد بايد اين قسمت ماده ی را به داخل اين فضای کوچک افراز نمايد که اين ماده در اصطلاح طبي بنام نيوروترانسمايتر ها ياد می شود اين ماده، به روی آخذه های که در قسمت ابتدای حجره بعدی قرار دارند می نشيند به اين ترتيب پيام از یک حجره عصبی به حجره ديگر انتقال می يابد. اگونيسټ های مخدر و انتاگونيسټ های مخدر بطور مشخص برآخذه های مغزی و ديگر انساج اثر می گذارد. اين اخذه ها بطور گسترده اما نه پراکنده در سراسر سيستم عصب مرکزی مشاهده می شوند.

توليد مواد مخدر در افغانستان

افغانستان از سال ۱۹۹۲ به عنوان بزرگترين توليد کننده ترياک در جهان شناخته می شود بزرگترين قطب های توليدي ترياک در جهان عبارتنداز:

- ۱- قطب توليدي مثلث طلاي شامل سه کشور ميانمار، لاوس، و تایلند.
 - ۲- قطب توليدي هلال طلاي شامل سه کشور افغانستان، ايران، و پاکستان.
 - ۳- قطب توليدي. مکزيک در امريکای مرکزی، و کلمبيا در امريکای جنوبی.
- از جمله کشور های فوق، افغانستان با توليد بيشترين مقدار ترياک جهان، بالاتر از ميانمار و مکزيک و کلمبيا از قاره امريکا قرار می گيرد.

ارزش جهانی اين صنعت غيرقانونی در سال ۲۰۱۲ به (۷۰) ميليارد دالر در سطح جهان برآورد شده در سال ۲۰۰۷ ارزش کل ترياک توليد شده در افغانستان بالغ به ۴ ميليارد دالر بود که یک چارم آن به کشاورزان افغان می رسد. به اين حال در آمد مواد مخدر ۳۵ درصد از توليد ناخالص داخلی افغانستان را تشکيل می دهد. به همين دليل مبارزه بااين بخش یکی از مشکلات مهم دولت افغانستان محسوب می شود.

به هر حال وقوع سال های جنگ و درگیری در افغانستان، عدم امنيت، نابودی زیر ساخت های اقتصادی و عدم باز سازی و توسعه اقتصادی جامعه افغانستان، سبب شده است تا افغانستان به عنوان ردیف اول بزرگرين کشورهای توليد کننده ترياک درجهان شناخته شود.

تاريخچه پيدايش مواد مخدر در افغانستان

- افغانستان از سال ۱۹۹۲ به اين طرف یکی از کشور های مهم صادر کننده مواد مخدر در جهان است.

در زمان محمد ظاهر شاه آخرين پادشاه و سردار محمد دود خان نخستين رئيس جمهور افغانستان کمترین آمار کشت مواد مخدر را داشت که تمام افیونی نیز تحت نظارت دولت جهت استفاده آن برای ساخت دوا صورت می گرفت.

در اين ميان، نا امنی رابطه مستقیمی با کشت و قاچاق مواد مخدر يافت يعنی به هر اندازه که نا امنی افزايش يافت، فرصت کشت قاچاق اين مواد نیز بيشتر شد.

افغانستان در زمان جنگ های داخلی بیشترین امار کشت و قاچاق مواد مخدر را داشت در تمام زمین ها و حتی کنار سرک ها و شاهراه ها کشت می شد.

ولایت هلمند بیشترین آمار کشت مواد مخدر خاصاً تریاک را دارد، تاحدی که بیشتر از ۵۰ فیصد مواد مخدر تولید شده افغانستان در زمین های هلمند کشت می شود. باوجود اینکه بیشترین تریاک در افغانستان کشت می شود. اما (۳) فیصد سود ناشی از آن به زارعان افغان می رسد. و ۹۷ فیصد آن به جیب قاچاقچیان خارجی انتقال می یابد.

عوامل کشت مواد مخدر در افغانستان

کشت، تولید و قاچاق مواد مخدر امروز به یکی از مهمترین چالش و تهدید در سطح جهان مبدل گردیده است از تولید و تجارت این ماده افیونی و کشنده ، اقتصاد کشور ها را به مشکل دچار نموده هم چنان سلامت جامعه را آسیب پزیر ساخته و انسان را به کام مرگ و نیستی می کشاند. از اینرو تلاش ها همواره بر آن است تا با شناسایی منابع تولید و تمویل این پدیده مرگبار، تهدیدات و خطرات حاصل از آنرا جلوگیری نموده و موفقیت لازم در کار جلوگیری از توسعه و گسترش تولید و قاچاق آن بدست آید تا زمینه های تجارت و تولید آن زیاد نگردد.

عواملی که در رشد و توسعه تجارت تریاک در سطح جهان نقش دارند، متعدد اند که این عوامل از شرایط جنگ و بدامنی استفاده موثر نموده بیشتر در کشورهای در حال جنگ دامنه این تجارت را وسعت داده اند زیرا وضعیت نابسمان این کشور ها از یک طرف زمینه خوبی را برای تداوم فعالیت های مافیایی بین المللی قاچاق مواد مخدر مساعد گردانیده و از جانب دیگر عوامل جنگ با عوامل داخلی به هدف تأمین هزینه جنگ شان از کشت و تولید حمایت مینمایند.

علاوه براین زراعتی که به کشت این ماده مرگ بار می پردازند ظاهراً تحت نام تأمین احتیاجات زنده گی شان و نبود اشتغال و منبع متناسب در آمد دیگر بر ادامه کشت تریاک اصرار مینمایند. اما بی خبری از اینکه اثرات مرگ آور ناشی از آن از همه بیشتر خود شان را آسیب رسانده و جوانان را در دام مهلک و کشنده اعتیاد گرفتار می نماید. چنانچه امروز در سطح کشور به اثر مصرف مواد مخدر تعدادی قابل ملاحظه از جوانان در برزخ مرگ و زنده گی بسر میبرند و برای تأمین مصارف، تهیه و خرید آن به اعمال غیر مشروع و غیر قانونی دست می زنند از این رو مبارزه با مواد مخدر و جلوگیری از زرع و فروش آن در افغانستان کاری نیست که تنها دولت از عهده آن برآید. نیاز جلوگیری جدی و موثر دیگری از قبیل صداقت جامعه جهانی و هم آهنگی افکار عامه جهت نابودی از کشت تریاک می باشد.

اعتیاد و پیامد های آن بر خانواده

اعتیاد ارزش های خانواده را متزلزل و ویران می کند اعتماد و حس همکاری و فدا کاری اعضا خانواده را از میان میبرد. تداوم اعتیاد در میان افراد خانواده از چهار دیواری خانه گسترش پیدا کرده

و زمينه جرايم متنوع در جامعه مساعد را می سازد. اعتياد با تخریب خانواده ها سر انجام جامعه و جهان را بکلی ديگر گون و ويران می سازد.

۱- فرو پاشی اخلاقی نظام ارزشی در خانواده: خانواده نخستين کانون شکل گیری و تجربه ارزش های اخلاقی و عاطفی است. راستی، درستی، همکاری، وفا، اعتماد و فداکاری مواردی اند که در خانواده ها پرورده و آموخته می شوند. در اين جا هدف از نظام ارزشی در خانواده تمام ارزش های اخلاقی و عاطفی است که فرد يا افراد معتاد در خانواده ها به دليل وابستگی به نقض و تضعیف اين ارزش ها می پردازند. دروغ گوئی، بی اعتمادی، سو استفاده از مال و متاع خانواده امری است که در شخصیت افراد معتاد به یک رفتار عادی تبدیل می شود.

۲- گسترش طلاق: طلاق پیامد ناگوار ديگری اعتياد در خانواده ها است. طلاق عوامل فراوان دارد. اعتياد به مثابه عمده ترين عامل اضمحلال تن و روان افراد، پیامد منفی اجتماعی بر رفتار و شخصیت افراد بجا می گذارد. معمولاً افراد معتاد به دليل سرخوردگی اجتماعی و از میان رفتن تعادل روانی، روابط عادی اجتماعی خود را محدود به حلقه از دوستان خود ساخته و به اين ترتيب نقش کار آمد و متعارف همسری و مدیریت خانواده را از دست می دهند. انزوای افراد معتاد نتیجه مستقیم اعتياد است در بحث های معاصر جلوگیری از گسترش و شیوع اعتياد حتی منزوی کردن افراد معتاد را یکی از راه حل شمرده اند. اعتياد مستقیماً فقر، بیکاری و اختلال در معیشت خانواده را بوجود می آورده يعنی فقر و بیکاری ناشی از آن میتواند سبب طلاق و جدایی در خانواده ها شود. در رابطه به اعتياد و طلاق دیده می شود که اين دو پدیده در یک رابطه بسيار پیچیده نقش متقابل عامل و معلول را ایفا می کند.

۳ - گسترش اطفال متخلف: اصولاً بوجود آمدن شخصیت و رفتار کودکان در خانواده ها مستقیماً زیر نظارت و مدیریت والدین صورت می گیرد. کودکان هر سه دوره تعین کننده شکل گیری شخصیت، رفتار و کردار را يعنی طفولیت، نو جوانی و جوانی را در خانواده در دامن والدین خویش سپری می نمایند. در دوران یادگیری و آموزش اطفال هرگاه والدین آنها به اعتياد دچار باشد، اشکار است که شخصیت کودکان به چه ترتیب شکل می گیرد. واضح است که کودکان تربیه شده در خانواده معتاد، خود يا معتاد و يا به متخلفين و مجرمان بعدی تبدیل می شود.

۴- فقر و پیامد منفی اقتصادی:

که اعتياد عامل مستقیم آن شمرده شده است. اعتياد عضو و يا اعضای خانواده سبب می شود. تا به جای کار و تلاش به منظور بهبود وضع اقتصادی خانواده، تهیه مواد اعتياد به یگانه هدف در آن خانواده تبدیل شود. به وضاحت می توان گفت که در جمع پیامد های ناگوار اعتياد بر خانواده ها یکی فقر اقتصادی است که اين امر خود به خود به هزاران ناهنجاری و بدبختی در خانواده و جامعه را منجر می شود.

مواد مخدر و دلایل تحریم آن از دیدگاه اسلام

در رابطه به تحریم مواد مخدر اشاراتی در قرآن کریم و احادیث نبوی ص گردیده است چنانچه خداوند متعال در قرآن کریم فرموده است:

(المائده: ۹۰) «ای کسانی که ایمان آورده‌اید شراب و قمار و بتها و تیرهای قرعه پلیدند و از عمل شیطانند پس از آنها دوری گزینید باشد که رستگار شوید»

علامه محمد امین شاهی معروف به ابن عابدین در ردالمحتار می گوید. امام محمد رحمه الله علیه گفته است. آنچه کثیر آن مُسکر باشد مقدار کم از آن هم حرام است.

- خداوند متعال می فرماید:

(سوره النساء: ۲۹) «مکشید خویشتن را هر آینه خدا به شما مهربان است». آیات فوق نگهداری و سلامت نفس را واجب قرار داده اند. و نیز واجب کرده اند که نباید نفس را در معرض هلاکت یا ارتکاب خطر ها قرار داد که منجر به قتل نفس شوند. در احادیث پیغمبر صلی الله علیه و سلم چنین ارشاد گردیده است.

از حضرت ابن عمرؓ روایت است: رسول الله ﷺ فرمود: هر نشه آور خمر است و هر نشه آور حرام است. و هم چنان روایت است از حضرت ام سلمه رضی الله عنها که رسول خدا صلی الله علیه وسلم از هر چیز نشه آور و فتور آور نهی فرموده است. این احادیث درباره حرمت خمر و هر مسکر صراحت دارد.

ماخذ:

۱- گنجی ایوب، مواد مخدر جوانان و اعتیاد، تهران: احسان ۱۳۸۳

۲- وب سایت علمی- طبّی پزشکان بدون مرز (www.pezeshk.us) موضوع: آشنایی با انواع مواد

مخدر و اعتیاد آخرین باز دید جدی ۱۳۸۹

۳- روزنامه نخست ۱۳۸۸/۱۱/۶ نقش خانواده در فروپاشی نظام خانواده

Retrieved ۵,۱۰, /۱۳۸۹, <http://nukhustdaily.com>

۴- تولید مواد مخدر در افغانستان (از ویکی پدیا، دانشنامه آزاد)

ژبه او د ژبې ارزښت

ژبه هغه غبرونه دي چې انسانان يې د خپلو افکارو، خيالونو، غوښتنو او اړتياوو د لاسته راوړلو لپاره له خولې څخه تر يوه ځانگړي سيستم لاندې د غبريزو غږو په مرسته راوباسي، يا هم په بل عبارت ژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه، اکتسابي، او ثقافتي پدیده ده نه عنعنوي، طبعي او فطري، که چېرې يو ماشوم د ټولنې څخه لېرې کړو او يوې بلې ټولنې ته يې يوسو، په لاره تگ زده کوي، خو خبرې نه زده کوي، دا ځکه چې د خبرو کولو زده کړه له ټولنې څخه بهر امکان نلري، نو ويلاى شو چې ژبه د ښو د ټولگې په بڼه يوازې انسان په خپله ټولنه کې زده کوي ژبه د انساني ټولنې سره منځته راغلې، وده يې کړې او د همدې ټولنو سره يې برخليک او پايلیک ترلی دی، ژبه او د ژبو مطالعه د انسان په ټولنيز ژوند کې بې ساری ارزښت لري، په هېواد کې د وروڼو قومونو سره د ښې پېژندنې لپاره د ستونزو د له منځه وړلو لپاره، د سوله ييز ژوند لپاره، د ښې پوهولو راپوهولو لپاره، په ښوونځي، په پوهنتون، په پوهنځي او په نورو وړو او لويو غونډو کې د وينا، ښې زده کړې او خلکو ته د پوره قناعت په موخه ډېر رول لري، ژبه ده چې د سيمې او نړۍ هېوادونو سره مو اړيکې جوړوي او دا اړيکې بيا ددې لامل کيږي چې دغو هېوادونو سره ښې اقتصادي اړيکې ولرو، فرهنگي مناسبات ولرو، د ولسونو او حکومتونو ترمنځ وصل منځته راولو، مرستې جذب کړو، ټکنالوژۍ ته ښه لاسرسی ولرو او له همدې لارې له ټولې نړۍ څخه يو کوچنی اقتصادي ښار او يا هم کلی جوړ کړو. ژبه د ټولو علومو، فنونو، پرمختگونو، ذهنيت جوړونو، د افکارو، خيالونو، ويناوو، او پوهولو او راپوهولو مور ده، ژبه د الله ج هغه ستر نعمت دی چې په خپلو بندگانو يې خپله لويه لورینه کړې، ژبه د اړيکو جوړولو، د سالمې فضا د رامنځته کولو او ليکونو د اظهار ښه وسيله هم ده. کله چې يو څوک د ژبې د مطالعې

شاليد ته کتنه وکړي، دا حقيقت ورته ډېر ژر څرگندېږي چې د ژبې مطالعه د لومړي ځل لپاره د لرغوني افغانستان (ايرانا) په ختيځه سيمه کې د هغه وخت د يوه ډېر ستر عالم او گرامر ليکونکي پاڼيني له خوا پيل شوې ده، نوموړي په ۴۰۰ ق ميلاد شاوخوا کې د اټيک د سيند پر غاړه ژوند کاوه او د سنسکرېټ ژبې گرامر يې په ډېر استادانه شکل وليکه، دا گرامر د بشري پوهنې د تاريخچې يادگارونو څخه يو ډېر ستر يادگار دی او د نوموړي کتاب تر وخته پورې هېڅ يوه ژبه هم پدې مهار نه وه تشرېح شوې، په نړۍ کې داسې ډېر ټېرونه شتون لري چې د ژبې د نه ويلو او نه ليکلو له امله له منځه تللي او په نورو ژبو او يا هم نورو قومونو کې گډه شوي دي چې اوس يې هېچاته نوم او نښان هم معلوم ندى، د هغه څېړنو څخه چې د نړۍ سترو پوهانو کړي دي، نه يواځې دا چې ژبه د انسان لومړنۍ اختراع ده، بلکې دا هم ويل شوي دي چې ژبه د ټولنې له پيدايښت سره يو ځای منځته راغلې، د ټولنې له پرمختگ سره يو ځای پرمختگ کوي او د ټولنې له مرگ سره يو ځای مري او له ټولنې پرته اصلاً ژبه هېڅ شتون نلري، په اروپا کې لومړنۍ قوم چې د ژبې په څېړنو او پلټنو يې پيل وکړ هغه يونانيان و دغه پوهانو د انساني ژبې په مېدا، د تفکر او خبرو کولو پر اړيکو باندې فلسفي بحثونه کړي دي، د فللورژۍ اصطلاح چې د ژبې پر علم باندې اطلاق کيږي هم دوى رامنځته کړې، د روم د تمدن په دوره کې رومي پوهانو د لاتيني ژبې په څېړنه کې له يونانيانو څخه پيروي کوله، ارسطو د افلاطون په خلاف عقیده درلوده چې ژبه يوه فطري پدیده نه، بلکې يوه ټولنيزه پدیده ده چې هره ژبه د بلې ژبې د جوړښت په نظر کې نيولو څخه پرته مطالعه او تشرېح شي. همدارنگه يوه ژبه هغه وخت کې خپل ارزښت پيدا کوي چې په هغه ژبه کې کلمات، لغتونه، جملې او پراگرافونه داسې وپيې چې هېڅ لوستونکى او اورېدونکى يې د ستوماني، زړه تنگۍ او گونگوالي احساس ونکړي، پدې معنا چې کلمې او د هغو د کارونې مناسب ځايونه وپېژني او په خپله ليکنه او وينا کې له داسې اصطلاحاتو کار واخلي چې دده مقصد او پيغام ډېر ژر په ښه او اسانه توگه مقابل لوري ته ور انتقال کړي، کوم پيغام چې په ليکنه کې نغښتى وي او هغه د لوستونکي په ذهن کې کېږي، د ژبې د ارزښت په اړه د پښتو ژبې نامتو شاعر عبدالعلي مستغني وايي:

ښه ده ښه ده چې په سل ژبو دانايي مگر مه کيږه نادان د خپلې ژبې

همدارنگه د پښتو ژبې له پنځوو ستورو څخه ريالېست ليکوال، شاعر او اديب استاد گل پاچا الفت وايي:

بله ژبه زده کول که لوى کمال دى خپله ژبه هېرول بې کمالې ده

د ژبې د ارزښت او په ټولنيز ژوند کې ورڅخه ګټه اخيستل دا هغه څه دي چې د پښتو ژبې او ادب د برخې ستر څېړونکي، کره کتونکي او ليکوال عبدالرحيم مسلم دوست په خپل کتاب خوره ژبه کې داسې ليکي: انسان له نورو حيواناتو څخه په عقل او علم کې جلا کيږي، عقل د علم لپاره وسيله ده، د عقل مظاهر حواس دي، علم په زده کړه او زده کړه په افهام او تفهيم سره کيږي، د افهام او تفهيم لپاره ښه اله او وسيله خبرې دي، خبرې د خولې په مخرجو سره کيږي په مخرجو کې مهمه او بنسټيزه دنده د ژبې ده چې انسان پرې بېلابېل غږونه ادا کوي، ددې غږونو له ترکيب او تاليف څخه کلمې او لفظونه جوړيږي، د کلمو له يو ځای کولو څخه کلام او جمله جوړيږي، دې جملې او کلام ته خبرې ويل کيږي او دا خبرې په ژبې او لغت سره ياديري. نو ددې لپاره چې يو بل ښه وپېژنو، نومونو او معناګانو سره پې هم پوره بلد شو لکه: جمادات، مايعات، غازونه او هواګانې پکې شاملې دي، د کایناتو پدې ګڼه ګڼه کې د انسانانو د پوهولو او راپوهولو لپاره ژبې پيدا شوي دي چې د وخت په تېرېدو سره هرې ژبې پرمختګ او پراختيا موندلې ده. د ژبو د سمو لوستلو، ليکلو، خبرې کولو، غوږ نيولو او فکر کولو لپاره ځانګړي بنسټونه، ژبډودونه، ريښه پېژندنې، او قوانين جوړ شوي دي او موږ ته پکار دي چې د يوې معياري ژبې لپاره يو لړ اصول، قاعدې، حدود او چوکاټونه جوړ کړو، کله مو چې دا ستر کار وکړو، ژبه مو له ناوړينو، له منځه وړلو، ګډوډيو او انارشۍ څخه وژغورله او بيا کولای شو چې په ټولنه کې اړيکې جوړې کړو، معلومات ډېر ترلاسه کړو، يو بل ته کره شو، ټول شکونه له منځه يوسو بايد يو بل سره ډېر کښو او خبرې وکړو چې دا هم له ژبې پرته هېڅ امکان نلري، همدارنګه د ژبې د ارزښت او اهميت په اړه ادبپوهان او په ځانګړي توګه ژبپوهان چې اصلي دنده يې ژبه او د ژبپوهنې پر بنسټ د ژبې پراختيا او د پرمختګ مسووليتونه پر غاړه لري بېلابېل اندونه، ليدونه او وړاندیزونه لري، خو که دې ټولو تعريفونو ته په ځير سره کتنه او ليدنه وشي نو ددوی په اندونو او ليدنو کې ډېر نږديوالۍ ليدل کيږي او ټولو پدې هوکړه کړې چې ژبه د علومو او فنونو مور ده او ژبه يوه ټولنيزه او اکتسابي پدیده ده نه فطري او طبعي پدې اړه څېړنوال مولاجان تيموال ليکي: ژبه هغه لوی او ستر کلتوري ارزښت دی چې د هغه په برکت بشر د مخلوقاتو د اشرف لقب ګټلی دی، دغه لوی کلتوري ارزښت يوه ټولنيزه پدیده ده چې په يوه ټولنه کې منځته راځي او له همدې ټولنې سره تړاو لري او که الله مکړه د ټولنې څخه لرې او په ډډه شي د خپلې بقا او پايښت چانس له لاسه ورکوي، په همدې ډول که د يوې بشري ټولنې څخه ژبه واخيستل شي ټولنيز ژوند او ټولنيز نظام پې هم له منځه ځي او د يوې ټولنې د ژوند، ثبات، او پرمختګ دروازې تړل کيږي، انساني ټولنه له سترو ننگونو سره مخامخ کيږي او بشري کلتور هم خپل لمن راټولوي د وخت او زمان په تېرېدو له منځه ځي. ژبه ټولنيزه پدیده او د ولس مال دی په ژبه کې په خپل سر لاسوهنې، بدلونې او جوړونې ترميم نه، بلکې ګډوډې منځته راولي او ددې امکان شته چې ولس د خپلې ژبې څخه زړه تورن شي، په ژبه کې د نوو لغتونو دودول او يا هم د بهرنيو لغتونو پر ځای د خپلو لغتونو کارول بايد

د اکاډميکو شخصيتونو، علمي معيارونو او د ژبپوهانو له لوري د ژبپوهنې د اصولو پر بنسټ ترسره شي او هغه هم په داسې ډول چې د هر نوي لغت د دودولو او يا د يوه پردي لغت پر ځای د خپلې ژبې لغت کارونه بايد چې د مجربو او مسلکي پوهانو د هوکړې نه وروسته د رسنيو نړۍ ته وسپارل شي، ترڅو د يادو لغتونو په دودولو او خورولو کې مرسته وکړي، زما په فکر دا به بې تر ټولو معقوله او منلې لار وي چې په راتلونکي کې څوک نيوکه هم ونکړي او په اسانۍ سره به وکولای شو چې په ولس، ټولنه، رسنيو او نورو اړينو ځايونو کې پراخوالی پيدا کړي، پدې اړه د هېواد اساسي قانون هم ټينگار کوي او ددې قانون په درې څلوېښتمه ماده کې داسې راغلي: زده کړه د افغانستان د ټولو اتباعو حق دی چې د ليسانس تر کچې پورې وړيا او د دولت له خوا تامينيږي، دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د متوازن معارف د عامولو او د منځنيو اجباري زده کړو د تامين لپاره اغېزمن پروگرام طرح او تطبيق کړي او د مورنيو ژبو د تدريس لپاره په هغو سيمو کې چې پرې خبرې کيږي لاره هواره کړي. همدارنگه استاد محمد صابر خويشکي هم يو له هغو نومياليو شخصيتونو څخه شمېرل کيږي چې د ژبې په برخه کې بې له ځانه ډېر څه پريښي او پدغه برخه کې بې کړنې د يادونې او گټې اخيستې وړ بولم نوموړی په خپل کتاب (پښتو غږ پوهنه او وييپوهنه) کې د ژبې په اړه داسې ليکي: په لويه کچه د ټولنې د وگړو ترمنځ د پوهولو هر ډول وسيله او اړيکې ژبه بلل کيږي که دغه اړيکې په اشاروي بڼه وي، د ښو پر مټ او يا هم له نورو لارو څخه وي، خو ژبه په ځانگړي مفهوم سره د يو لړ اختياري ويزو او اوريزو سمبولونو يوه مجموعه ده چې هر يو سمبول بې زموږ د يوه ذهني انځور استازيتوب کوي، دا انځورونه د انساني چاپيريال او مهال خيزونه او د پوهولو يوه اله او وسيله گرځي يا په بل عبارت ژبه د غږيزو او اوريزو ښو يوه داسې کسبي او اشتراقي سيستم دی چې د يوې ژبې وگړي بې يو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره په ژبه راوړي او يو بل ته بې اوروي، پدې ځای کې له سيستم څخه موخه داده چې هره ژبه ځانته نظام او ځانگړي قاعدې لري، صوتي پدې معنا چې د هرې ژبې اصلي او اساسي صورت په ټولنه کې په وينا او خبرو زده کيږي او دا ژبه بايد ډېره اسانه، ولسي، ساده او په ورځنيو چارو کې ترې ښه او پوره گټه واخيستل شي، داسې ژبه چې هم پرې ولس پوه شي او هم د وينا پر مهال بې موږ ته کومه ستونزه نه وي او يا هم ځان په کومه محدوده کې راگير نکړو، خو بيا د ليک ژبه د ويلو ژبو سره لږ او ډېر توپير لري، که څه هم اوس يو شمېر ادب څېړونکي پدې اند دي چې ليکنۍ ژبه هم بويه هغسې وي لکه څنگه چې بې په ورځنيو چارو کې وايو او کاروو بې، خو د ژبې او څېړنې د ارونو له مخې بيا دا مسله لږه د تامل وړ ده، خو لدې ټولو سره سره بيا هم څېړنيزه ژبه تر عادي ژبې څه نا څه درنه ده، په دې معنا چې په څېړنيزه ژبه کې څېړونکي داسې لغتونه او کلمې کاروي چې ښايي له هغه سره ډېر خلک اشنايي ونلري او يا هم ورسره اشنايي ولري، خو معنا ته يې ډېر څير نه وي، خو کله چې څېړونکي بې وکاروي، نو د هغه موخه ترې د يادې کلمې مسلکي والی وي پدې معنا ډېر ځله ځينې اصطلاحات او لغتونه داسې وي

چې ډېر خلک ورسره بلد نه وي او يواځې مسلکي خلک او يا هم د ژبې متخصصين پرې پوهيږي او بس، خو د ژبې ښکلا او يا هم د ژبې خوږوالی هغه وخت ډيريري چې جوړونکي يې د ويونکو خوښه، مينه او پوهې کچه په پام کې ونيسي او داسې فکر وکړي چې زه دا ژبه ځانته نه ليکم، بلکې هغه چاته يې ليکم چې هغه ورته اړتيا لري، هضمولی يې شي او هېڅ ډول بار او يا هم ستونزه ورسره ونلري، د هغوی ذهن، د هغوی وړتيا، استعداد او راتلونکي ته پراختيا او وړتيا وروښي، يو متن ښه ولولي، ښه يې وليکي، په مينه يې واورې، مفهوم ترې واخلي، په اړه يې فکر او خبرې وکړي. که څه هم ژبه د وخت، زمان او په نړۍ کې د نويو علومو، وسايلو او پرمختگونو له مخې د تغير وړ هم ده، ژبه هر وخت د پرمختگ او پراختيا په حامل کې وي. البته په يوه استثنا سره هغه دا چې هغه اصطلاحات او يا ملي ترمينالوژي چې د يوه هېواد سياسي، فرهنگي، اقتصادي او پوځي ليدلوری ټاکي او د يوه حکومت، نظام او قانون له بحث شوي، خپرل شوي، منل شوي او تصويب شوي پړاو نه هم تېر شوی وي هېڅوک نشي کولای چې هغه ته بدلون ورکړي او نه يې بايد د بدلېدو هڅه هم وشي داسې اصطلاحات د يوه ملت د راټولولو ښه وسيله او بنسټ کېدلای شي، نو ويلاى شو چې ژبه نه يواځې د ويلو او يا هم د پوهولو او راپوهولو وسيله ده، بلکې د ټوټه شوو ملتونو د راټولولو او د هغوی ترمنځ د هر ډول ستونزو او شکونو د له منځه وړلو لامل هم کېدلای شي، د ژبې د زده کړې په اړه استاد اسدالله غضنفر يوه ډېره ښه خاطره ليکي، پيل يې داسې کوي چې: د سعودي عربستان په يوه ورځپاڼه کې مې ولوستل چې ددغه هېواد زده کوونکي د متوسطې او لېسې په دوران کې شپږ اووه کال سر په سر انگليسي وايي خو بيا هم د لېسو اکثره فارغان نه په انگليسي پوهيږي او نه پرې خبرې کولای شي، استاد همدغه ستونزه په پښتو ژبه کې په نښه کړې او دې ستونزه ته يې د حل لارې هم وړاندیز کړي چې دا موضوع ډېره لويه ده خو ومو غوښتل چې په ځانگړي مهارت سره ځينې برخې يې رواخلو استاد وايي چې ولې درې ژبې پښتو ژبه نشي زده کولای پداسې حال کې چې ډېرې کلمې يې سره مشترکې دي او ډېر يې په لږ توپير سره مشترکات هم سره لري دا پداسې حال کې ده چې پښتو ژبه د هېواد يو له رسمي او ملي ژبو څخه هم ده او هره ورځ ويل کيږي او اورېدل کيږي، بله ستونزه يې دا ښودلې چې هغه څوک چې د پښتو ژبې معلمي ورسپارل کيږي خامخا بايد په پښتو ژبه پوه وي او پښتو ژبه يې مورنۍ ژبه وي، ماته په کابل کې ډېر داسې دولتي ښوونځي معلوم دي چې پښتو ښوونکي يې پښتانه ندي، پداسې حال کې چې په هماغه لېسه کې به پښتو ژبې ښوونکي ته د رياضي او يا هم د انگليسي مضمون درس ورسپارل شوی وي.

د سعودي عربستان په دوو ورځپاڼو کې داسې راغلي وو چې: د عربستان په ښوونځيو کې د انگليسي د نه زده کړې يو لوی علت دا دی چې اکثره وخت په انگليسي ساعت کې هم شاگردان او استادان په عربي ژبه سره خبرې کوي، همدارنگه د استاد پدې ليکنه کې نورو ښو ستونزو ته هم اشاره شوې ده که چېرته چا لوستله او زه ډاډمن يم چې په راتلونکي کې له مور سره په سمون کې پوره مرسته هم

کولای شي دلته به ېې د اخځليک په توگه يادونه او راوستنه وکړو. د ژبې په اړه که څومره وليکو، وې څېړو او پلټنه پسې وکړو فکر نه کوم چې بيا هم وروستي پړاو ته ورسېږو، ځکه په ژبه کې څېړنه عجيب خوند کوي او پدې اړه د نړۍ او په هېواد کې افغان پوهانو او ژبپوهانو ډېر کار کړی خو زما په اند بيا هم دا شوی کار بسنه نکوي، بايد په افغان ملي ژبو لا هم ډېر کار وشي او دا کار بايد د افغاني فرهنگ او ملي اصطلاحانو د خوندیتوب په چوکاټ کې وشي، د ژبې د څېړنې او ارزونې په لړ کې يو هم د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون استاد محمد اقا شېرزاد دی چې د ژبې په اړه ېې خورا ډېره خواري او زحمت کښلی نوموړی وايي: په ټولنيز ژوند کې يو له بل سره د اړيکو نيولو بنسټيز توکي ژبه او ليک دی، يعنې کوم څه چې په ژبه ويل کيږي د علامې او يا هم د رسم الخط په واسطه ليکل کيږي. لومړۍ ژبه د يوې اړتيا له مخې په ډېره ساده توگه رامنځته شوې ده.

اخځليکونه:

- مسلم دوست، عبدالرحيم، خوږه ژبه، دويم چاپ، مومند خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۳ لمريز کال.
- تېری، حبيب الله، نوې ژبپوهنه او ژبني مسايل، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۹ لمريز کال.
- هاشمي، سرمحقق سيد محی الدين، ادبپوهنه، ميهن خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۴ لمريز کال.
- اخلاص، پوهنوال نظيفه، پښتو ژبې تاريخ، نويسا انتشارات، ۱۳۹۶ لمريز کال.
- تېيوال، څېړنوال مولا جان، ژبه او ټولنه، د افغانستان علوم اکاډمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز، ۱۳۸۸ لمريز کال.
- خوېشکۍ، پوهاند محمد صابر، پښتو غږ پوهنه او وېبپوهنه، مومند خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۴ لمريز کال.
- افغان، پوهيالی شازيه، څېړنه، نويسا خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۵ لمريز کال.
- زيور، پوهاند ډاکټر زيورالدين، د پښتو ادبياتو تاريخ لرغونې دوره، د مومند خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۴ لمريز کال.
- غضنفر، اسدالله، کلتور او ټولنه، مومند خپرنډويه ټولنه، ۱۳۹۳ لمريز کال.

نگرشی بر مبانی و مستندات اعتقادی و ارزشی تعلیم و تربیه

در بدایت امر تعلیم و تربیه یک اصل تیوریکی و وحیانی است که از مرحله شناخت آغاز شده سپس به مرحله ایمان (تلقی نفس و نگرش اعتقادی) رسیده و پیوست با آن به عمل و رفتار و سلوک شخص می انجامد .

مجموعه تعالیم به مفهوم عام آن: ، آموزش و آموزش دهی ، تدریس و یاددهی، تربیت و توقعات رفتاری آن از مربی یا کل نظام آموزشی معارف را احتوا میکند.

ایده تعلیم و تعلم ، یاد دهی و یاد گیری از پیام روح انگیز کلام معلم اکبر و آموزنده اعلی آفریدگار انسان و جهان خدای تعالی هویدا و مبرهن شده که در نخستین ارشادات بر معلم و رهبر عالم و آدم رسول اسلام (ص) توسط قاصد وحی جبرئیل امین (ع) در پنج آیت آغازین سوره علق نزول یافته که مفهوم آن چنین است: (بخوان به نام پروردگارت که آفرید، آفرید انسان را از خون بسته ، بخوان و پروردگارت گرمی تر است آنکه بیاموخت توسط قلم ، بیاموخت انسان را آنچه را که نمی دانست). در این آیات مبارکه ترغیب و تشویق به خواندن و نوشتن توسط قلم تصریح شده و به تعقیب آن در شروع سوره نون (ن)

میفرماید: ترجمه: (ن:~) از حروف مقطعات قرآنی است و الله تعالی مراد آن را میداند، سوگند به قلم و آنچه مینویسند...

در آیت کریمه به ارج و مقام قلم اشاره شده و الله تعالی به آنچه که صاحب قدر و فضل است سوگند یاد میکند و قلم وسیله آموزش و یادگیری است و انسان را از حقایق، مفاهیم، تعمیمات، اصول و قوانین و پدیده های هستی آگاهی میدهد.

هر گاه به آیات شماره (۳۱-۳۴) سوره بقره دقت گردد به وضوح معلوم میشود که آدم ﷺ پدر تمام انسان های روی زمین را جهت تعمیم علوم، دانش ها و حرفه های شغلی به حیث پیامبر و خلیفه در زمین آفرید و تمام اسماء و مسمیات و آنچه تا اکنون و تا روز انقضاء این جهان مورد کاربرد و نیاز انسان است برای آدم ﷺ آموختاند و به نام های کلیه اشیاء و اسباب و وسایل را اعم از کوچک و بزرگ و جزئی و کلی آشنا ساخت.

از اینجا برتری آدم نظر به علم و فراست بر ملائکه کرام ثابت شده و آدم ﷺ مسجود (سجده تکریم) ملائکه کرام میگردد.

آیات شماره (۳-۴) سوره الرحمن براین فحوا ناطق است که: «خدا آموخت قرآن را آفرید انسانرا آموختش سخن».

محصله این آیات مبارک بر یاد دهی و آموزش آنهم محتوای با عظمت قرآن به اسلوب حکیمانه و همچنان بر آفرینش آدمی و یاد دهی فن سخنرانی و بیان دلالت دارد.

بسا از آیات و سوره های قرآن برادران و تفکر، اندیشه و نظر، شیوه های خودشناسی و خود باوری فقهائیت و ذکاوت، عقلانیت و تدبیر به الفاظ و عبارات شیوا و رسا و لذت آفرین ناطق است و در حقیقت اسلام با داشتن چنین مکتب و معلم و کتاب که همه و همه از ارزشهای عالی انسانی و عواطف و وگرایش های اعتقادی که روشنی قلب و تنویر ذهن و رشد استعداد های نهفته انسانی را به ارمغان میدهد بمثابة یک برنامه جهان شمول درسی و آموزشی میباشد که افراد تحت تعلیم خود را بمدارج عالی از کمال و شمائل ارزشی و اخلاقی متصل میگرداند.

همچنان پیامبر اسلام ﷺ که در حقیقت معلم و رهبر انسانیت است خلاصه رسالت شان بر تعمیم علم و دانش و مکارم اخلاق استوار بوده و میفرماید: (من حیث معلم فرستاده شده ام و فرستاده شده ام تا مکارم اخلاق را به اتمام برسانم.) و بر فراگیری علم و دانش و فرضیت آن تأکید می فرمایند بر این مفهوم: (طلب کردن علم بر هر مسلمان فرض است).

در آموزش علم تفاوتی میان زن و مرد نیست همه باید از علم استفاده مشروع نمایند و بقدر ضرورت در تصحیح عبادات، معاملات و اخلاقیات از علم عقیده، احکام فقهی و

معاملات و غیره بهره مندی حاصل نمایند و در حدیث دیگر به این مفهوم ارشاد نموده اند: (به جستجوی علم پردازید اگر چه در چین باشد) یعنی در هر نقطه از روی زمین که علم باشد به سراغ و تحصیل آن بروید.

اسلام در اولین درس از مهارت های خواندن و سپس نوشتن و بعد تکلم کردن و دیدن و بصیرت و با دقت شنیدن و تفکر کردن که از مهارت های اساسی زبان آموزی میباشد آغازیده است.

هدف آرمانی و نهایی از آموزش را تربیت یک فرد مهذب، علمی، متفکر و مسئول که آراسته به اخلاق و سلوک نیک باشد و در حقیقت یک عنصر مفید برای خانواده، جامعه و سرزمین خویش متبازنماید است و الگویی از تقوا و طهارت، همکار و نشیط، متواضع و مؤدب با عفت و حیاء و در یک جمله با ملکه راسخ علم و دانش و کردار شایسته و قابلیت های فناوری اش آنچه از انسان توقع میرود در مسند خلافت و کرامت قرار بگیرد و از تمام عادات و سلوک و کنش های منفی و زشت پاکیزه و مبرا باشد و این هدف تعلیم ارزشمند مکتب و مدرسه ما است که بر (اتمء و رشد عقل، احیاء تمایلات عالی انسانی و تعدیل غرایز) خلاصه میگردد.

انتظاراتی که ما در ارائه آموزه های دینی از دوره سوم کودکی یعنی از سن ۷ الی ۱۲ سالگی شروع و تا صنف دوازدهم در سطوح اهداف سازماندهی گردیده نکات آتی الذکر اند که به برخی از آن اشاره میگردد.

- تغییر در رفتار و عملکرد و رشد شخصیت.
- درس دینی جنبه شناختی و معرفتی دارد که عقل، ذهن و فکر افراد را روشن می سازد.
- نیاز های فطری و روحی انسان را بر آورده می نماید.
- پاسخگوبه زندگی معاصر و متمدن بشر در عرصه فناوری های تکنالوژی و علوم است.
- فراگیران به قابلیت های آموزشی در حیطه دانش، مهارت و گرایش دست یابند.
- در اجراء فعالیت ها و عملکرد های دینی التزام داشته باشند.

برنامه ریزان درسی قبل از همه از خصوصیات جسمی شناختی و عاطفی شاگردان آگاهی داشته باشند و از دیدگاه روان شناسی و جامعه شناسی لازم است آگاهی کافی از چگونگی رشد ذهنی، جسمی، روانی و اجتماعی افراد تحت تعلیم و تربیت در طراحی چارچوب برنامه درسی (نصاب آموزشی ملی) و مفردات درسی و همینطور در انتخاب محتوا و تعیین اهداف جداً مد نظر گرفته شود و با مطالعه کتاب های مختلف در زمینه های روان شناسی

رشد روان شناسی یاد گیری روان شناسی اجتماعی، ارتباطات انسانی، زبان شناسی و دیگر حوزه های علمی مربوط به یاد دهی و یاد گیری شناخت خود را از دانش آموزان و بخصوص دانش آموزان ۷-۱۲ ساله که مخاطبان اصلی دوره ابتدایی ما در مکاتب و مدارس هستند، گسترش داد تا در انجام این مسئولیت موفق بدر شده و هرگاه این نیازها و ارزش ها در طراحی نظام یاد گیری رعایت گردد، در گام بعدی عین این مسئولیت را معلم و مدرس نیز دارد که با نظرداشت این خصوصیات درس را دلچسپ و لذت بخش برای شاگرد تقدیم نماید. آنگاه ما به پیشرفت چشمگیر برنامه درسی خود نایل می شویم.

محراق توجه باید به دوره ابتدایی ۱-۶ مبذول گردد زیرا:

در این دوره، از نظر جسمی، ذهنی و عاطفی تغییرات شگرفی در کودک بوجود می آید. با قدم گذاشتن از خانه به مکتب، محیط اجتماعی کودک نیز گسترش می یابد و روابط میان فردی او از محدوده ی پدر و مادر و بستگان نزدیک به محیط وسیعتر تربیتی همسالان و بزرگسالان چون: مدیر، سر معلم و معلم مکتب توسعه میابد. بنابر این، فرصت های تازه ای جهت رشد استعدادها و بروز توانایی های جسمی و ذهنی او فراهم می گردد. به تدریج از وابستگی از والدین رهایی یافته و به عنوان فرد مستقل ابراز وجود می کند. ما در این قسمت به اجمال ویژگی های کودکان نو آموز را بررسی می کنیم.

ویژگی های جسمی: در آغازین دوره (یعنی) حدود ۶ سالگی، کودک دارای رشد جسمی آرامی است. میزان قد کودک معمولی که در راه قدم گذاشتن به مکتب است، حدود (۱۱۰) تا (۱۲۰) سانتی متر و وزن او بین ۱۸ تا ۲۴ کیلو است. در طول دوره مکتب در شرایط عادی، هر سال بایستی حدود ۷ سانتی متر و ۴ کیلو گرام به قد و وزن او اضافه شود به طوری که در پایان دوره ابتدائی قدی حدودی ۱۵۰ سانتی متر و وزن حدود ۴۰ کیلو گرام داشته باشد.

ویژگی های حرکتی: در دوره ابتدایی، قدرت بدنی، تحمل پذیری جسمانی، چالاکی، سرعت عمل و هماهنگی حرکات دانش آموزان افزایش قابل ملاحظه ای می یابد. آنها رفته رفته توان تحمل نشستن چندین ساعت روی چوکی مکتب را به دست می آورند؛ از قدرت عضلاتی کافی جهت انجام حرکات لازم در مکتب برخوردار می شوند؛ چالاکی فوق العاده ای از خود نشان می دهند؛ سرعت عمل کافی جهت انجام حرکات ظریف و پیچیده ی از جمله نوشتن، علامت گذاری، رسم تصاویر و از این قبیل را به دست می آورند و در نهایت می توانند بین حرکات اعضای مختلف بدن تا اندازه ی زیاد هم آهنگی ایجاد کنند.

ویژه گی های عاطفی و اجتماعی: اضطراب و تنش درونی، آفت هر گونه یاد گیری است. دانش آموزی که با نگرانی و اضطراب زیاد وارد مکتب شود و در صنف حضور یابد، در یادگیری مهارت های خواندن و نوشتن و دیگر مهارت های درسی موفق نخواهد شد. کودکان دوره اول به ویژه صنف اول ابتدائی روح بسیار حساس دارند. از هر گونه شماتت، تمسخر و تحقیر به شدت می رنجند و کوچکترین تهدید آنها را عصبی و خشمگین می سازد.

بطور کلی می توان گفت دانش آموز ابتدائی اندک اندک دارای حس تعادل و توازن می شود پس معلمان باید سعی کنند خود را به عنوان دوست امین و مهربان در دل شاگردان راه پیدا کنند تا کودکان موارد عاطفی خود را به راحتی تبارز دهند.

در واقعیت امر رشد عاطفی و اجتماعی کودک در دوره ابتدائی بسیار سریع است و معلمان و هم صنفی ها در آن نقش مهم دارند.

کودک در مکتب علاوه بر آموختن، خواندن و نوشتن مطالب و روش های جدید، تعامل اجتماعی را نیز می آموزد.

ویژه گی های ذهنی: در دوره ابتدائی، کودک به تدریج مهارت های ذهنی خود را از جمله مهارت حل مسئله را گسترش می دهد. تجربیات وسیعی که کودک در این دوره کسب می کند، به وی امکان می دهد که بتواند رابطه علت و معلول پدیده ها را بهتر از سال های پیش از مکتب درک کند.

رشد ذهنی کودک در سن ۷ تا ۱۲ سالگی در مرحله ی (عملیات محسوس یا عینی) قرار دارد که در آن کودک توانایی انجام اعمال منطقی را کسب می کند و می تواند در باره ی امکان اعمال مختلف و نتایج حاصل از آنها فکر کند. اما باید توجه داشت که کودک در این مرحله هنوز قادر به حل کردن مسایل انتزاعی نیست و فقط از عهده ی حل کردن مسایل عینی بر می آید. بطور مثال می تواند محسوسات را (طبقه بندی) کند. برای نمونه او میتواند نشانه های زبانی را بر حسب شباهت یا تفاوت آنها دسته بندی کند؛ مثل دسته بندی حروف بی نقطه یا کلمات تشدید دار. همچنین او از عهده یا ردیف کردن محسوسات بر می آید مانند کنار هم قرار دادن حروف سازنده ی یک کلمه مانند ک-ت-ا-ب = کتاب یا مرتب کردن جمله های از هم مجزا.

بنابر آن مسؤولیت طراحان و برنامه ریزان در این راستا خیلی ها مهم و قابل مکت است. و باید افزود که برنامه درسی بر علاوه از تعاریف که مشتمل بر مواد درسی، تجربیات و هدف ها است از آنجائیکه ما برنامه درسی را به عنوان یک فعالیت پیش بینی کننده و

قصد کننده تلقی می کنیم چنین تعریف باید فراهم آورنده طرح و یا مجموعه مقاصد نیز باشد.

در این مجال برنامه درسی به عنوان طرح برای فراهم آوردن مجموعه از فرصت های یادگیری برای افراد تحت تعلیم تعریف شده است. تعریف ما از برنامه درسی به عنوان یک طرح چنین اقتضاء می کند که برنامه درسی باید مقدم بر تدارک فرصت های یادگیری برای جمعیت معین و مجموعه معینی از هدف های عینی باشد. بنأ هر طرحی برنامه درسی محسوب نمی شود. (برنامه درسی یک طرح کامل برای یک موقعیت خاص تربیتی است.)

تعلیم و تربیت به عنوان کوشش منظم، حساب شده و حمایت شده برای انتقال و گسترش دانش، مفاهیم، مهارت ها و گرایش ها و یا عادت ها تعریف شده است.

از نتیجه مطالعات در مفاهیم برنامه آموزشی به سطح عام و برنامه های درسی خاص به این هدف رسیدیم که بنیانگذار و مبنای رکن تمام نصاب ها، برنامه ها و طرحریزی های آموزشی مستمر و لاینقطع در طول زمان ها و مکان های مختلف در جهان از نظام تعلیمی و تربیتی اسلام مایه گرفته اند. و تمام تیورسنان تعلیم و تربیه و نظریه پردازان برنامه درسی بر اساس رهنمود کلی و طبیعی قانونمند این نظام که واضع آن دانای با حکمت و توانای با قدرت است از آن به قدر طاقت بشری استفاده نموده اند.

منابع:

مفاهیم آیات منتخبه سوره های (علق - ن - و القلم، الرحمن و سوره بقره).

- احادیث شریف: مفهوم دو حدیث مبارک به ارتباط مکانت و ارزش علم.
- برنامه ریزی درسی برای تدریس و یاد گیری بهتر صفحات ۳۳ - ۳۴
- مطالعات و تحقیقات علمی نویسنده.

بُخل و اسراف

یکی از نشانه های جامعه سالم این است که افراد آن در زندگی شخصی و خانوادگی در حد معقول و معتدل خرج و هزینه می نمایند، تنها با برآورده نمودن نیازها در حد کفایت اقدام می کنند. اما در زندگی اجتماعی خود بسیار اهل سخاوت و با گشاده دستی بسیار عمل می نمایند و برای کرم و بخشنده گی حد و حدودی را نمی شناسند.

انسان هایی که در دنیای متمدن امروزی زندگی می کنند، لازم است این روش را در پیش بگیرند و در مخارج زندگی شخصی و خانوادگی تا حد ممکن در هزینه ها و مخارج صرفه جویی نمایند و در عین برخوردارگی از ثروت و دارایی بسیار؛ لباسی متوسط بپوشند و در خانه متوسط زندگی نمایند، اما برای تأسیس مراکز تحصیلات عالی، مسجد، مدرسه و مکتب، محل پرورش کودکان یتیم یا در رابطه با تأمین مخارج مراکز علمی و تحقیقاتی از خود بذل و بخشش بسیار به خرج بدهند و زندگی خود را وقف این گونه کارها بنمایند در این صورت است که مردم در عرصه علوم و آداب و تحقیقات اجتماعی و اقتصادی راه پیشرفت را در پیش می گیرند.

در بسیاری از جامعه های امروزی بسیاری از انسان ها همین راه را در پیش گرفته و انصاف ایجاب می نماید که علی الرغم اختلاف با آنها باید با چشم احترام به این روش و منش ایشان نگاه کنیم.

اما لازم است این حقیقت را یادآوری نماییم که قبل از همه ادیان و اندیشه ها این اسلام بوده که انسان ها را به آن اخلاق ارزشمند فراخوانده و در سایه تشویق به آن مسلمانان را تربیت نموده و در نهایت به صورت بهترین امتی که در تاریخ وجود داشته، درآمده اند.

نهی از بخل

قرآن کریم بخل را مذموم دانسته و مسلمانان را از آن برحذر داشته است، چرا که بخل باعث از بین رفتن محبت در میان مردم می‌گردد، و انسان بخیل و مال پرست همکاری و تعاون در جامعه را دوست ندارد و نفسش به او اجازه نمی‌دهد که مقداری از ثروت و مالش را در راه خدمت به فقرا و نیازها ضروری آنان ببخشد. متقابلاً دل فقرا نسبت به او پر از بغض و کینه می‌گردد. بخل و مال پرستی که در بین مردم شایع گردید کمک و تعاون در افراد جامعه از بین می‌رود، به همین دلیل است که خداوند متعال، نفرت و انزجار خود را از افراد بخیل و مال پرست اعلام می‌دارد و می‌فرماید: ترجمه: «و کسانی که به آنچه خدا از فضل خود به آنان عطا کرده بخل می‌ورزند، هرگز تصور نکنند که آن [بخل] برای آنان خوب است بلکه برایشان بد است». (آل عمران: ۱۸۰).

در مقابل خداوند متعال افراد سخاوت مند و بخشنده را که از صفت رذیله بخل به دور اند به رستگاری و نجات در قیامت مرده می‌دهد و می‌فرماید: ترجمه: «و کسانی که از بخل نفس خود، محفوظ و مصون باشند، آنان قطعاً رستگارانند» الحشر: ۹.

عمر ما هر اندازه که باشد، در مقایسه با زمان گذشته و آینده همانند عدد یک در برابر میلیارد و حتی بیشتر است. و ما به هر مقدار که از نعمت‌ها و امکانات استفاده نماییم، تنها در حد و حدود شرایط و اوضاع و امکانات خود می‌توانیم، بهره‌مند شویم، و چنین چیزی در برابر نعمت‌ها و امکانات موجود در گذشته، حال و آینده مقدار بسیار اندکی به شمار می‌آید.

به هر اندازه که مال و ثروت را جمع‌آوری نماییم، در مقایسه با اموال و ثروت‌های موجود در این جهان پهناور و عظیم، هم چون قطره در برابر اقیانوس بیش نیست.

از طرف دیگر تعیین میزان عمر، مقدار استفاده از لذایذ زندگی و بقای اموال و ثروت در محدوده اراده و اختیار خود انسان نیست، گاهی بدون اطلاع قبلی و ناگهانی مرگ فرا می‌رسد، و در بسیاری از موارد به خاطر بیماری و موانع دیگر نمی‌توان از دارایی و لذایذ زندگی بهره‌لازم را گرفت. و در مواردی به خاطر حوادث پیش‌بینی نشده‌ای فردی یا عمومی مال و ثروت نیست و نابود می‌شوند.

برخی از آدم‌ها هستند که نسبت به برآورده نمودن نیازهای خود هم بخل می‌ورزند و آنها را از خواب و خوراک و پوشاک خوب و مناسب محروم می‌سازد، و هزینه کردن برای تأمین آن‌ها را اسراف و اضافه‌خرچی به شمار می‌آورند.

آن‌گونه آدم‌ها مانند کسانی هستند که برای جلوگیری از روشنائی آفتاب پنجره خانه خویش را می‌بندند و برای جلوگیری از مصرف هوا، جلو نفس کشیدن خود را می‌گیرند.

در این صورت بخل ورزی بیماری خطرناکی است و در نهایت شخصی که مبتلا به این بیماری است، او را از پای درخواهد آورد.

روزی رسول خدا (ص) کسی را با لباس کهنه و نامرتب دید و خطاب به او فرمود:

«مال و ثروتی داری؟»

آن شخص گفت: بله دارم!

رسول خدا (ص) فرموده: چه نوع ثروتی داری؟

گفت: طلا و نقره و شتر و گوسفند دارم.

رسول خدا (ص) فرمود: در این صورت بهتر آن است که آثار و نشانه نعمت های خداوند در تو دیده شود؛ زیرا خداوند وجود نشانه نعمت خویش بر بندگان را دوست میدارد. (رواه الترمذی و الحاكم)

عده کمی از انسان ها هستند که از کوتاهی عمر انسان در این جهان در راستای خدمت به مردم استفاده می نمایند. و از اموال و دارایی خویش در جهت خیر و منافع خود و جامعه که در آن زندگی می کنند، استفاده می نمایند. این گونه آدم هاهستند که علی الرغم کوتاهی عمرشان از حیات وزندگی واقعی برخوردارند و هر چند ثروت و دارایی خویش را از دست بدهند ثروتمند واقعی به شمار می آیند و علی الرغم از دست دادن لذایذ ناروا، خوشبخت و اهل سعادت شمرده می شوند.

رعایت اعتدال بین خواسته های جسم و روح

اسلام با رعایت حد وسط و اعتدال در بین نیازهای روحی و خواسته های جسمی از سایر ادیان و مکتب های فلسفی معروف جهان متمایز می گردد و بر تری خود را نشان می دهد. اسلام از پیروان خود نمی خواهد تا نفس خود را از نعمت های مادی و لذایذ جسمی محروم سازند بلکه تا زمانی که استفاده از طریق مشروع و در حد اعتدال باشد هیچ گونه منافات و مخالفتی با اسلام ندارد، مهم تر از اینها ما اکثر آیات قرآن کریم را می بینیم که مسلمانان را بر توجه داشتن به دنیا و آخرت و استفاده از جنبه مادی و معنوی زندگی با هم ترغیب و تشویق می کند و می فرماید: ترجمه: «و با آنچه خدایت داده سرای آخرت را بجوی و سهم خود را از دنیا فراموش مکن و همچنان که خدا به تو نیکی کرده نیکی کن» القصص:

۷۷.

برای مثال همه می دانیم که اسلام ما را به رعایت اعتدال و میانه روی و پرهیز از اسراف و بخل در رابطه به مخارج زندگی خصوصی و خانوادگی فراخوانده است. قرآن می گوید: ترجمه: «دست خود را بر گردن خویش بسته مدار(و بخیل مباش) و آن را بیش از

حد مگشا (و بی حساب بخشش مکن) تا از کار نمائی و مورد ملامت قرار نگیری و غمناک نگردي». (الإسراء: ۲۹)

ترجمه: « (بندگان خوب خدا) کسانی هستند که در هنگام خرج و هزینه کردن زیاده روی نمی کنند و سخت گیری هم نمی کنند، و از میان این دو (روش) حد وسط را بر می گیرند». (الفرقان: ۶۷)

ترجمه: «و بخورید و بیاشامید ولی زیاده روی مکنید که او اسرافکاران را دوست نمی دارد». (الاعراف : ۳۱)

همچنین رسول خدا (ص) فرموده اند: «ولا تُسرف و لو کُنت علی نهر جَار» (رواه ابن ماجه) «اگر در کنار نهر جاری هم قرار داری اسراف مکن».

ولی در رابطه با زندگی اجتماعی و حل مشکلات مردم به ویژه مستمندان و فقیران هیچ گونه اسراف و زیاده روی مذموم نیست، زیرا در این میدان هرچه بیشتر هزینه شود، بر منزلت و کرامت انسان بیشتر می افزاید.

ترجمه: «کسانی که اموال خود را شب و روز، و نهان و آشکارا، انفاق می کنند، پاداش آنان نزد پروردگارشان برای آنان خواهد بود؛ و نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می شوند». (البقرة : ۲۷۴)

آن نوع هزینه ها به گونه ای است که سود آن پیش از هر کس به خود احسان کننده برمی گردد .

ترجمه: « و هر چه را در راه خیر و احسان انفاق کنید به نفع خود شماست». (البقرة : ۲۷۲).

انفاق و احسانی که مظهر ریشه دار بودن آن نیکی و خیر خواهی در درون صاحب آن است. ترجمه: و مَثَل (صدقات) کسانی که اموال خویش را برای طلب خشنودی خدا و استواری شخصیت (ایمانی) شان انفاق می کنند، همچون مَثَل باغی است که بر فراز پشته ای قرار دارد (که اگر) باران شدیدی بر آن ببارد، دو چندان محصول برآورد، و اگر باران شدید هم بر آن نرسد، بارانِ ریزی (برای آن بس است)، و خداوند به آنچه انجام می دهید بیناست. (البقرة : ۲۶۵).

این چنین سرشت بیان گر ایمان و اطمینان به وعده ها و اجر الهی و علاقه مندی به کسب پاداش رضایت خداوند متعال می باشد.

ترجمه: « هر چیزی را که می بخشید، تنها برای رضایت خداوند بخشید». (البقرة : ۲۷۲).

خورد و نوش به قدر نیاز فرض است

از جمله مواردی که در آن نباید اسراف کرد یکی هم خورد و نوش است، البته این به آن معنا نیست که خود را عمداً گرسنه بمانیم بلکه خورد و نوش به هنگام ضرورت از نظر شرع هم فرض و هم لازمی می باشد و اگر کسی خوردن و نوشیدن را ترک نماید تا سبب مرگ و یا ضعفش گردد تا نتواند واجبات را ادا نماید، بلکه این شخص پیشگاه خداوند متعال، مجرم و گنهکار خواهد بود.

اعتدال در خورد و نوش به نفع دین و دنیا است

حضرت عمر رض فرموده است: از کثرت خورد و نوش پرهیز کنید؛ زیرا جسم را فاسد نموده و امراض را تولید می کند و در عمل سستی می آورد، بلکه در خوردن و آشامیدن میانه روی اختیار نمایند که هم برای صحت جسم مفید است و هم از اسراف دور است؛ و فرمود: که خداوند عالم فربه را دوست نمی دارد (مراد این که از کثرت خوردن با اختیار خودش، فربه شود) و فرمود: انسان هلاک نمی شود تا زمانی که خواهشات نفسانی را بر دین ترجیح ندهد.

در حدیثی رسول الله (ص) این را نیز جزو اسراف شمرده است که هر چه دل مردم بخواهد آن را بر آورده کند «إِنَّ مِنَ السَّرَفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّمَا اشْتَهَيْتَ». (ابن ماجه عن انس)

در سنن بیهقی منقول است که آن حضرت (ص) حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها را دید که روزی دوبار غذا می خورد فرمود: ای عائشه! آیا تو می پسندی که تنها شغل تو خوردن باشد؟

و این حکم میانه روی که متعلق به خورد و نوش است در آیت (الاعراف : ۳۱) آمده که تنها مختص به خوردن و نوشیدن ؛ بلکه در لباس، نشست و برخاست و میانه روی محبوب و پسندیده است. حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه فرموده است: هر چه می خواهید بخورید و بنوشید و هر چه می خواهید بپوشید ؛ فقط دو امر را در نظر داشته باشید: اول در آن اسراف یعنی بیش از حد نیاز نباشد، دوم غرور و فخر نباشد.

مال وسیله آزمایش و از بین رفتنی است

مال وسیله آزمایش بشردر زندگی دنیایی است و مانند هر وسیله دیگر می تواند نیکی و یا بدی به وسیله آن انجام داده شود. بر انسان لازم است که مال را در راه خیر و بدست آوردن رضای خدا به کار گیرد، و می فرماید:

ترجمه: «و بدانید که اموال و فرزندان شما [وسیله] آزمایش [شما] هستند و خداست که نزد او پاداشی بزرگ است». (الانفال: ۲۸)

ډم طغيان انسان به وسیله مال و ثروت

خداوند متعال نفس انسان را به طغيان و خارج شدن از حد اعتدال و راه راست به هنگام دستیابی به مال و ثروت، توصیف می نماید و می فرماید: ترجمه: «حقا که انسان سرکشی می کند، همین که خود را بی نیاز پندارد، در حقیقت بازگشت به سوی پروردگار توسست».

العلق: ۶-۸.

یعنی انسان از حد عقل اعتدال خارج می شود، وقتی که خود را بی نیاز می بیند. خداوند می خواهد که آنان را از این طغيان باز دارد و از خود خواهی آنان جلوگیری کند، لذا ایشان را از ناتوانی و ضعف شان آگاه می سازد تا متوجه اشتباه خود بشوند.

خداوند متعال می فرماید کثرت رزق و ثروت مردم را به ظلم و تجاوز و از حق وادار می سازد، بنا بر این خداوند طبق خواسته خود به آنان رزق می دهد، و او به حال ایشان آگاه تر است.

ترجمه: «و اگر خدا روزی بندگان را وسیع و فراوان کند در روی زمین ظلم و طغيان بسیار کنند لیکن به اندازه ای که بخواهد (و صلاح داند) نازل می گرداند، که خدا به احوال بندگان آگاه و بیناست». (الشوری: ۲۷)

عوامل اسراف

برای برخورد و مبارزه با اسراف کننده، شناخت عواملی که موجب پیدایش آن می شوند، بسیار مهم است. در حقیقت برای معالجه مریضی ها و دردهای روحی، مانند بیماری های جسم، شناخت درد، مقدمه درمان است و درمان زمانی امکان پذیر است که مرض تشخیص شود. بنا بر این برخی از عوامل اسراف را یادآور می شویم که عبارتند از: جهل، اقتصاد، اجتماع و خانواده می باشد.

جهل: یکی از عوامل و ریشه های اسراف، جهل و نادانی است، بسیاری از مردم عادی توجهی به زیان ها و آثار منفی اسراف ندارند و در اثر عدم آگاهی، مرتکب این عمل می شوند. آیات قرآن کریم و فرموده رسول اکرم (ص) را ندیده اند، نشنیده اند و یا هم دقت نکرده اند. در اصل جهل و نادانی یکی از عوامل سقوط اخلاقی و اعتقادی است.

سوء استفاده از اقتصاد: داشتن مال و ثروت به خودی خود ناپسند نیست و حتی نسبت به حفظ آن، تشویق شده است.

آن چه نارواست، ثروتی است که موجب طغيان، برگشتن از یاد خدا، فخر فروشی و گناه شود. چنین ثروتی که زمینه ساز گناه شود، مستی و غرور به بار آورد و هدف باشد، نکوهش شده است.

تقلید ناآگاهانه از اجتماع: یکی از علل و زمینه های اسراف، پیروی کورکورانه و تقلید از جامعه است. موضوع تقلید از مسائل مهم در تعلیم و تربیه است. این احساس اگر همراه با عقل و بصیرت باشد، انسان را در جهت رشد و کمال پیش می برد. آنچه در این جا مورد نظر است، تقلید کورکورانه و از روی جهل است.

افرادی که تحت تأثیر محیط اطراف خود می خواهند مانند مردم دیگر زندگی مرفه داشته باشند، مانند همسایگان ریخت و پاش کنند، دچار رقابت و هم چشمی شده و نا آگاهانه دست به اسراف می زنند.

تربیه نادرست در خانواده: از عوامل مهم و اساسی در ساختار شخصیت هر فردی، محیط خانواده است. اولین و بادوام ترین محیط تربیه برای هر انسانی، خانواده اوست. خانواده های بی بند و بار، و پُر خرج و اسراف کار فرزندان بی اعتنا بار می آورند. برعکس، خانواده های معتقد، دیندار، فرزندان با روحیه اسلامی تربیه نموده که در نتیجه سبب پرهیز و دوری آنها از اسراف می گردد.

منابع:

- ۱- قرآن کریم .
- ۲- حدیث شریف.
- ۳- سباعی مصطفی، مترجم: عبدالعزيز سلیمی، اخلاق اجتماعی برای همه، تاریخ انتشار دیجیتالی جدی ۱۳۹۴ شمسی.
- ۴- عثمانی محمد شفیع، مترجم مولانا محمد یوسف حسین پور تفسیر معارف القرآن جلد پنجم انتشارات شیخ الاسلام احمد جام چاپ چهارم بهار سال ۱۳۸۷ شمسی.
- ۵- طباره عفیف عبدالفتاح، مترجم حسن زاده ابوبکر، روح الدین الدین الاسلامی انتشارات تائگه چاپ دوم سال ۱۳۸۸ شمسی.

اخلاق مؤمن

اخلاق و خصلت ها در ساختار شخصیت انسان که کار ها و تصرفات اختیاری زشت و زیبا، نیک و بد از آنها سر چشمه می گیرند ارتباط عمیق دارد و این حالات در ذات و سرشت خود قابلیت تربیت خوب و بد را دارند و هرگاه بر اساس گرایش به ارزشهایی مانند: فضایل، حقگرایی علاقه به خیر و نیکی و زیبایی و نفرت از رذایل و زشتی و ناروایی بار بیایند و اگر این انگیزه ها به سان خو و خصلت برای انسان فراهم شوند و همچون نهالی در زمین قلب و روان او ریشه بزنند به صورت طبیعی و عادی ثمر حسن اخلاق و نیک نفسی را برای صاحب آن به ارمغان می آورند . کار های زیبا و مورد پسند که از همچو انسانی بدون تکلف سر می زند خوش اخلاقی و نیک نفسی نامیده می شود و برخی از آنها عبارت از : بردباری و اندیشیدن، شکیبایی و تحمل پذیری ، بخشنده گی ، شجاعت ، دادگری و خیر خواهی و بسا از فضایل و کمالات اخلاقی دیگر که همه شایسته یک انسان مؤمن است می باشد و باید شخص مؤمن در راستای بدست آوردن اخلاق نیکو و پسندیده کوشا باشد؛ زیرا اخلاق نیکو ناشی از ایمان است، رسول خدا فرموده است: من مبعوث شدم تا خوبی های اخلاق را تکمیل نمایم؛ اما اگر شخصیت انسان به حال خود رها گردد و آن گونه که شایسته است تربیت و پاکسازی نشود و انگیزه های خیر و نیکی در ضمیر آن به رشد نرسد و تکامل پیدا نکند و یا این که به گونه بد و نادرست تربیت گردد به شکلی که به زشتی ها علایق پیدا کند و از زیبایی ها گریزان باشد در آن صورت به طور طبیعی و بدون تکلف کردار و گفتار زشت مانند: خیانت ، دروغ ، غیبت ، طمع ، بی وفایی ، تند خویی ، ناسزاگویی ، بد خواهی و غیره از او صادر می شود.

هدف از بعثت پیامبران علیهم السلام

انگیزه بعثت همه پیامبران علیهم السلام تزکیه نفس و باطن مردم از بیماری‌های روحی و رهایی آنان از صفات و رذائل اخلاقی است، که سر منشأ همه مشکلات و نابسامانی‌های زندگی بشر بوده و بدین سبب تنها راه دستیابی بدان را گسترش فضایل و مکارم اخلاقی در بین افراد جامعه دانسته اند. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: آل عمران ۱۶۴ ترجمه: به یقین خدا بر مؤمنان منت نهاد (که) پیامبری از خودشان در میان آنان برانگیخت تا آیات خود را بر ایشان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد قطعاً پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند.

اگر همه انسان‌ها در جامعه نسبت به فراگیری صفات و خصلت‌های شایسته اقدام نموده و خود را ملزم به رعایت فضائل اخلاقی بدانند، جامعه در کوتاه‌ترین زمان ممکن راه رشد و تعالی را طی خواهد نمود. شخصیت و هویت هر فرد تأثیر بسزایی در جامعه و زندگی او می‌گذارد و این تأثیر در خانواده او محسوس‌تر است، زیرا محیط خانواده بیشتر متأثر از ویژگی‌های شخصیتی اعضای آن می‌باشد. هر چه اعضای خانواده از صفات والاتری برخوردار باشند محیط خانواده آرام‌تر و پر بارتر خواهد شد. بنابراین هر مرد یا زنی با دانستن اهمیت ویژگی‌ها و صفات اخلاقی در زندگی فردی نسبت به تزکیه خود اقدام و با توجه به تأثیر خصوصیات همسر در زندگی زناشویی و تربیت نسل‌های آینده باید در گزینش و انتخاب همسر خود حداکثر دقت را داشته باشد.

اخلاق مؤمن نباید متأثر گردد

یک امر مسلم است هنگامی کشوران استعمار قدم شوم شان را بر یک منطقه می‌گذارند نخست از همه بر تخریب اعتقادات، کلتور و فرهنگ آن کشور تلاش می‌کنند تا صدمه بنیادی بر مردم آن سر زمین بزنند، حضور کشورهای خارجی به خصوص امریکا در وطن ما هم خالی از صدمه نیست لذا جوان مسلمان باید بیدار باشد و هیچگاه تحت تأثیر فرهنگ‌های غربی به نام مد و استایل نرود؛ اما متسفانه بعضی افراد اصلیت خود را فراموش کرده هر زهری که از جانب غرب وارد شود آن را عسل گفته نوش جان می‌کنند یعنی در تقلید از غربی‌ها هیچ کوتاهی نمی‌کنند و اندکی هم نمی‌اندیشند که این لباس با این خصوصیاتش شایسته من که خود را مسلمان و افغان می‌خوانم نیست و این گونه که موی و ریش خود را می‌سازم و یا با تقلید از یهود ریش و بروت خود را خلاف سنت می‌گذارم برای من جایز نیست، در این اواخر ریش و بروت یهودی رواج شده که کاملاً بروت لب‌ها را می‌پوشاند، پیام من برای همچو اشخاص در این مقاله این است: ای برادر مسلمان! همه خوبی‌ها از آن توست؛ زیرا پیامبرت، کتابت، دینت و فرهنگ اسلامیت بهتر است اگر تقلید و الگو برداری می‌کنی بهترین الگو برای تو پیامبرت است لطفاً به سیرت و سیمای آن حضرت توجه کن و به حیث امت از او پیروی کن تا به سعادت دنیا و آخرت نایل گردی.

برخی از احادیث در مورد اخلاق

حضرت رسول خدا به روايت عبدالله بن عباس ؓ فرموده است ترجمه: بهترين شما کسی است که از اخلاق نیکو برخوردار باشد. و نیز رسول اکرم در مورد و نتیجه اخلاق نیکو می فرماید: ترجمه: گران ترین چیز در ترازوی اعمال در (روز قیامت) خلق نیکو است.

در حدیث ذیل رسول خدا در مورد نیکي و گناه پرسیده شده و چه زیبا نیکي را تعریف کرده است:

عن النواس بن سميان

ترجمه: از حضرت نواس بن سميان روايت است که من از رسول خدا در مورد نیکي و گناه پرسيدم ايشان فرمودند: نیکي عبارت از اخلاق نیکو است و گناه آنست که انجامش در دلت خدشه ایجاد کند و تو نخواهی که مردم از آن آگاه شوند.

رسول اکرم (ص) روزی به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (رض) در مورد شبیه ترین افراد از نظر اوصاف اخلاقی به وجود پربرکتشان فرمودند: آیا تو را خبر ندهم که اخلاق کدام یک از شما به من شبیه تر است؟ حضرت علی ؓ عرض کردند: آری، ای رسول خدا. فرمودند: آن کس که از همه شما خوش اخلاق تر و بردبار تر و به خویشاوندانش نیکوکارتر و با انصاف تر باشد.

حضرت حسن (رض) می فرماید: حسن اخلاق، گشاده رویی و بخشندگی و پرهیزگاری از آزار دیگران است. حضرت عبدالله بن مبارک می گوید: حسن اخلاق در سه چیز خلاصه می شود: ۱- دوری از حرام ۲- انجام دادن حلال ۳- گشاده دستی برای خانواده و دوستان. و نیز ايشان در مورد حسن خلق گفته اند: کسی دارای اخلاق است که: بسیار با شرم و حیاء باشد، آزارش به کسی نرسد خوبی هایش فراوان باشد راستگو و درست کار و کم سخن و پر عمل و کم اشتباه باشد و همچنین نیک رفتار، باوقار بردبار، سپاس گزار و با وفا به عهد باشد و از گفتن فحش، ناسزا، سخن چینی، غیبت و بهتان و عجله کاری و حسادت تنفر داشته باشد و در حین حال خوشرو، نرمخو و دوستدار عبادت خداوند و خدمت به خلق باشد.

اخلاق پیامبر

اسلام به ارزشها و فضیلت های اخلاقی اهمیت می دهد و مسلمانان را به تلاش برای کسب آن فرا می خواند. خداوند فرستاده اش را به خاطر حسن اخلاق مورد تمجید قرار داده می فرماید: قلم ۴- ترجمه: و به راستی که تو را خویی بزرگیت. یعنی یقیناً شما بر اعلی ترین معیار و مدار اخلاق (حسنه) قرار گرفته اید و چگونه امکان دارد کمال اخلاق از یک شخص مجنون حاصل شود، این جواب رد بر طعن مشرکین است که رسول خدا را مجنون می خواندند. صفت عظیم در آیه شریفه فوق ضمن دلالت به معنی عام و وسیع اخلاق و عدم خلاصه آن در برخی رفتارهای ظاهری دلالت مهم دیگری نیز دارد و آن اینکه این اخلاق عظیم از مصدری عظیم صادر شده و نمی تواند حاصل تربیت بشری و یا حاصل تمدن و فرهنگ شهر و محیط باشد. بدون تردید رسول اکرم (ص) از هیچ استادی تعلیم نگرفته و از هیچ فرهنگ و تمدنی متأثر نشده اند، بلکه مکارم و فضایل اخلاقی ايشان حاصل عنایت و تربیت مستقیم الله عزوجل بوده است،

راز یتیم بودن و به مکتب رفتن آن حضرت نیز در همین است که در شکل گیری شخصیت ایشان هیچ انسانی حتی پدر و معلم نقش نداشته باشند و تمام واسطه‌ها میان او و خالقش از میان برداشته شوند. دلیل دیگر این ادعا حادثه شگفت‌انگیز شق الصدر و تطهیر قلب مبارک ایشان است؛ برآستی حقیقت و فلسفه این حادثه حیرت‌انگیز چیست؟ آیا می‌توان آنرا حادثه‌ای معمولی پنداشت؟ نخیر؛ زیرا اولاً ممکن نیست چنان امر عظیمی بپه‌وده انجام شده باشد و از طرف دیگر ایشان هنوز مبعوث نشده بودند که بحیث معجزه مطرح باشد. پس حادثه فوق نمی‌تواند چیزی جز همان «صِبْغَةُ اللَّهِ» و تربیت اخلاقی و روحانی الهی باشد که مقدمه برای پذیرش اخلاق عظیم و رسالت الهی است. آن حضرت (ص) خود چه زیبا فرمودند: «أَذْنِبِي رَبِّي فَأُحْسِن تَأْدِيبِي»؛ پروردگارم مرا به بهترین نحو تربیت کرد. آثار این تربیت عظیم و مظاهر این خلق کریم از همان دوران طفولیت در رفتار و گفتار کریمانه ایشان متجلی بود، همان چیزی که ایشان را محبوب قلوب مردم و صادق الامین شهر مکه کرد.

آری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم در میان مردم مکه اینگونه مشهور بود؛ جوانی که به صلۀ رحم عنایت ویژه دارد، بار سنگین ضعیفان را به دوش می‌کشید، مهمانان را گرمی می‌داد، در کارهای عام‌المنفعه مساعدت و مشارکت داشت، به روزی اندک قانع بود و از دسترنج خویش ارتزاق می‌کرد. او به اعتراف قومش با اخلاق‌ترین، صادق‌ترین، امانت‌دارترین و با حیاترین جوان مکه بود. رضایت از اخلاق و رفتار او تا حدی بود که در مسئله مهم و حساس قرار دادن حجرالأسود در محل آن، که می‌رفت تا به یک نزاع بزرگ تبدیل شود، همه به قضاوت او رضایت دادند و یکصدا گفتند: «هذا أمين رضينا هذا محمدا». و حتی پس از بعثت آن حضرت (ص) و پدید آمدن دشمنی‌ها و گرم شدن بازار تهمت‌ها و افتراها بازهم هیچکدام از دشمنانش او را به عدم صداقت، بداخلاقی و بی‌حیایی متهم نساختند بلکه با اذعان به صفات بلندش که در ایشان مشهود بود تنها به گفتن اینکه او بیمار، مسحور و جن‌زده شده اکتفا کردند، در حالیکه به شدت حریص بودند تا در حیات مبارکش نقطه‌ضعفی بیابند و از آن علیه دعوت توحیدی ایشان استدلال کنند. واقعاً اگر رفتارهای کریمانه و مظاهر والای اخلاقی نبی اکرم (ص) از طرق موثق و تردیدناپذیری به ما نرسیده بود شاید برای عده‌ای از مردم حتی باور آن مشکل می‌بود، اما خوشبختانه این گونه روایات از طریق موثق و صحیح روایت شده و از نظر تعداد راویان به حد شهرت و تواتر رسیده است.

نمونه‌هایی از اخلاق کریمانه نبی رحمت

نمونه از این مکارم اخلاقی آن حضرت (ص) را در برخورد کریمانه با عبدالله بن ابی، رئیس منافقان مدینه، می‌بینیم؛ شخصی که تمام عمرش مملو از عداوت و کینه نسبت به نبی اکرم (ص) و مسلمانان بود و از هیچ فرصتی برای ایجاد فتنه میان مسلمین و تحریک دشمنان علیه آنان کوتاهی نمی‌کرد، و در واقع روزی سپری نمی‌شد که از سوی وی آزاری متوجه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم و مسلمین نباشد. این شخص رویۀ مودیانۀ‌اش را تا آخر عمر ادامه داد و حتی جسارت را به حدی رساند که با تهمت ناروا حیثیت خانواده پیامبر را نشانه گرفت. اما با این حال زمانی که پرونده سیاه زندگی او بسته شد، رسول خدا نه تنها

بر جنازه‌اش نماز خواند بلکه با رفتاری که تنها از یک پیامبر بزرگ و اولوالعزم ممکن است بر سر قبر او حاضر شد و سر وی را بر زانوهای مبارک خویش نهاد و پیراهنش را به او پوشاند و برایش طلب آمرزش کرد.

نمونه دیگر این اخلاق کریمانه را در برخورد آن حضرت (ص) با ابوسفیان در روز فتح مکه می‌بینیم. هر چند اساساً نحوه فتح مکه و ورود خاضعانه و کریمانه آن حضرت به این شهر در روز فتح‌المبین و اعلام این روز به یوم‌الرحمه به جای یوم‌الانتقام خود از معجزات خاتم‌الانبیاء و از وقایع استثنایی در تاریخ جنگها و لشکرکشی‌هاست؛ اما برخورد کریمانه آن حضرت با ابو سفیان و اعلام «لا تثریب علیکم الیوم» فرازی بلند از اخلاق کریمانه و الهی آن حضرت (ص) را به نمایش گذاشت.

مقدم داشتن نزدیکان در خطرها و مؤخر ساختن آنها در برخورداری از امتیازات برگ زرین دیگری است که توسط نبی اکرم (ص) به افتخارات اخلاق اسلامی افزوده شد. یکی از مظاهر این اخلاق کریمانه در جنگ بدر تحقق یافت، آنگاه که سه نفر از پهلوانان قریش جلو آمدند و افرادی را به مبارزه طلبیدند و از طرفی مبارزه با انصار مدینه را نپذیرفتند، در این هنگام آن حضرت (ص) برای مقابله با آنها سه تن از عزیزترین و نزدیک‌ترین افراد خاندان خود یعنی علی، حمزه و عبیده رضی الله عنهم را به میدان فرستادند در حالیکه در میان مهاجرین افراد زیادی داوطلب مبارزه بودند اما آن حضرت ترجیح دادند در این رویارویی حساس از نزدیکان خود شروع کنند. طبیعی است که این تصمیم ساده‌ای نبود هر چند این مبارزه با پیروزی قهرمانان مسلمان و کشته شدن هر سه حریف آنان تمام شد؛ اما آن حضرت (ص) با درک موقعیت و پذیرش نتیجه این نبرد عزیزان خود را به قربانگاه فرستادند، و می‌دانیم اگر چه آن حضرت (ص) در این حادثه عزیزانش را از دست می‌داد چه ضربه روحی‌ای به ایشان وارد می‌شد، همان گونه که در سال بعد به هنگام شهادت حمزه (رض) این اتفاق افتاد و تألم روحی ناشی از شهادت حمزه (رض) چنان بود که حتی پس از سپری شدن سالها از آن حادثه و اسلام آوردن قاتلانش، پیامبر خدا از نگاه کردن به چهره قاتلش به دلیل زنده شدن آن خاطره غم‌انگیز اجتناب می‌کردند.

اما ببینیم به هنگام امتیازات آن حضرت (ص) چگونه عمل می‌کند. حضرت علی بن ابی‌طالب (رض) می‌فرماید: فاطمه زهرا مطلع شدند که تعدادی از برده گان را خدمت آن حضرت آورده‌اند و چون ایشان از ناحیه کارهای خانه مخصوصاً آسیاب کردن آرد مورد نیاز در رنج بودند، از آن حضرت (ص) درخواست خادمی برای کارهای خانه کردند. آن حضرت فرمودند: عزیزم چگونه به شما خادمی بدهم در حالیکه دانش‌آموزان «صفه» شکم‌هایشان از فرط گرسنگی جمع شده است. لازم است اینها را بفروشیم و خرج آنها کنیم، در مقابل شما را به چیزی بهتر از داشتن خادم راهنمایی می‌کنم. سپس به حضرت زهرا تسبیحاتی را آموختند تا مایه قوت قلب ایشان گردد؛ همان تسبیحات فاطمی که مسلمانان صبح و شام آنها را ورد می‌کنند و خاطره ایثار و فداکاری اهل بیت پیامبر را زنده نگه می‌دارند.

رسول اکرم(ص) پيش از مبعوث شدن، بيست خصلت از خصلت‌های پيامبران را دارا بودند، که اگر کسی يکی از آنها را داشته باشد، دليل عظمت اوست؛ چه رسد به کسی که همه آنها را دارا باشد، آن حضرت پيامبری امين، راستگو، ماهر، اصیل، شريف، استوار، سخنور، عاقل، با فضيلت، عابد، زاهد، سخاوتمند، دلير و با شهامت، قانع، متواضع، بردبار، مهربان، غيرتمند، صبور، سازگار، و نرم‌خو بودند و با هيچ منجم (قائل به تأثير ستارگان)، غيب‌گو و پيش‌گویی هم‌نشين نبودند.

رسول (ص) الگوی يک انسان کامل است و به همين دليل بر همه مردان و زنان مسلمان لازم است با تمام ابعاد وجودی ايشان و اوصاف اخلاقی شان آشنا شوند و آنها را سرلوحه زندگی خود قرار دهند. برخی از صفات نیک يک مرد شايسته برای يک زندگی مشترک از ديدگاه اسلام به شرح ذيل می‌باشد:

حسن خلق در خانواده

فضايل انسانی و سجایای اخلاقی جزء سرشت هر انسان است و خانواده به‌ترين بستر برای شگوفایی اين فضايل در روح و وجود انسان است. اساس شکل‌گیری و تداوم زندگی زناشویی، علاقه و تفاهم است که تحقق اين امور در پرتوی حسن خلق و خوشرویی است. حسن خلق است که به پیوند ازدواج رونق، استحکام و حیات می‌بخشد. خانواده اصیل و شريف با فراهم کردن شرایط مناسب، زمینه را برای پرورش فرزندان فراهم کرده و فضايل اخلاقی را درون آنها بارور می‌کنند. بنابراین اخلاق خوب و شايسته يکی از نشانه‌های اصالت خانوادگی افراد می‌باشد.

در روز قیامت، آن کس از شما به من نزديک‌تر می‌نشیند که خوش‌خوترين شما باشد و برای خانواده‌اش به‌ترين کس باشد. متأسفانه برخی افراد اگرچه در جامعه افرادی خوش برخورد می‌باشند، اما با خانواده رفتار مناسبی نداشته و موجب آزار افراد خانواده خود می‌شوند، که اين رفتار کاملاً مذموم می‌باشد. پيامبر اکرم(ص) فرموده‌اند:

به‌ترين شما کسی است که برای خانواده خود بهتر باشد و من از همه شما برای خانواده‌ام بهترم. زنان را گرمی نمی‌دارد، مگر انسان بزرگوار، و به آنان اهانت نمی‌کند، مگر شخص پست و بی‌مقدار.

خانواده آزاری ممکن است از طريق سوء رفتار برای کنترل و سلطه جویی به وسيله ایجاد ترس، تحقير، اعراب، و برانگیختن احساسات و تحمیل افکار خود بر همسر و فرزندان و حتی ساير افراد خانواده شکل گیرد. که اسلام به هيچ وجه، هيچ يک از اين روش‌ها را برننافته و آن را متضمن عقاب و عذاب الهی می‌داند.

رسول خدا(ص) نیز فرمودند: (مکارم الاخلاق، ص ۲۱۶) ترجمه: به‌ترين مردان امت من کسانی هستند که نسبت به خانواده خود خشن نباشند، اهانت نکنند، دلسوزشان باشند و به آنان ظلم نکنند.

رعایت اصول اخلاقی از جانب رئيس خانواده، تأثير بسيار خوبی در رشد و فهم خانواده دارد؛ زیرا اعضای خانواده با پیروی از او، آراسته و پای بند به اوصول اخلاقی می‌گردند و در آینده گرفتار مشکلات اخلاقی و اجتماعی نمی‌شوند.

رابطه اخلاق نیکو باایمان و تقوا

خداوند متعال دین اسلام را به عنوان یک دستورالعمل برای تعالی انسان تبیین نموده است. بنابراین بر هر مسلمان واجب است که نسبت به یادگیری شرع مقدس اسلام اقدام نماید. اما آنچه که از یادگیری احکام شرع مقدس و دستورات آن مهم‌تر است، عمل به این دستورات است. یک انسان با ایمان فردی است که علاوه بر فراگیری احکام الهی، به آنها نیز عمل کند و آنها را از اعماق دل و جان بپذیرد. از این رو قرآن کریم مؤمنین و اهل ایمان را به خاطر ایمان حقیقی آنها بهترین افراد عالم برشمرده است: (بینه، آیه ۷) در حقیقت کسانی که ایمان آورده و نیکوکار شده‌اند بهترین انسانها هستند.

حضرت سید قطب علیه الرحمه در تفسیرش (فی ظلال القرآن) پیرامون آیت فوق می گوید: اعمال شایسته عبارت از هرگونه رفتار و کرداری است که خداوند به انجام آن دستور فرموده باشد از قبیل عبادت، خلق و خوی، کار و عمل نیک، همزیستی و اجرای اوامر شریعت اسلامی می باشد. بدون شک، ایمان یکی از مهم ترین زیرساخت هایی است که روند زندگی انسان و تعالی و تکامل انسان را رقم می‌زند و آدمی را به سر منشأ خیرات می رساند. خداوند رمز فلاح و رستگاری را در ایمان معرفی کرده و در قرآن کریم این گونه فرموده است:

(مؤمنون، آیه ۱)

قطعاً مؤمنان رستگارند.

غیرت و اخلاق نیکو

غیرت و حمیت، یعنی تلاش در نگهداری آنچه حفظش ضروری است. غیرت در دین به معنای دفاع از دین و پافشاری بر حفظ ارزش های دینی است و غیرت در مورد ناموس هم به معنای حفظ ناموس در برابر نامحرم است. این صفت در قالب مطلوبش، از شجاعت، بزرگ منشی و عزت نفس انسان در برابر وسوسه های شیطان و بی تفاوتی به ناموس و اعتقادات نشأت می گیرد.

حضرت علی(رض) می فرماید:

تَمَرَةُ الشَّجَاعَةِ الْغَيْرَةُ : غیرت، میوه شجاعت است.

غیرت را می توان به دو دسته غیرت غریزی یا نفسانی و غیرت دینی تقسیم نمود. غیرت غریزی یا نفسانی همان نیروی غرائز درونی انسان است که بقای او را حفظ خواهد نمود. دستیابی به امیال و افزایش قدرت و دفاع از محدوده مالکیت در برابر سایر انسانها و رقبا ناشی از غیرت غریزی انسان است. دستیابی به شهوات و خودخواهی ها و امیال زودگذر از آثار مذموم این نیروی غریزی است که اگر تحت کنترل قرار نگیرد، بسیار مخرب و ویرانگر خواهد بود. بسیاری از تعصبات قومی و نژادی در طول تاریخ ناشی از این نگرش و تفکر در بین انسان ها بوده، که باعث بسیاری از جنگ ها و خونریزی های ظالمانه در طول تاریخ گردیده است. اما اگر این خصلت و غریزه ذاتی، تحت کنترل احکام الهی و تعالیم اسلامی قرار گیرد، غیرت نه تنها یک خصلت مذموم نخواهد بود بلکه یکی از صفات ویژه و متعالی در انسان شناخته خواهد شد.

حفظ و دفاع از کيان خانواده، اعتقادات و جامعه در برابر تهاجم و ظلم ظالمان از ديدگاه اسلام يک امر بسيار ضروري تلقی می شود.

خداوند متعال نه تنها دوستدار افراد غيرتمند است بلکه غيرت جزء صفات ذات اوست. در عالم وجود غيرتمندتر از خدا يافت نمی شود. پيامبر اکرم(ص) فرموده‌اند: خداوند غيرتمند است و مرد غيرتمند را دوست دارد.

صداقت و اخلاق نيكو

راستی يکی از فضيلت‌های اخلاقی است که نقش بسزایی در سازندگی انسان دارد. صداقت در گفتار، پندار و کردار در نزد خداوند متعال ارزش بسيار زيادی دارد، به اندازه ای که مقام راستگويان را در کنار مقام انبياءعليهم السلام، شهدا و صلحا قرار داده است. خداوند متعال در سورة نساء آيه ۶۹ فرموده‌است: و کسی که از خداوند و رسولش اطاعت کند(در روز قيامت) همنشين کسانی خواهد بود که خداوند نعمت خود را بر آنها تمام کرده از پيامبران و صديقان و شهدا و صالحان هستند.

يکی از مباحث بسيار مهم در مسائل اجتماعی، ميزان و نحوه ارتباط انسانها با يکديگر است. نکته مهم در اين ميان، تأثير بسيار زياد همنشينان بر شخصيت انسان است. زيرا همنشینی و همراهی با انسان‌های دارای خصلت‌های نيك، باعث بالندگی و تعالی انسان می‌گردد از دواج فرصتی مناسب برای انسان است تا فردی را برای همنشینی خود انتخاب نمايد که با خصلت های نيكو پيش سعادت شريك زندگی اش را رقم بزند. خداوند متعال در آيه ۱۱۹ سوره توبه از مومنين خواسته با صادقین هم نشين باشند و با آنها نشست و برخاست کنند، آنهایی که قول و عمل آنها با يکديگر هماهنگ است.

ای کسانی که ایمان آورده اید، تقوای الهی پيشه کنید و با صادقان باشید.

وفا به عهد ناشی از ایمان و اخلاق است

وفای به عهد يکی از اساسی ترين موضوعات در روابط اجتماعی ميان انسان ها است. زيرا يکی از مهمترين سرمايه‌های هر جامعه‌ای، اعتماد دو سويه افراد آن به يکديگر است، که وفای به عهد اعضای آن، اين اعتماد و هم بستگی را تقويت می کند و اگر در اين زمينه کوتاهی کنند، بدبینی و بی اعتمادی کم کم بين مردم رواج يافته و جامعه يک پارچگی و هم بستگی خود را از دست می‌دهد.

خداوند در قرآن کریم بارها به اهميت وفای به عهد در آیات مختلف اشاره کرده است:

اسراء، آيه ۳۴

به عهد خود وفا کنید که از عهد سوال می‌شود.

اگر کسی بخواهد محبوب درگاه الهی شود و روز قيامت از جمله کسانی باشد که نظر رحمت الهی شامل حالش گردد، بايد وفاداری به عهد و پيمان را سرلوحه ای زندگی خود سازد.

آل عمران، آيه ۷۶

چنین نیست که آنان پنداشته‌اند، بلکه هر کس به پیمان خود وفا کند و تقوا پیشه سازد، محبوب خداست، چرا که خدا پرهیزگاران را دوست می‌دارد.

منابع :

۱- قرآن کریم

۲- تفسیر معارف القرآن: علامه مفتی محمد شفیع عثمانی دیوبندی مترجم مولانا محمد یوسف حسین

پور جلد ۱۴ صفحه ۱۴۶ انتشارات شیخ الاسلام احمد جام - تربت جام

۳- سید قطب - فی ظلال القرآن - مترجم مصطفی خرم دل - جلد پنجم صفحه ۹۲۴ - ناشر: نشر احسان

- تهران خیابان انقلاب .

۴- المكتبة الشاملة - کتاب : جامع الاحادیث - جزء دوم - صفحه - ۸۸

۵- المكتبة الشاملة : اتحاف الخيرة المهرة کتاب ادب - الجزء ۶ - صفحه ۱۶

۶- المكتبة الشاملة - صحيح ابن حبان - باب حسن الخلق - الجزء دوم - صفحه ۲۳۰

۷- مؤلف ابوبکر الجزایری، کلیات اسلام- مترجم عبدالعزیز سلیمی - صفحات ۱۷۹-۱۸۱ ناشر: نشر

احسان، تهران خیابان ناصر خسرو، سال چاپ ۱۳۸۱ خورشیدی

۸- سایت اهل سنت جاسک